

**Αξιολόγηση του Καινοτόμου Πιλοτικού Προγράμματος
της Ευέλικτης Ζώνης
στα σχολεία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης
(2001-02)**

**Συνοπτική έκθεση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την
στατιστική επεξεργασία των δεδομένων της σχετικής εμπειρικής
έρευνας**

**ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
2002**

Αξιολόγηση του Καινοτόμου Πιλοτικού Προγράμματος
της Ευέλικτης Ζώνης στα σχολεία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης

Συνοπτική έκθεση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την στατιστική
επεξεργασία των δεδομένων της σχετικής εμπειρικής έρευνας

Το Πειραματικό Πρόγραμμα της Ευέλικτης Ζώνης εφαρμόστηκε ως πειραματικό πρόγραμμα σε σχολικές μονάδες (ΣΕΠΠΕ) κατά σχολικό έτος 2001-02 σε 176 Δημοτικά, 11 Νηπιαγωγεία και 54 Γυμνάσια, τα οποία εκδήλωσαν σχετικό ενδιαφέρον και, χωροταξικά, κατανέμονται σε όλη την επικράτεια. Στόχοι του προγράμματος αυτού ήταν η ανάπτυξη της πρωτοβουλιακής δράσης των μαθητών και των εκπαιδευτικών και η καλλιέργεια της κριτικής και δημιουργικής σκέψης τους μέσα από μεθοδολογίες ολιστικής και διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης και την υλοποίηση δραστηριοτήτων και σχεδίων εργασίας σε ατομικό ή ομαδικό επίπεδο. Ταυτόχρονα μέσα από το πρόγραμμα της Ευέλικτης Ζώνης προωθήθηκε η συνεργασία στο επίπεδο του σχολείου και το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία (συνεργασία ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς, ανάμεσα σε σχολεία, σε σχολεία και φορείς της κοινότητας ή και της παραγωγής κλπ) με τελικό στόχο την αναβάθμιση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Οι παράμετροι αυτές κρίνονται απαραίτητες για την ενίσχυση του παιδαγωγικού κλίματος του σχολείου και κυρίως για την καλύτερη εφαρμογή του ευρύτερου σχεδιασμού για τη βελτίωση της ποιότητας της υποχρεωτικής εκπαίδευσης που αποτυπώνεται στο σχεδιασμό και την εκπόνηση του *Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών* (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και των συνακόλουθων Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών (Α.Π.Σ.) της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (ΦΕΚ Τεύχος Β' 303 και 304 / 2003).

Με στόχο την αποτελεσματικότερη υλοποίηση του πιλοτικού αυτού προγράμματος το Π.Ι. είχε ήδη προωθήσει:

1. Το σχεδιασμό και τη θεσμοθέτηση της αναδιοργάνωσης του σχολικού χρόνου ώστε να «εξοικονομηθούν» οι διδακτικές ώρες για την ένταξη της Ευέλικτης Ζώνης στο Ωρολόγιο Πρόγραμμα.
2. Την προ- πιλοτική εφαρμογή του προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης σε 4 Δημοτικά Σχολεία της Ανατολικής Αττικής κατά το Μάιο και Ιούνιο του 2001, με στόχο την ενημέρωση και βελτίωση του σχεδιασμού του καινοτόμου αυτού προγράμματος.
3. Τη δρομολόγηση της πιλοτικής εφαρμογής του προγράμματος σε 239 σχολεία της χώρας.

Το πειραματικό πρόγραμμα της Ευέλικτης Ζώνης στηρίχθηκε στην παράλληλη υλοποίηση τριών δράσεων, οι οποίες μπορούν να εξειδικευθούν ως εξής:

1. Η πρώτη δράση αφορούσε το εκπαιδευτικό υλικό που υποστήριξε την καινοτομία αυτή. Το πρώτο μέρος της δράσης αυτής απέβλεπε στη δημιουργία σύγχρονου εκπαιδευτικού υλικού, με τη μορφή «εκπαιδευτικών πηγών» (educational resources), που διαφοροποιείται σε σχέση με το παραδοσιακό εκπαιδευτικό υλικό. Αυτό επετεύχθη με τη δημιουργία των «πολυθεματικών βιβλίων», τα οποία συνοδεύονται από έντυπα οργάνωσης δραστηριοτήτων και μπορούν να αξιοποιηθούν με πολλούς τρόπους (π.χ. κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας των διακριτών γνωστικών αντικειμένων, κατά τη διάρκεια υλοποίησης σχεδίων εργασίας – μαθημάτων με μορφή project, κ.τ.λ.). Το δεύτερο μέρος της δράσης αυτής εμπειρείχε αναμόρφωση και συμπλήρωση υπάρχοντος υλικού, το οποίο προήλθε από προγράμματα που είχαν υλοποιηθεί στη βάση της προαιρετικής και ελεύθερης βούλησης της επιστημονικής και εκπαιδευτικής κοινότητας προς την κατεύθυνση της διεπιστημονικής / διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης με βιωματικές, ανακαλυπτικές και συμμετοχικές μεθοδολογίες (ΣΕΠΠΕ). Στο πλαίσιο της αναμόρφωσης και συμπλήρωσης του υπάρχοντος εκπαιδευτικού υλικού

- δημιουργήθηκαν «πακέτα» που περιείχαν βιβλίο / οδηγό για τον εκπαιδευτικό καθώς και ειδικά επιλεγμένο και διαμορφωμένο υλικό διδακτικής στήριξης.
2. Η δεύτερη δράση αφορούσε την οργάνωση και υλοποίηση επιμορφωτικών σεμιναρίων αρχικά για τους Σχολικούς Συμβούλους και στη συνέχεια για όλους τους εμπλεκόμενους στο πρόγραμμα εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (οργανώθηκαν 4 επιμορφωτικές ημερίδες για τους εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και 3 για τους εκπαιδευτικούς της Δευτεροβάθμιας στην Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Πάτρα). Ταυτόχρονα έγινε ενημέρωση των Διευθυντών εκπαίδευσης και των Προϊσταμένων Εκπαίδευσης σχετικά με την εφαρμογή του προγράμματος και κυρίως για τα οργανωτικά θέματα που προκύπτουν κατά την υλοποίηση του προγράμματος.
 3. Το Π.Ι. υποστήριξε την υλοποίηση του πειραματικού αυτού προγράμματος τόσο μέσα από την παραγωγή του εκπαιδευτικού υλικού που έχει περιγραφεί ανωτέρω και την υλοποίηση των σχετικών επιμορφωτικών δράσεων, όσο και μέσα από την παρακολούθηση της εφαρμογής του προγράμματος (επιτόπιες επισκέψεις και καθοδήγηση των εκπαιδευτικών σε όλα τα σχολεία που συμμετείχαν στο πρόγραμμα), κατά τη διάρκεια της οποίας έγινε η συλλογή των δεδομένων για την αξιολόγηση της Ευέλικτης Ζώνης.

Στο πλαίσιο της παρακολούθησης και διαμορφωτικής και συνολικής αξιολόγησης της Ευέλικτης Ζώνης, καθορίστηκε η σχετική ερευνητική μεθοδολογία και δημιουργήθηκαν τα κατάλληλα μεθοδολογικά εργαλεία συλλογής δεδομένων από τους σχολικούς συμβούλους, τους διευθυντές των σχολικών μονάδων, τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς (ερωτηματολόγια και οδηγό ημιδομημένης συνέντευξης) και καταγραφής στοιχείων παρατήρησης από ειδικά εκπαιδευμένους ερευνητές – στελέχη του Π.Ι. του τρόπου εφαρμογής του προγράμματος σε πραγματικές συνθήκες τάξης (φύλλα παρατήρησης και οδηγός εκθέσεων αξιολόγησης). Τέλος, έγινε ο χρονικός προγραμματισμός για τη συλλογή των δεδομένων και καθορίστηκαν οι αρμοδιότητες των εμπλεκόμενων μελών του Π.Ι., τα οποία ενημερώθηκαν κατάλληλα.

Η παρούσα έκθεση εμπεριέχει τη σύνθεση των αποτελεσμάτων όλων της αξιολόγησης της Ευέλικτης Ζώνης, και στηρίζεται στη στατιστική ανάλυση των δεδομένων από 1000 συμπληρωμένα ερωτηματολόγια (734 από δημοτικά σχολεία και νηπιαγωγεία και 266 από γυμνάσια, 104 ημιδομημένες συνεντεύξεις – 44 συνεντεύξεις διευθυντών σχολικών μονάδων και 60 σχολικών συμβούλων) καθώς και σε 26 εκθέσεις αξιολογητών της εφαρμογής της Ευέλικτης Ζώνης / μελών του Π.Ι. Η σχετική στατιστική ανάλυση συνοδεύει την έκθεση αυτή και επισυνάπτεται.

Μέσα από συγκριτική αντιπαραβολή των αποτελεσμάτων των διαφόρων αναλύσεων φαίνεται ο υψηλός βαθμός επίτευξης των στόχων του προγράμματος, αναδεικνύονται οι θετικές επιδράσεις της εφαρμογής του και ταυτόχρονα εντοπίζονται τα στοιχεία τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν περαιτέρω σε κάθε σχεδιασμό επέκτασης του προγράμματος. Πιο συγκεκριμένα, τα ποσοτικά στοιχεία τεκμηριώνουν τη θετική αποδοχή που είχε το πρόγραμμα τόσο από τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς όσο και από τους μαθητές και την προώθηση των ακαδημαϊκών και ευρύτερων στόχων που ετέθησαν στο πλαίσιο του προγράμματος αυτού.

Βασική θετική επίδραση του προγράμματος θεωρείται η συμβολή του στη σύνδεση της σχολικής γνώσης με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών και με πραγματικές κοινωνικές καταστάσεις, γεγονός που επισημαίνεται από υψηλό ποσοστό (>70%) εκπαιδευτικών και των δυο βαθμίδων. Στο πλαίσιο αυτό οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι προωθείται η δημιουργία καλύτερων σχέσεων με τους όλους μαθητές και κυρίως με αυτούς που έχουν ιδιαίτερες μαθησιακές, πολιτισμικές και γλωσσικές ανάγκες. Σε γενικότερο τόνο φαίνεται να επηρεάζεται

θετικά και η εν γένει ενεργοποίηση και επίδοση των μαθητών. Ανάλογο ποσοστό εκπαιδευτικών θεωρεί σημαντική την επίδραση του προγράμματος στην ευρύτερη εκπαιδευτική διαδικασία δεδομένου ότι περισσότεροι από τους μισούς πιστεύουν ότι η εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης συντελεί στην αναμόρφωση της διδακτικής προσέγγισης των διαφόρων γνωστικών αντικειμένων. Αξίζει, επίσης να τονιστεί ότι ένα μεγάλο ποσοστό (περίπου 30%) προσλαμβάνει τις επιχειρούμενες μέσα από το πρόγραμμα αλλαγές στο διδακτικό χρόνο και στη μεθοδολογία ως εμπλουτισμό του υπάρχοντος προγράμματος.

Ένας βασικός στόχος του προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης αφορούσε το «άνοιγμα» του σχολείου προς την κοινωνία και την προώθηση της συνεργασίας ανάμεσα στους διάφορους εμπλεκόμενους στην εκπαιδευτική διαδικασία. Σύμφωνα με την ανάλυση δεδομένων από ποικίλες πηγές (διευθυντές, εκπαιδευτικοί, σχολικοί σύμβουλοι, αξιολογητές Π.Ι.) η Ευέλικτη Ζώνη συνέβαλε όχι μόνο στην κατανόηση και προώθηση της διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης μέσα από βιωματικές και συμμετοχικές μεθοδολογίες, αλλά και στην προώθηση της δημιουργικής συνεργασίας των μαθητών, των εκπαιδευτικών μεταξύ τους, (ιδιαίτερα σημαντικό για τις ειδικότητες κυρίως στα γυμνάσια), των εκπαιδευτικών με το διευθυντή και στο σχολικό σύμβουλο, όλης της σχολικής μονάδας με την κοινότητα κλπ.

Η αξιολόγηση του προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης αφορούσε επίσης την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού υλικού που παρήχθη, των επιμορφωτικών σεμιναρίων που υλοποιήθηκαν και της γενικότερης στήριξης που παρείχε το Π.Ι. και οι σχολικοί σύμβουλοι στα σχολεία που εφάρμοζαν το πρόγραμμα.

Η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού υλικού που εστάλη στα σχολεία από το Π.Ι. είναι σε ικανοποιητικό βαθμό θετική με ελαφρές διαφοροποιήσεις στις δυο βαθμίδες που οφείλονται κυρίως στον περιορισμένο χρόνο που είχαν στη διάθεσή τους για να το αξιοποιήσουν, κατάσταση που αποτυπώνεται πιο εμφανώς κυρίως στους εκπαιδευτικούς της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Σημαντικό θεωρείται το ότι, μέσα από την ανάλυση, φαίνεται πως οι εκπαιδευτικοί αναζήτησαν το εκπαιδευτικό υλικό στη βιβλιοθήκη, αλλά και στο διαδύκτιο (σε ποσοστό περίπου 50%) γεγονός που υποδηλώνει τη δραστηριοποίηση των εκπαιδευτικών και τη σημασία των ΤΠΕ στην εκπαίδευση.

Όσον αφορά την επιμορφωτική στήριξη των εκπαιδευτικών, από την ανάλυση των απαντήσεων φαίνεται ότι αρκετοί (ποσοστό 30-40%) θεωρούν θετική τη συνεισφορά του επιμορφωτικού σεμιναρίου, αλλά οι περισσότεροι θεωρούν τη διαπροσωπική επικοινωνία και εξατομικευμένη παροχή συμβουλών μέσω των επισκέψεων μελών του Π.Ι. στα σχολεία αποτελεσματικότερη.

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα αναφέρουν προτάσεις για βελτίωση του προγράμματος στις οποίες εμπεριέχονται θέματα που αφορούν ελλείψεις σε υποδομή και υλικοτεχνική στήριξη των σχολικών μονάδων και βελτίωση της εξατομικευμένης στήριξης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών και των σχολικών συμβούλων. Η γενικότερη εκτίμηση από την εφαρμογή του προγράμματος είναι ότι θα ήταν καλύτερη και πιο αποτελεσματική η όλη διαδικασία εάν οι σχολικοί σύμβουλοι και τα άλλα στελέχη της εκπαίδευσης είχαν εμπλακεί περισσότερο ενεργά στη διαδικασία επιμορφωτικής και γενικότερης στήριξης των εκπαιδευτικών των πιλοτικών σχολείων, διαδικασία που θα πρέπει να εντατικοποιηθεί σε επόμενη φάση.

Συνοψίζοντας, το πρόγραμμα της Ευέλικτης Ζώνης έχει επηρεάσει θετικά το παιδαγωγικό και «ακαδημαϊκό» κλίμα των σχολείων που το εφάρμοσαν και συνέτελεσε στην προώθηση της δημιουργικής συνεργασίας ανάμεσα σε όλους τους συντελεστές της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Ταυτόχρονα, μέσα από τη φιλοσοφία στην οποία βασίζεται το καινοτόμο αυτό πρόγραμμα «μεταποιείται» και αναβαθμίζεται ο ρόλος του εκπαιδευτικού που είναι η πλέον σημαντική παράμετρος επιτυχίας κάθε βελτιωτικής παρέμβασης στο εκπαιδευτικό σύστημα. Τέλος, με την εφαρμογή του πιλοτικού αυτού προγράμματος δημιουργήθηκαν

δομές και αποκτήθηκε εμπειρία, οι οποίες όχι μόνο αξιοποιήθηκαν κατά την υλοποίηση του προγράμματος, αλλά θα πρέπει να συνεχίσουν να αξιοποιούνται σε κάθε μελλοντικό σχεδιασμό για την υποχρεωτική εκπαίδευση. Ιδιαίτερα στο πλαίσιο της άμεσης προετοιμασίας της εκπαιδευτικής κοινότητας εν όψει της εκπόνησης του νέου εκπαιδευτικού υλικού (σχετικές προκηρύξεις 25/5/03), διαδικασία που εντάσσεται στην αλλαγή της φιλοσοφίας της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, με την εισαγωγή της διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης στην οποία η Ευέλικτη Ζώνη παίζει πρωτεύοντα ρόλο.

Σ. Ν. Αλαχιώτης

Πρόεδρος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΟΥ ΚΑΙΝΟΤΟΜΟΥ ΠΙΛΟΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΥΕΛΙΚΤΗΣ ΖΩΝΗΣ ΣΤΗΝ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Τα στοιχεία συνελλέγησαν από 1000 ερωτηματολόγια (734 είχαν συμπληρωθεί από δασκάλους και νηπιαγωγούς και 266 από καθηγητές του Γυμνασίου), από 104 συνεντεύξεις (44 συνεντεύξεις Δ/ντών Σχολικών Μονάδων και 60 Σχολικών Συμβούλων) καθώς και 26 εκθέσεις Αξιολογητών της εφαρμογής της Ευέλικτης Ζώνης σε Γυμνάσια όλης της χώρας. Παρακάτω αναφέρονται με συνοπτικό τρόπο τα σημαντικότερα από τα αποτελέσματα της ανάλυσης των ερωτηματολογίων αυτών.

Το 83% των δασκάλων εκτιμά ότι η εφαρμογή του Προγράμματος είναι πολύ έως αρκετά αναγκαία για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας (καταγράφοντας συγκεκριμένα αποτελέσματα), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους καθηγητές είναι 74%.

Σε ερώτηση που ζητούσε από τους συμμετέχοντες να ιεραρχήσουν τα αποτελέσματα που η εφαρμογή του καινοτόμου αυτού προγράμματος έφερε στην εκπαιδευτική πράξη, εμφανίζεται η εξής διάταξη:

Ιεράρχηση αποτελεσμάτων νέου προγράμματος εφαρμογής του Προγράμματος

Δημοτικά Σχολεία	Γυμνάσια
1. Έκφραση δημιουργικότητας μαθητών	1. Διεύρυνση ενδιαφερόντων
2. Διεύρυνση ενδιαφερόντων	2. Έκφραση δημιουργικότητας μαθητών
3. Εξοικείωση με κοινωνικά θέματα	3. Αυτομάθηση
4. Αναμόρφωση διδακτικής προσέγγισης	4. Εξοικείωση με κοινωνικά θέματα
5. Αυτομάθηση	5. Αναμόρφωση διδακτικής προσέγγισης
6. Συνεργασία σχολείου-κοινωνίας	6. Ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων
7. Ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων	7. Συνεργασία σχολείου-κοινωνίας
8. Αύξηση αποτελεσματικότητας σχολείου	8. Αύξηση αποτελεσματικότητας σχολείου
9. Διευκόλυνση πειραματισμού	9. Διευκόλυνση πειραματισμού
10. Βελτίωση επίδοσης	10. Βελτίωση επίδοσης

Οι δάσκαλοι κατέγραψαν τις δραστηριότητες που υλοποιούσαν οι μαθητές κατά τη διάρκεια των Σ.Ε. με την συχνότητα που εμφανίζεται στον παρακάτω πίνακα:

Συχνότερες δραστηριότητες μαθητών Δημοτικού

Δραστηριότητες μαθητών	%
παρουσίαση εργασιών	89
εργασία σε ομάδες	88
διεξαγωγή διαλόγου	82
συλλογή πληροφοριών	80
ενασχόληση με κατασκευές	77
διεξαγωγή έρευνας	74
επεξεργασία υλικού	67
εφαρμογή εκφραστικών τεχνικών	66
αξιολόγηση υλικού	59
πειραματισμός	49
αξιοποίηση νέων τεχνολογιών	29
δραστηριότητας ορθής ακρόασης	22

Συχνότερες δραστηριότητες μαθητών Γυμνασίου

Δραστηριότητες μαθητών Γυμνασίου σε %	
εργασία σε ομάδες	88
συλλογή πληροφοριών	83
παρουσίαση εργασιών	77
διεξαγωγή διαλόγου	70
διεξαγωγή έρευνας	62
επεξεργασία υλικού	62
αξιολόγηση υλικού	47
αξιοποίηση νέων τεχνολογιών	44
αναζήτηση εναλλακτικών απαντήσεων	35
ενασχόληση με κατασκευές	31
ορθή ακρόαση	26
πειραματισμός	26
εφαρμογή εκφραστικών τεχνικών	14

Ζητήθηκε από τους εκπαιδευτικούς να περιγράψουν το ρόλο τους κατά την εφαρμογή του προγράμματος, οι απαντήσεις τους ομαδοποιήθηκαν σε κατηγορίες και αποτυπώθηκε η συχνότητα εμφάνισης της κάθε κατηγορίας περιγραφής στον πίνακα που εμφανίζεται παρακάτω.

Ο ρόλος των εκπαιδευτικών στα Δημοτικά σχολεία κατά την εφαρμογή της Ε.Ζ.

Ο ρόλος του Εκπαιδευτικού στα Δημοτικά	%
προώθηση διαθεματικής προσέγγιση γνώσης	90
παροχή οδηγιών	87
παροχή βοήθειας μόνο όταν οι μαθητές είχαν δυσκολία	73
καθοδήγηση δραστηριοτήτων	72
καθορισμός θεματολογίας και αρμοδιοτήτων	66
δημιουργία συνθηκών ελευθερίας και αυτονομίας προς τους μαθητές	62
διευκόλυνση συνεργασίας	57
παρέμβαση μόνο όταν το ζητούσαν οι μαθητές	53

Ο ρόλος των καθηγητών Γυμνασίων κατά την εφαρμογή της Ζ.Κ.Δ.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στο Γυμνάσιο	%
παροχή οδηγιών	90
προώθηση διαθεματικής προσέγγισης γνώσης	82
καθορισμός θεματολογίας, αρμοδιοτήτων	76
καθοδήγηση δραστηριοτήτων	68
παροχή βοήθειας μόνο όταν οι μαθητές είχαν δυσκολία	67
δημιουργία συνθηκών ελευθερίας και αυτονομίας προς τους μαθητές	54
διευκόλυνση συνεργασίας	46
παρέμβαση μόνο όταν το ζητούσαν οι μαθητές	39

**ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΠΟΥ ΠΡΟΕΚΥΨΑΝ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΕΡΕΥΝΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ
ΤΟΥ ΚΑΙΝΟΤΟΜΟΥ ΠΙΛΟΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ
ΕΥΕΛΙΚΤΗΣ ΖΩΝΗΣ ΣΤΗΝ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

(2001-02)

**ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΑΘΗΝΑ 2002**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την πιλοτική εφαρμογή του Προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης σε Δημοτικά και Γυμνάσια της Ελληνικής Επικράτειας. Για τον σκοπό αυτό, η συγκεκριμένη εργασία δομείται στα παρακάτω κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται και αναλύεται η μεθοδολογία επεξεργασίας και ανάλυσης των δεδομένων. Πρέπει να τονιστεί ότι τα συλλεχθέντα στοιχεία στα οποία στηρίχθηκε η έρευνα περιλαμβάνουν 1000 συμπληρωμένα ερωτηματολόγια (734 από Δημοτικά Σχολεία / Νηπιαγωγεία και 266 από Γυμνάσια, 104 ημιδομημένες συνεντεύξεις (44 συνεντεύξεις Διευθυντών Σχολικών Μονάδων και 60 Σχολικών Συμβούλων) καθώς και από 26 εκθέσεις Αξιολογητών της εφαρμογής της Ευέλικτης Ζώνης σε Γυμνάσια όλης της χώρας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των αναλύσεων των δεδομένων. Αρχικά, καταγράφονται τα αποτελέσματα που προέκυψαν μέσα από την στατιστική ανάλυση των 734 ερωτηματολογίων των Δημοτικών Σχολείων / Νηπιαγωγείων και στη συνέχεια τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την στατιστική ανάλυση των 266 ερωτηματολογίων των Γυμνασίων. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την συγκριτική ανάλυση των ερωτηματολογίων των Δημοτικών Σχολείων / Νηπιαγωγείων και των ερωτηματολογίων των Γυμνασίων. Τέλος, καταγράφονται τα αποτελέσματα από την ποιοτική ανάλυση των ημιδομημένων συνεντεύξεων.

Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μια γενικότερη συζήτηση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την επεξεργασία των συλλεχθέντων στοιχείων.

1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Δείγμα

Η ανάλυση που ακολουθεί στηρίχθηκε σε στοιχεία που συνελλέγησαν από 1000 ερωτηματολόγια (734 είχαν συμπληρωθεί από δασκάλους και νηπιαγωγούς και 266 από καθηγητές του γυμνασίου), από 104 συνεντεύξεις (44 συνεντεύξεις Διευθυντών Σχολικών Μονάδων και 60 Σχολικών Συμβούλων) καθώς και από 26 εκθέσεις Αξιολογητών της εφαρμογής της Ευέλικτης Ζώνης σε Γυμνάσια όλης της χώρας.

Επεξεργασία δεδομένων

Αρχικά έγινε κωδικοποίηση των μεταβλητών που περιλαμβάνονταν στα 1000 ερωτηματολόγια και τις 100 συνεντεύξεις. Όσον αφορά τα ερωτηματολόγια του Δημοτικού, στην κωδικοποίηση συμπεριλήφθησαν οι 40 βασικές ερωτήσεις που σχετίζονταν με την εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης, από τις οποίες οι 38 αντανάκλυσαν τις απόψεις των συμμετεχόντων για την εφαρμογή του προγράμματος και οι δύο (2) τελευταίες την υποκειμενική αξιολόγηση του εργαλείου συλλογής των δεδομένων καθώς και οι 15 αρχικές ερωτήσεις με τα ατομικά στοιχεία των συμμετεχόντων. Λόγω του είδους ορισμένων ερωτήσεων (ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής) η τελική κωδικοποίηση ανέδειξε 400, περίπου, μεταβλητές. Η κωδικοποίηση περιελάμβανε την ονομασία της μεταβλητής, τον προσδιορισμό της κλίμακας μέτρησης και την μετατροπή κάθε απάντησης σε αριθμό. Επειδή στα ερωτηματολόγια του Δημοτικού υπήρχαν εννέα (9) ανοικτού τύπου ερωτήσεις, πριν την ανάλυση των στοιχείων έγινε μία αρχική καταγραφή των απαντήσεων σε ένα τυχαίο δείγμα 50 ερωτηματολογίων και στη συνέχεια ταξινόμηση και μετατροπή κάθε απάντησης σε αριθμητικό μέγεθος.

Η ίδια διαδικασία ακολουθήθηκε και κατά την κωδικοποίηση των ερωτηματολογίων του Γυμνασίου. Αυτά περιελάμβαναν 38 βασικές ερωτήσεις, από τις οποίες οι 36 αντανάκλυσαν τις απόψεις των συμμετεχόντων για την εφαρμογή του προγράμματος και οι δύο (2) τελευταίες την υποκειμενική αξιολόγηση του εργαλείου συλλογής καθώς και 13 ερωτήσεις σχετικές με τα ατομικά στοιχεία των συμμετεχόντων.

Όσον αφορά τις συνεντεύξεις των Διευθυντών Σχολικών Μονάδων, αυτές περιελάμβαναν 9 γενικές ερωτήσεις σχετικά με το σχολείο (περιοχή, ώρες λειτουργίας, αριθμός διδασκόντων, αριθμός μαθητών, λειτουργία ειδικής τάξης, μήνας έναρξης της εφαρμογής της Ευέλικτης Ζώνης) και 14 ερωτήσεις που αφορούσαν την διαδικασία εφαρμογής του προγράμματος. Αντίστοιχα, οι συνεντεύξεις των Σχολικών Συμβούλων περιελάμβαναν 4 γενικές ερωτήσεις σχετικά με την περιφέρεια (αριθμός σχολείων, αριθμός εκπαιδευτικών, αριθμός μαθητών) στην οποία προΐσταται ο συγκεκριμένος Σχολικός Σύμβουλος και 17 ερωτήσεις που αφορούσαν την διαδικασία εφαρμογής του προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης. Και εδώ έγινε κωδικοποίηση των απαντήσεων και ταξινόμηση των ερωτήσεων ανοικτού τύπου. Τα στοιχεία από τις εκθέσεις αξιολόγησης δεν κωδικοποιήθηκαν καθώς χρησιμοποιήθηκαν περισσότερο συμβουλευτικά και συγκριτικά κατά την ερμηνεία των αποτελεσμάτων.

Εισαγωγή και Ανάλυση Δεδομένων

Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων έγινε σε δύο επίπεδα. Στο πρώτο επίπεδο διεξήχθησαν αναλύσεις ξεχωριστά στα 734 ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν από Δημοτικά Σχολεία και Νηπιαγωγεία και στα 266 ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν από Γυμνάσια. Στο δεύτερο επίπεδο, έγινε ανάλυση των στοιχείων των 1000 ερωτηματολογίων με στόχο να διαπιστωθεί εάν η αποτελεσματικότητα του Προγράμματος Ευέλικτης Ζώνης / Ζώνης Καινοτόμων Δράσεων διαφοροποιείται μεταξύ Δημοτικών Σχολείων/Νηπιαγωγείων και Γυμνασίων.

Όσον αφορά τα ερωτηματολόγια των Δημοτικών Σχολείων/Νηπιαγωγείων και των Γυμνασίων, οι αναλύσεις επικεντρώθηκαν στην μελέτη της επίδρασης των μεταβλητών που αφορούν χαρακτηριστικά του ατόμου που συμπλήρωσε το ερωτηματολόγιο (φύλο, ηλικία, χρόνια υπηρεσίας, υπηρεσιακή κατάσταση, ιδιότητα, έτη βασικών σπουδών, άλλες σπουδές) και μεταβλητών που αφορούν χαρακτηριστικά του σχολείου (τοποθεσία, ωράριο λειτουργίας, αριθμός διδασκόντων, αριθμός μαθητών, σχετική εμπειρία) σε όλες τις μεταβλητές που αναφέρονται στην δεύτερη ενότητα του ερωτηματολογίου και σχετίζονται με το Πρόγραμμα της Ευέλικτης Ζώνης.

Οι αναλύσεις που διενεργήθησαν διαφοροποιούνται ανάλογα με τον τρόπο μέτρησης των μεταβλητών.

Έτσι, για την μελέτη της επίδρασης των ανωτέρω χαρακτηριστικών σε μεταβλητές που μετρώνται με κατηγορική κλίμακα, όπως είναι η ερώτηση 1, χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος διαμέσου (median test). Σαν διάμεσος ορίζεται η μεσαία τιμή μεταξύ της κατώτερης και της ανώτερης τιμής μέτρησης μιας μεταβλητής. Πιο συγκεκριμένα, επειδή οι επιμέρους παράμετροι της ερώτησης 1 λαμβάνουν τιμές βάσει της κλίμακας 1-5, ο διάμεσος για κάθε παράμετρο είναι ο αριθμός 3. Μέσω του ελέγχου της διαμέσου επιδιώκουμε να προσδιορίσουμε για κάθε παράμετρο της ερώτησης 1 τον αριθμό των περιπτώσεων (δηλ. δημοτικών ή γυμνασίων) των οποίων η βαθμολογία βρίσκεται κάτω από την διάμεσο (συνεπώς, αξιολογούν ως πολύ σημαντική την συγκεκριμένη παράμετρο) και τον αριθμό των περιπτώσεων των οποίων η βαθμολογία βρίσκεται πάνω από την διάμεσο (άρα η αξιολόγηση για την συγκεκριμένη παράμετρο δεν είναι ιδιαίτερα σημαντική).

Προκειμένου να μελετηθεί η επίδραση των ανωτέρω χαρακτηριστικών σε μεταβλητές που μετρώνται με ονοματική κλίμακα, δηλαδή με ΝΑΙ/ΟΧΙ, όπως είναι για παράδειγμα οι ερωτήσεις 4,6 και 8, εφαρμόστηκε η ανάλυση X^2 (Χι τετράγωνο/chi-square). Μέσα από την ανάλυση αυτή προσπαθούμε να διαπιστώσουμε εάν δύο ή περισσότερα δείγματα τα οποία αποτελούνται από δεδομένα συχνοτήτων διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους.

Τέλος, για την μελέτη της επίδρασης των ανωτέρω χαρακτηριστικών σε μεταβλητές που μετρώνται με κλίμακα διαστημάτων, δηλαδή 1: Πολύ συχνά,....., 5: Ποτέ, όπως είναι για παράδειγμα οι ερωτήσεις 2 11 και 20 για το Δημοτικό/Νηπιαγωγείο και 2, 11 και 18 για το Γυμνάσιο, εφαρμόστηκε η ανάλυση διακύμανσης κατά ένα κριτήριο

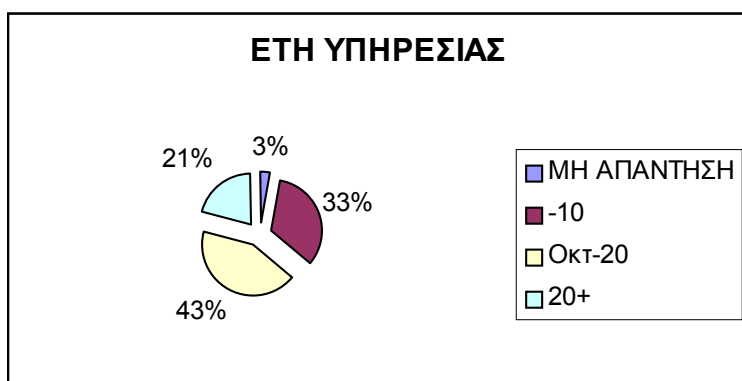
ταξινόμησης (one-way analysis of variance). Στόχος είναι να διαπιστωθεί εάν οι ομάδες περιπτώσεων που δημιουργούνται βάσει των ανωτέρω χαρακτηριστικών έχουν πολύ διαφορετικούς μέσους όρους. Στην περίπτωση που ο λόγος F προκύψει στατιστικά σημαντικός και ο αριθμός των μέσων όρων είναι μεγαλύτερος των δύο, προχωρούμε στην διενέργεια των μη παραμετρικών στατιστικών ελέγχων αξιολόγησης κατά Duncan και Scheffe προκειμένου να προσδιοριστούν τα ζεύγη των μέσων όρων μεταξύ των οποίων υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά.

Στη συνέχεια, δημιουργήθηκε ένα ενιαίο αρχείο με τα 1000 ερωτηματολόγια και έγιναν παρόμοιες αναλύσεις (median test, chi-square, one-way analysis of variance) στις κοινές ερωτήσεις των ερωτηματολογίων Δημοτικού/Νηπιαγωγείου και Γυμνασίου προκειμένου να διαπιστωθεί εάν υπάρχει διαφοροποίηση στην αποτελεσματικότητα των Προγραμμάτων μεταξύ των δύο βαθμίδων εκπαίδευσης.

2. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ

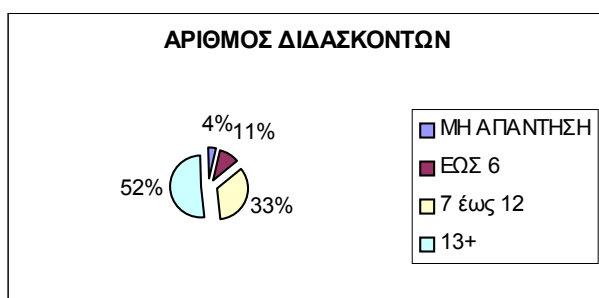
Αποτελέσματα Αναλύσεων Ερωτηματολογίων Δημοτικού

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην έρευνα, για τα Δημοτικά σχολεία, είναι γυναίκες (66%). Το 59% του δείγματος έχει ηλικία 31-40 έτη και το 25% 41-50 έτη, ενώ, όσον αφορά τα έτη υπηρεσίας, το 43% υπηρετεί από 10-20 έτη, το 33% 1-10 έτη και το 21% πάνω από 20 έτη, (Σχήμα 1). Οι περισσότεροι συμμετέχοντες είναι μόνιμοι (90%), έχουν δύο έτη βασικών σπουδών (73%), και υπηρετούν σε πόλεις άνω των 5000 κατοίκων (67%) σε πρωινής βάρδιας σχολεία (72%).

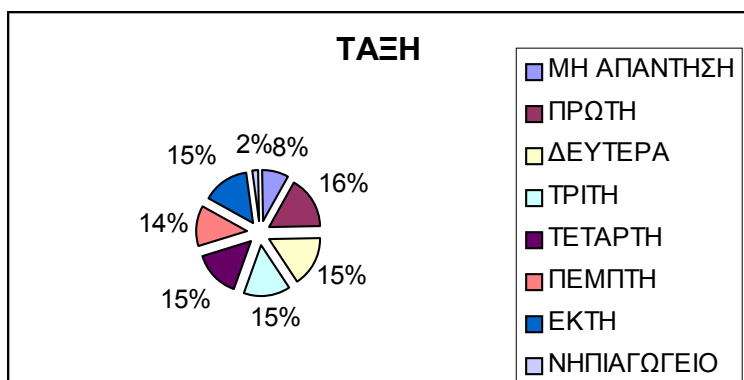

Σχήμα 1: Έτη υπηρεσίας συμμετεχόντων στην έρευνα

Τα περισσότερα σχολεία του δείγματος έχουν 7-12 διδάσκοντες (52%, Σχήμα 2), ενώ παρατηρείται ομοιόμορφη κατανομή του δείγματος στις τάξεις διδασκαλίας (Σχήμα 3). Οι περισσότεροι συμμετέχοντες (63,4) δηλώνουν ότι δεν έχουν εμπειρία από συμμετοχή σε καινοτομικά προγράμματα.

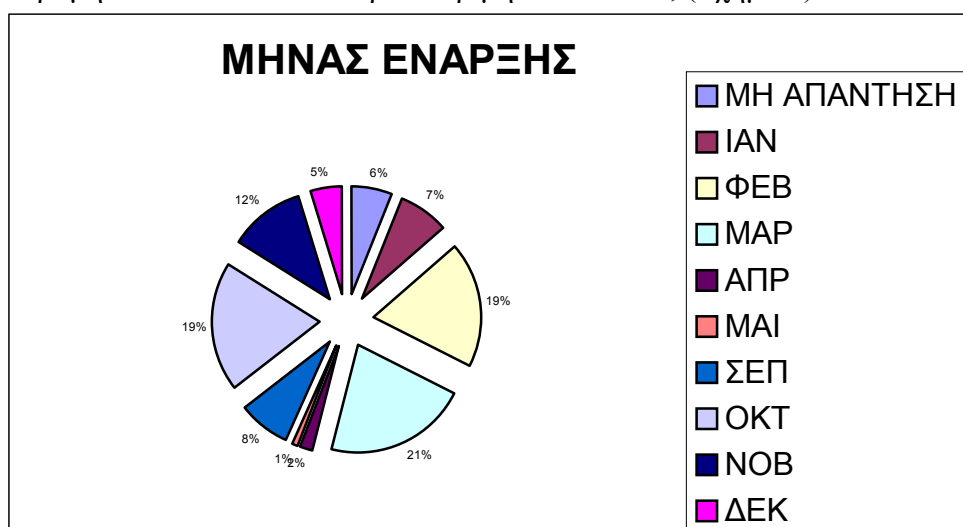

Σχήμα 2 : Αριθμός διδασκόντων

Σχήμα 3 : Κατανομή δείγματος σε τάξεις διδασκαλίας

Η έναρξη του προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης είναι μοιρασμένη στο τελευταίο τετράμηνο του 2001 και το πρώτο τρίμηνο του 2002, (Σχήμα 4).

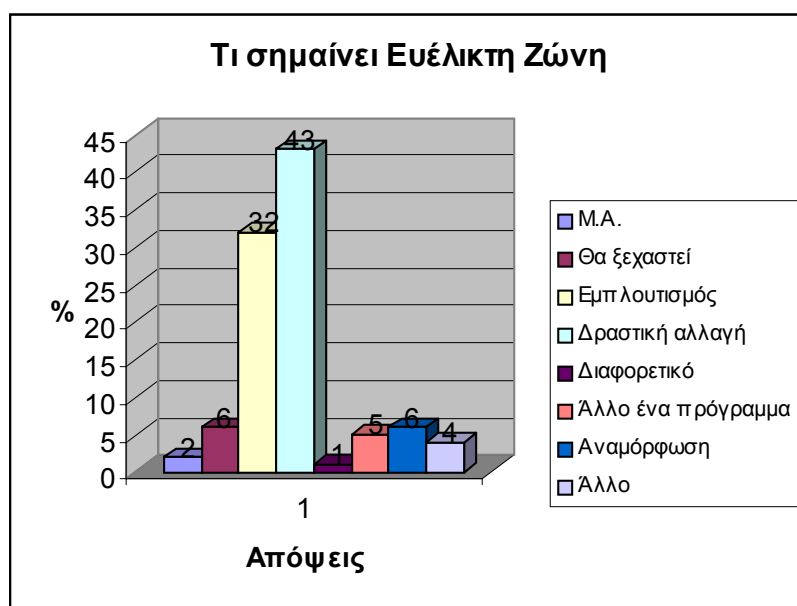
Σχήμα 4: Μήνας έναρξης της Ευέλικτης Ζώνης

Όσον αφορά την υποκειμενική αξιολόγηση του δείγματος σχετικά με τις επιδιώξεις της εφαρμογής της Ευέλικτης Ζώνης η πλειοψηφία φαίνεται να πιστεύει ότι η εφαρμογή της βοηθά τους μαθητές να εκφράσουν τη δημιουργικότητά τους (73%), διευρύνει τα ενδιαφέροντα αυτών (72%), τους εξοικειώνει με κοινωνικά θέματα (59%), και αναμορφώνει τη διδακτική προσέγγιση (54%). Κατά την ανάπτυξη των ποσοστών, χρησιμοποιήθηκαν όλες οι απαντήσεις των συμμετεχόντων (από το 1 έως το 5) καθώς αποτελούσαν επιλογή των 5 πιο σημαντικών αποτελεσμάτων της εφαρμογής του προγράμματος από δέκα προκαθορισμένες, εναλλακτικές προτάσεις. Πιο αναλυτικά παρουσιάζονται οι απαντήσεις του δείγματος στον ακόλουθο πίνακα, (Πίνακας 1). Το 83% των συμμετεχόντων θεωρεί πως η εφαρμογή του προγράμματος είναι αρκετά έως πολύ αναγκαία για την εκπαίδευση ενώ σαν λόγοι αναφέρονται οι ίδιοι λόγοι της πρώτης ερώτησης (19,2%), η αναμόρφωση της διδακτικής προσέγγισης (15,6%), η αύξηση της αποτελεσματικότητας του σχολείου (11,4%), η εξοικείωση των μαθητών με θέματα κοινωνικού ενδιαφέροντος (10,8%) και η απόκτηση από τους μαθητές διαφόρων κοινωνικών δεξιοτήτων (9%).

Πίνακας 1 : Επιτεύγματα εφαρμογής της Ευέλικτης Ζώνης

Επιτεύγματα εφαρμογής της Ε.Ζ. σε (%)	1=Πολύ Σημαντικό	2	3	4	5=Λίγο Σημαντικό	0=Μη επιλογή
έκφραση δημιουργικότητας μαθητών	15	20	17	14	7	27
διεύρυνση ενδιαφερόντων	13	18	16	13	12	28
εξοικείωση με κοινωνικά θέματα	22	10	12	6	9	41
αναμόρφωση διδακτικής προσέγγισης	20	10	10	8	8	46
αυτομάθηση	15	9	7	9	7	53
συνεργασία σχολείου-κοινωνίας	6	8	10	10	9	57
ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων	4	11	9	9	8	59
αύξηση αποτελεσματικότητας σχολείου	4	6	4	4	6	76
διευκόλυνση πειραματισμού	3	6	4	6	4	77
βελτίωση επίδοσης	1	2	3	4	4	86

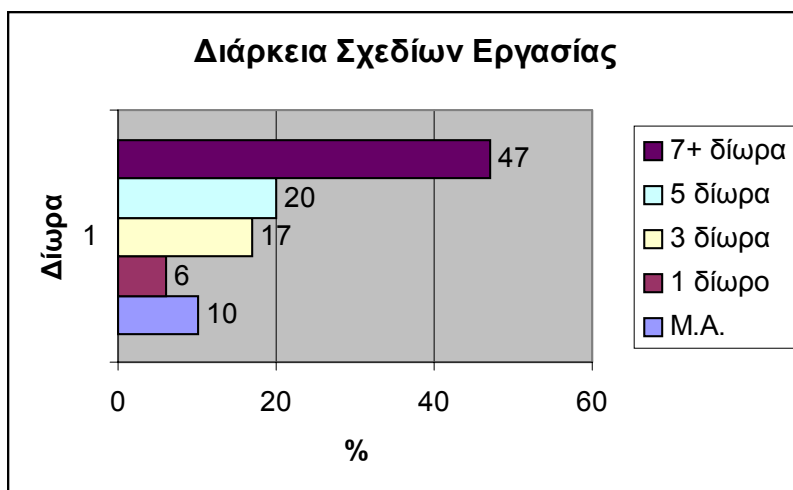
Οι υποκειμενικές απόψεις του δείγματος για την Ευέλικτη Ζώνη φαίνονται στο Σχήμα 1. Έτσι, το 43% πιστεύει ότι η εφαρμογή της αλλάζει δραστικά την εκπαιδευτική διαδικασία ενώ το 32% θεωρεί ότι αποτελεί μία καινοτομία που απλώς εμπλουτίζει το πρόγραμμα του σχολείου.

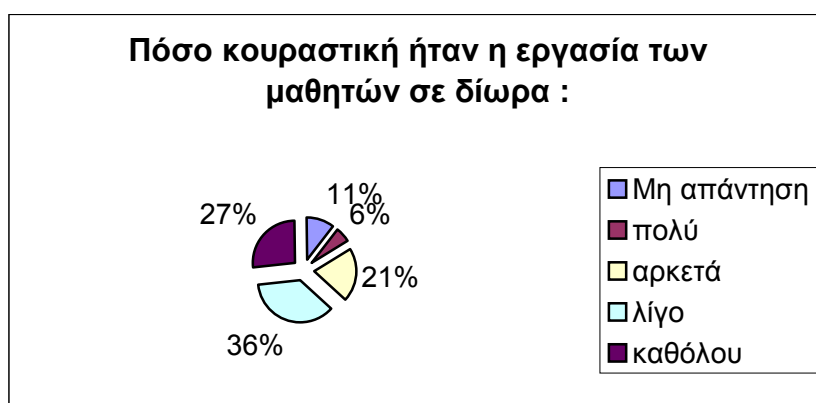
Σχήμα 5: Απόψεις συμμετεχόντων για την Ευέλικτη Ζώνη

Από το υποστηρικτικό υλικό που εστάλη από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο περισσότερο φαίνεται ότι αξιοποιήθηκε το Διαθεματικό Βιβλίο με τα Σχέδια Εργασίας (49,5%). Το Πολυθεματικό βιβλίο με τις δραστηριότητες αξιοποιήθηκε μόνο από το 17% του δείγματος, το Πολυθεματικό βιβλίο με τα κείμενα από το 15,5%, οι βιντεοκασέτες από το 11,7% και τα CD-ROM από το 7,5%. Το υλικό αυτό χρησιμοποιήθηκε κυρίως σαν πηγή έμπνευσης (20,8%) και συμβουλευτικά (17,8%). Ένα μεγάλο ποσοστό αναφέρει ότι το χρησιμοποίησε για τα Σχέδια Εργασίας (30,7%). Οι συμμετέχοντες χαρακτηρίζουν το υλικό "ενδιαφέρον" (41,6%) και "χρήσιμο" (40,7%), ορισμένοι το χαρακτηρίζουν "περιορισμένο ως προς τη θεματολογία" (21,7%), άλλοι "επίκαιρο" (18,8%), "ανεπαρκές" (14,4%), "πρωτότυπο" (10,1%) και "δύσχρηστο" (3,8). Εκτός από το υλικό που εστάλη από το Π.Ι. ένα 27,9% των ερωτηθέντων δηλώνει ότι χρησιμοποίησε και άλλο έντυπο υλικό ενώ ένα 12,3% δηλώνει ότι χρησιμοποίησε υλικό από το Διαδίκτυο. Το επιπλέον υλικό αναζητήθηκε στις σχολικές βιβλιοθήκες (56,8), στο Διαδίκτυο (38,6%), σε "άλλες πηγές" (30,1%), σε τοπικούς φορείς (24,7%), σε οργανισμούς, ιδρύματα και συλλόγους (23,4%), σε Μουσεία (23,2%) καθώς και στη δημοτική βιβλιοθήκη (22,5%). Στα πλαίσια της Ε.Ζ. οι περισσότεροι συνεργάστηκαν με άλλους φορείς ή άτομα (68,9%), όπως Επαγγελματίες (31%), Δημοτικές Αρχές (23%), Επιστήμονες και Πολιτιστικούς Συλλόγους (22%), Δημόσιες Υπηρεσίες και Παραγωγικούς και Επαγγελματικούς Φορείς (18%), κλπ.

Η εφαρμογή του προγράμματος πραγματοποιήθηκε, τις περισσότερες φορές, στο χώρο της σχολικής τάξης (96,6%), σε χώρο εκτός σχολείου (46,5%), ή σε κατάλληλα διαμορφωμένο χώρο εντός του σχολείου (24,7%). Όταν η εφαρμογή γινόταν στην σχολική αίθουσα, η οργάνωση του χώρου άλλαζε περιστασιακά (44,7%) ή παρέμενε όπως ήταν (31,1%). Μόνο το 18,9% δήλωσε πως η οργάνωση του χώρου άλλαζε ριζικά. Τα σχέδια εργασίας που πραγματοποιήθηκαν ποικίλλουν: το 31,1% δήλωσε πως πραγματοποιήθηκαν περισσότερα από 4 σχέδια εργασίας, το 26,4% ένα σχέδιο εργασίας, το 20,8% δύο σχέδια, και το 15,83% τρία σχέδια. Στις μισές, σχεδόν, περιπτώσεις η μέση διάρκεια των σχεδίων εργασίας ήταν περισσότερη από 7 ώρες (47,3%), Σχήμα 6. Τα θέματα των σχεδίων εργασίας, τις περισσότερες φορές ήταν αποτέλεσμα κοινής απόφασης μαθητών και εκπαιδευτικών (69,3%). Ορισμένες, λίγες φορές, καθορίστηκαν από τους εκπαιδευτικούς (21%) ή προτάθηκαν από τους μαθητές (7,9%). Κατά την εφαρμογή του προγράμματος αξιοποιήθηκαν συνεχή δώρα (79,6%), συνήθως το τελευταίο (39,9%) ή το δεύτερο (37,2%), ενώ ο χρόνος που ορίστηκε στο ωρολόγιο πρόγραμμα θεωρήθηκε επαρκής από το 71,7% του δείγματος. Οι πλειοψηφία των συμμετεχόντων θεωρεί ότι η εργασία σε συνεχή δώρα ήταν, σε κάποιο βαθμό, κουραστική για τους μαθητές, (36,1%), Σχήμα 7.

Σχήμα 6 : Διάρκεια σχεδίων εργασίας

Σχήμα 7 : Αξιολόγηση εργασίας σε δίωρα

Ανάμεσα στα θέματα που επιλέγηκαν στα πλαίσια της Ε.Ζ. ήταν: Φυσικό Περιβάλλον - Οικολογία (39,2%), Πολιτισμός (27%), Παράδοση (25,5%), Διατροφή (22,1%), Τοπική ιστορία (22,1%), Δραχμή/Ευρώ (16,7%), κλπ.

Κατά την εφαρμογή του προγράμματος οι μαθητές συχνά έως πολύ συχνά εργάζονταν σε ομάδες (88%), παρουσίαζαν το υλικό που είχαν συγκεντρώσει (89%), ανέπτυσαν διάλογο μεταξύ τους (82%), συγκέντρωναν πληροφορίες (80%), έκαναν κατασκευές (77%), ερευνούσαν (74%), ανέλυαν, οργάνωναν και ταξινομούσαν το υλικό που είχαν συγκεντρώσει (67%), αξιοποιούσαν εκφραστικές τεχνικές (66%), αξιολογούσαν οι ίδιοι το υλικό που είχαν παραγάγει (59%) και αναζητούσαν εναλλακτικές απαντήσεις στα ερωτήματα που αντιμετώπιζαν (57%). Αντίθετα, **σπάνια έως ποτέ** έκαναν χρήση των νέων τεχνολογιών (54%) και παρακολουθούσαν σαν απλοί θεατές (64%), Πίνακας 2. Επιπλέον, οι μαθητές που συμμετείχαν στην Ε.Ζ.. πολύ συχνά έδειχναν ευχαριστημένοι από τη διαδικασία (58%), ένοιωθαν άνετα και κινούνταν ελεύθερα στο χώρο (56%), ενώ **συχνά** συνεργάζονταν αρμονικά μεταξύ τους (57%), υπήρχε ολική συμμετοχή (51%), και **σπάνια** έδειχναν κουρασμένοι (53%), Πίνακας 3.

Πίνακας 2 : Δραστηριότητες μαθητών κατά την εφαρμογή της E.Z.

Κατά την εφαρμογή του προγράμματος οι μαθητές: (%)	Πολύ Συχνά	Συχνά	Σπάνια	Ποτέ	Μη επιλογή
εργάζονταν σε ομάδες	50	38	8	1	3
πληροφορίες	34	46	12	1	7
ακροατές	3	19	45	19	14
παρουσίαση	47	42	5	1	5
διάλογος	38	44	12	1	6
ερευνούσαν	28	46	15	2	8
πειραματίζονταν	16	33	26	8	17
επεξεργασία υλικού	24	43	17	4	13
αξιολόγηση υλικού	17	42	23	5	12
νέες τεχνολογίες	10	19	28	26	17
εκφραστικές τεχνικές	32	34	17	7	10
κατασκευές	41	36	12	4	8
εναλλακτικές απαντήσεις	11	46	23	6	16
ιδέες συμμαθητών	14	50	19	5	13

Πίνακας 3 : Στάση μαθητών κατά την εφαρμογή του προγράμματος

Κατά την εφαρμογή του προγράμματος οι μαθητές: (%)	Πολύ Συχνά	Συχνά	Σπάνια	Ποτέ	Μη επιλογή
αρμονική συνεργασία	30	57	6	0.3	6
ολική συμμετοχή	29	51	13	0.4	7
ένοιωθαν άνετα	56	35	3	0.4	6
ευχαριστημένοι	58	36	3	0	4
φανέρωναν προσωπικότητα	43	42	9	0.1	5
έδειχναν κουρασμένοι	4	18	53	17	9

Κατά την εφαρμογή της E.Z. οι δραστηριότητες των διδασκόντων πολύ συχνά επικεντρώνονταν στη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης (53%), ενώ συχνά παρείχαν βοήθεια μόνο στις δυσκολίες (52%), έδιναν οδηγίες (48%), καθοδηγούσαν τους μαθητές στο πως πρέπει να εκτελούν τις διάφορες δραστηριότητες κατά την διάρκεια ανάπτυξης του σχεδίου (45%), διευκόλυναν τη συνεργασία και άφηναν ελεύθερους τους μαθητές να δραστηριοποιούνται από μόνοι τους και να καθορίζουν την πορεία των εργασιών τους (42%), Πίνακας 4.

Πίνακας 4 :Ο ρόλος των δασκάλων κατά την εφαρμογή του προγράμματος Ε.Ζ.

Κατά την εφαρμογή του προγράμματος ο δάσκαλος : (%)	Πολύ Συχνά	Συχνά	Σπάνια	Ποτέ	Μη επιλογή
έδινε οδηγίες	39	48	4		9
καθόριζε θεματολογία, αρμοδιότητες	22	44	17	5	13
διαθεματική προσέγγιση γνώσης	53	37	3	0.1	7
καθοδηγούσε δραστηριότητες	27	45	16	3	9
ελευθερία στους μαθητές	20	42	26	2	10
βοήθεια μόνο στις δυσκολίες	21	52	16	0.7	11
διευκόλυνε συνεργασία	15	42	22	2	19
παρέμβαση μόνο όταν το ζητούσαν οι μαθητές	17	36	18	6	23

Οι συμμετέχοντες εκτιμούν ότι η εφαρμογή του προγράμματος συνέβαλε αρκετά (48%) έως πολύ (28,5%) στη βελτίωση των σχέσεων με τους μαθητές τους, ενώ βοήθησε πολύ τους μαθητές να ευαισθητοποιηθούν σε θέματα του φυσικού και κοινωνικού τους περιβάλλοντος (49%), και συνετέλεσε αρκετά στην ανάπτυξη, σε μεγαλύτερο βαθμό, της αλληλεγγύης μεταξύ τους (46%) και της θετικότερης στάσης έναντι του σχολείου (45%), Πίνακας 5. Όσον αφορά την αποδοχή των ΑΜΕΑ ή των μαθητών που ανήκουν σε μειονότητες φαίνεται ότι, σε όσα σχολεία υπάρχουν αυτές οι ειδικές κατηγορίες, η εφαρμογή του προγράμματος βοήθησε πολύ έως αρκετά στην αλλαγή στάσης προς τα ΑΜΕΑ (52%) και τις μειονότητες (54%).

Πίνακας 5 : Συνεισφορά Ε.Ζ.

Το πρόγραμμα Ε.Ζ. βοήθησε τους μαθητές : (%)	Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου	Μη επιλογή
αποδεχτούν ΑΜΕΑ	16	36	19	7	22
αποδεχτούν μειονότητες	19	35	15	6	24
ευαισθητοποιηθούν σε θέματα του περιβάλλοντός τους	49	41	4	1	5
αναπτύξουν αλληλεγγύη	36	46	10	1	6
αναπτύξουν θετική στάση προς το σχολείο	31	45	16	3	6

Κατά τη διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος διαπιστώθηκε μεγάλη διαφοροποίηση στο βαθμό συμμετοχής των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία. Η συντριπτική πλειοψηφία των δασκάλων (65,7%) πιστεύει ότι η συμμετοχή των μαθητών αυξήθηκε. Οι λόγοι που προτείνονται είναι λόγω συμμετοχικών διαδικασιών, προσωπικής ευχαρίστησης και ενδιαφέροντος, αλλά και λόγω έλλειψης αξιολόγησης (48,5%). Όσον αφορά τις ειδικές κατηγορίες μαθητών φαίνεται ότι το 33,2% των χαμηλόβαθμων συμμετείχε ανελλιπώς, το 38,1% κατά διαστήματα ενώ το

22,1% είχε μικρή συμμετοχή. Μόνο το 2,6 αυτών των μαθητών δεν συμμετείχε καθόλου. Οι μαθητές ΑΜΕΑ συμμετείχαν ανελλιπώς (24%), κατά διαστήματα (27%), είχαν μικρή συμμετοχή (38%) και μόνο το 12% δεν συμμετείχε καθόλου. Τέλος οι μειονοτικοί μαθητές συμμετείχαν ανελλιπώς (54%), κατά διαστήματα (25%), είχαν μικρή συμμετοχή (15%) και μόνο το 4,5% δεν συμμετείχε καθόλου.

Οι μισοί, περίπου, συμμετέχοντες (50,5%) θεωρούν ότι κατά τη διάρκεια της εφαρμογής του προγράμματος υπήρξε βελτίωση στη γενικότερη επίδοση των μαθητών έναντι 42,9% που πιστεύουν ότι δεν υπήρξε ιδιαίτερη βελτίωση. σαν λόγοι προτείνονται, και εδώ, οι συμμετοχικές διαδικασίες (21,7%) και η ανάπτυξη πρωτοβουλίας, η έκφραση προσωπικού ενδιαφέροντος και ο ευχάριστος τρόπος μάθησης (33,7%). Η κατηγορία που φαίνεται να έχει, σχετικά, τη μεγαλύτερη βελτίωση είναι οι μειονοτικοί μαθητές (44,8% παρουσίασαν αρκετή βελτίωση και 39% μικρή βελτίωση), και ακολουθούν οι χαμηλόβαθμοι μαθητές (32,3% παρουσίασε αρκετή βελτίωση και 31,9% μικρή βελτίωση) και οι μαθητές ΑΜΕΑ (30% παρουσίασαν αρκετή βελτίωση και 39,5% μικρή βελτίωση).

Πολύ καλό κλίμα συνεργασίας φαίνεται ότι υπήρχε μεταξύ των εκπαιδευτικών και του Διευθυντή (64%) καθώς και των εκπαιδευτικών μεταξύ τους (50,5%). Τα ποσοστά πολύ καλής συνεργασίας ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς και τον Σχολικό Σύμβουλο ή τους γονείς είναι 41,8% και 29,3% αντίστοιχα, (Πίνακας 6).

Η ιεράρχηση των ποσοστών της συνεισφοράς του επιμορφωτικού σεμιναρίου έχει ως ακολούθως: ενημέρωση για τη μεθοδολογία ανάπτυξης των σχεδίων εργασίας

Πίνακας 6 : Το κλίμα συνεργασίας ανάμεσα στα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας

Εκτιμάτε ότι υπήρχε θετικό κλίμα συνεργασίας μεταξύ:	Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου	Μη απάντηση
εκπαιδευτικών	51	38	9	1	2
εκπαιδευτικών- Διευθυντή	64	29	4	0.5	2
εκπαιδευτικών - ΣΣ	42	32	15	7	5
Γονέων- εκπαιδευτικών	29	45	17	6	3

(41,5%), σχηματισμός σαφής άποψης για τη φιλοσοφία του προγράμματος (38,6%), παρουσίαση θεμάτων που ενδιέφεραν (36%) και σχηματισμός σαφής εικόνας των στόχων του προγράμματος ((32,6%). Μόνο το 19,2% των συμμετεχόντων θεωρεί ότι το σεμινάριο δεν προσέφερε καμία βοήθεια. Όμως, μετά την παρακολούθηση του σεμιναρίου μόνο το 3,8% θεώρησε ότι ήταν πολύ έτοιμοι να πραγματοποιήσει το πρόγραμμα. Οι περισσότεροι θεώρησαν ότι ήταν αρκετά έτοιμοι (32,6%) ή λίγο έτοιμοι (37,5%) και ορισμένοι (18%) καθόλου έτοιμοι. Αντίθετα, οι επισκέψεις των μελών του Π.Ι. στα σχολεία θεωρήθηκε ότι συνέβαλαν περισσότερο στην αποτελεσματικότερη ανάπτυξη του προγράμματος της Ε.Ζ. Έτσι, το 18,4% πιστεύει ότι αυτές βοήθησαν πολύ, το 42% αρκετά και το 26,8% λίγο. Μόνο το 10% πιστεύει ότι αυτές δεν βοήθησαν καθόλου.

Το πρόγραμμα της Ε.Ζ. φαίνεται ότι επηρεάζει την οργάνωση της διαδικασίας διδασκαλίας-μάθησης στα άλλα μαθήματα καθώς η πλειοψηφία του δείγματος (52%) θεωρεί ότι η προσέγγιση και των άλλων μαθημάτων επηρεάζεται πολύ έως αρκετά (9,1% και 42,9% αντίστοιχα). Το 33,9% θεωρεί ότι αυτή επηρεάζει λίγο και μόνο το 11,3% θεωρεί ότι αυτή δεν επηρεάζει καθόλου. Αντίθετα, μεγαλύτερη πλειοψηφία (72,5%) πιστεύει ότι η Ε.Ζ. έχει τις πολλές έως αρκετές δυνατότητες για μεγαλύτερη επιρροή μελλοντικά (20,7% και 51,8% αντίστοιχα). Μόνο το 3,4% πιστεύει ότι η Ε.Ζ. δεν θα επηρεάσει και το 21% ότι η επιρροή θα είναι μικρή.

Οι κυριότερες δυσκολίες κατά την εφαρμογή του προγράμματος παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα (Πίνακας 7). Φαίνεται ότι οι περισσότερες δυσκολίες αφορούν την οργάνωση του χρόνου, την υλικοτεχνική και οικονομική ενίσχυση και τις υποδομές (43,6%), την έλλειψη προγραμματισμού και οργάνωσης της εφαρμογής, αλλά και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών (35,8%), και τη δυσκολία προσαρμογής των μαθητών στις νέες απαιτήσεις, το συνεχές δίωρο, αλλά και τη δραστηριοποίησή τους (26,5%). Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες θεωρούν ότι δεν θα πρέπει να γενικευτεί η εφαρμογή της Ε.Ζ. (63,1%) αλλά αυτή να επεκταθεί σταδιακά και σε άλλα σχολεία της χώρας (61,7%) και σαν λόγους αναφέρουν κυρίως την έλλειψη κατάλληλων προϋποθέσεων από πλευράς υποδομής, υλικού, οδηγιών, οικονομικής ενίσχυσης (44,6%), την ανάγκη καλύτερης επιμόρφωσης / ενημέρωσης των εκπαιδευτικών (42,1%) και την ανάγκη αξιολόγησης των μέχρι τώρα αποτελεσμάτων (32,1%), (Πίνακας 8). Όσον αφορά το χρόνο που διατίθεται για την εφαρμογή της ο περισσότεροι συμμετέχοντες συμφωνούν ότι αυτός είναι αρκετός (65,3%).

Οι προτάσεις βελτίωσης της αποτελεσματικότητας της εφαρμογής της Ε.Ζ. περιλαμβάνουν την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών (56,9%), την υλικοτεχνική υποστήριξη και υποδομή (47,15) και την καλύτερη οργάνωση (44,1%).

Πίνακας 7 : Δυσκολίες εφαρμογής Ε.Ζ

Δυσκολίες εφαρμογής	%
Ανύπαρκτες δυσκολίες	2,9
Αδυναμία μετακινήσεων	6,9
Ανεπάρκεια χρόνου, υποδομής, υλικοτεχνικής υποστήριξης και οικονομικής ενίσχυσης	43,6
Έλλειψη οργάνωσης και επιμόρφωσης	35,8
Αδυναμία προσαρμογής μαθητών	26,5
Δυσκολίες συνεργασίας εκπαιδευτικών	4,9
Αλλαγές στο ρόλο των εκπαιδευτικών	11,3
Άλλο	2,0

Πίνακας 8 : Αιτιολόγηση σταδιακής επέκτασης ή γενίκευσης εφαρμογής E.Z.

Αιτιολογήσεις	%
Εκσυγχρονισμός διδασκαλίας	21,1
Έλλειψη κατάλληλων προϋποθέσεων	44,6
Επιμόρφωση / Ενημέρωση εκπαιδευτικών	42,1
Ανάγκη αξιολόγησης αποτελεσμάτων	32,1
Αλλαγή στάσης εκπαιδευτικών	10,4
Εξοικείωση με έρευνα	7,4
Άλλο	22,4

Η προσέγγιση που χρησιμοποιήθηκε για την αξιολόγηση της E.Z. θεωρήθηκε ότι θα βελτιώσει την εφαρμογή της αρκετά (54,6%), πολύ (13,8%) και λίγο 19,9%). Από τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου περισσότερο ενδιαφέρουσες θεωρήθηκαν οι ερωτήσεις 38: *προτάσεις για τη βελτίωση του προγράμματος* (13,5%), 20: *τι έκαναν οι μαθητές κατά την εφαρμογή του προγράμματος* (12,1%) και η 35: *ποιες ήταν οι κυριότερες δυσκολίες* (11%).

Μετά την ανάλυση των συχνοτήτων που παρουσιάστηκε στις προηγούμενες ενότητες, η ανάλυση επικεντρώθηκε στην αναζήτηση στατιστικά σημαντικών συσχετίσεων ανάμεσα στις διάφορες μεταβλητές του ερωτηματολογίου για το Δημοτικό. Στις επόμενες ενότητες περιγράφονται μόνο οι στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις.

Επίδραση Φύλου

Στην έρευνα για τα Δημοτικά Σχολεία πήραν μέρος 239 άντρες και 485 γυναίκες. Όπως φαίνεται και από τον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 9), ενώ δεν παρατηρούνται μεγάλες διαφορές στις γενικές κατευθύνσεις, οι άντρες που συμμετείχαν ήταν περισσότερο πεπεισμένοι από τις γυναίκες συναδέλφους τους ότι η εφαρμογή της E.Z. θα αυξήσει την αποτελεσματικότητα του σχολείου (69% έναντι 52% των γυναικών) και ότι είναι αναγκαία (μ.ο. 1,78 έναντι 1,89). Χρησιμοποιούν πιο συχνά το Πολυθεματικό βιβλίο με τα κείμενα και τις δραστηριοτήτων (29,7% και 30,1% αντίστοιχα, έναντι 8,2% και 10,7% αντίστοιχα των γυναικών) αλλά και τα CD-ROM (12,1% έναντι 5,4%) ενώ είναι πιο επιεικείς στις κρίσεις τους για την πρωτοτυπία (14,2% έναντι 7,8%) και επικαιρότητα (24,3% έναντι 16,3%) του υλικού που εστάλη από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Αντίθετα, αν και τα ποσοστά είναι μικρά, περισσότερες γυναίκες χαρακτηρίζουν ανεπαρκές αυτό το υλικό. Αναζητούν συχνότερα από τις γυναίκες συναδέλφους τους υλικό για την εφαρμογή της E.Z. στο Διαδίκτυο (46,4% έναντι 34,6%) σε Οργανισμούς, Ιδρύματα και Συλλόγους (28,5% έναντι 20,6%) και επεδίωξαν συχνότερα συνεργασία με Δημοτικές αρχές (43,7% έναντι 27,6%). Οι δάσκαλοι και νηπιαγωγοί πραγματοποίησαν περισσότερα σχέδια εργασίας κατά τα οποία οι μαθητές συγκέντρωναν πληροφορίες, ερευνούσαν και χρησιμοποιούσαν τις νέες τεχνολογίες ενώ οι δασκάλες έδιναν περισσότερο έμφαση στην αξιοποίηση εκφραστικών τεχνικών και στις κατασκευές. Οι δασκάλες καθόριζαν συχνότερα τη θεματολογία, μοίραζαν αρμοδιότητες και καθοδηγούσαν τους μαθητές κατά την εκτέλεση των διαφόρων δραστηριοτήτων, στα πλαίσια της εφαρμογής της E.Z., από τους άντρες συναδέλφους τους. Η βελτίωση των σχέσεων δασκάλων-μαθητών αποτυπώνεται εντονότερα στις απαντήσεις των αντρών που συμμετείχαν στο δείγμα ενώ το θετικότερο κλίμα συνεργασίας γονέων και

εκπαιδευτικών στις απαντήσεις των γυναικών. Τα αποτελέσματα του σεμιναρίου αξιολογήθηκαν περισσότερο ευνοϊκά από τους άντρες συμμετέχοντες: το 48,1% των αντρών, έναντι του 33,8% των γυναικών, θεωρεί ότι το σεμινάριο βοήθησε στο σχηματισμό άποψης για τη φιλοσοφία της Ε.Ζ., το 41,4% των αντρών, έναντι του 28,5% των γυναικών, εκτιμά ότι σχημάτισε σαφή εικόνα για τους στόχους του προγράμματος και το 49% των αντρών, έναντι του 37,5% των γυναικών, πιστεύει ότι το ενημερώθηκαν για τη

Πίνακας 9: Επίδραση φύλου στις απαντήσεις του δείγματος

α/α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Β.Σ.*	Δείκτης Διαφοράς		(N)
				Αντρας	Γυναίκα	
1	1ε = Αύξηση αποτελεσματικότητας Σχολείου	Median	0,024	69%	52%	174
2	2 = Αναγκαίο πρόγραμμα	ANOVA	0,051	1,78	1,89%	231
3	4 ^α = Χρήση Πολυθεματικού κειμένων	Chi-Square	0,000	29,7%	8,2%	724
4	4β = Χρήση Πολυθεματικού Δραστηριοτήτων	Chi-Square	0,000	30,1%	10,7%	724
5	4δ = Χρήση CD-ROM	Chi-Square	0,001	12,1%	5,4%	724
6	6.2 = Υλικό επίκαιρο	Chi-Square	0,007	24,3%	16,3%	724
7	6.3 = Υλικό πρωτότυπο	Chi-Square	0,006	14,2%	7,8%	724
8	6.6 = Υλικό ανεπαρκές	Chi-Square	0,018	10,5%	16,5%	724
9	8γ = Αναζήτηση υλικού στο Διαδίκτυο	Chi-Square	0,001	46,4%	34,6%	724
10	8στ = Αναζήτηση υλικού σε Οργανισμούς, κλπ	Chi-Square	0,013	28,5%	20,6%	724
11	9β = Συνεργασία με Δημοτικές Αρχές	Chi-Square	0,000	43,7%	27,6%	497
12	12 = Αριθμός Σχεδίων Εργασίας	ANOVA	0,019	2,71	2,48	681
13	16 = Επαρκής χρόνος εφαρμογής	Chi-Square	0,023	66,5%	74%	724
14	20β = Οι μαθητές συγκέντρωσαν πληροφορίες	ANOVA	0,007	1,68	1,84	673
15	20στ = Οι μαθητές ερευνούσαν	ANOVA	0,045	1,83	1,95	662
16	20ι = Οι μαθητές χρησιμοποιούσαν τις νέες τεχνολογίες	ANOVA	0,000	2,61	2,96	603
17	20ια = Οι μαθητές αξιοποιούσαν εκφραστικές τεχνικές	ANOVA	0,000	2,07	1,91	652
18	20ιβ = Οι μαθητές έκαναν κατασκευές	ANOVA	0,000	2,03	1,66	669
19	21β = Ο δάσκαλος μοίραζε αρμοδιότητες	ANOVA	0,012	2,17	2,00	633
20	21δ = Ο δάσκαλος καθοδηγούσε τους μαθητές	ANOVA	0,001	2,08	1,86	657
21	22ε = Οι μαθητές φανέρωναν και άλλες πτυχές τις προσωπικότητάς τους	ANOVA	0,046	1,71	1,61	684
22	23 = Βελτίωση σχέσεων δασκάλων - μαθητών	ANOVA	0,028	1,87	2,01	705
23	29δ = Θετικό κλίμα συνεργασίας γονέων - εκπαιδευτικών	ANOVA	0,012	2,10	193	700
24	30β = Το σεμινάριο βοήθησε στο σχηματισμό άποψης για τη φιλοσοφία της Ε.Ζ.	Chi-Square	0,000	48,1%	33,8%	724
25	30γ = Το σεμινάριο βοήθησε στο σχηματισμό σαφής εικόνας των στόχων της Ε.Ζ.	Chi-Square	0,000	41,4%	28,5%	724
26	30δ = Το σεμινάριο βοήθησε στην ενημέρωση για τη μεθοδολογία εφαρμογής	Chi-Square	0,002	49%	37,5%	724
27	31 = Αυτοπεποίθηση για την εφαρμογή της Ε.Ζ.	ANOVA	0,000	2,56	2,87	664
28	36α = Γενίκευση εφαρμογής Ε.Ζ.	Chi-Square	0,001	45,6%	32,8%	724
29	37 = Αύξηση χρόνου εφαρμογής	Chi-Square	0,028	35%	27,5%	674

* Β.Σ. = Βαθμός Σημαντικότητας

μεθοδολογία ανάπτυξης των σχεδίων εργασίας. Το αποτέλεσμα είναι οι δάσκαλοι να νοιώθουν περισσότερο έτοιμοι, μετά την παρακολούθηση του σεμιναρίου για την πραγματοποίηση του προγράμματος και να επιθυμούν, περισσότερο, τη γενίκευση της εφαρμογής (45,6% έναντι 32,8% των γυναικών) και την αύξηση του χρόνου που διατίθεται στην Ε.Ζ. (35% έναντι 27,5% των γυναικών).

Επίδραση Ηλικίας

Η πλειοψηφία του δείγματος ανήκει στην ηλικιακή ομάδα των 31-40 ετών (439 άτομα) και ακολουθεί η ομάδα των 41-50 ετών (181 άτομα). Στην ομάδα άνω των πενήντα ετών συμπεριλαμβάνονται 58 συμμετέχοντες και στην ομάδα κάτω των 30 ετών 44 συμμετέχοντες. Η επίδραση της ηλικίας φαίνεται να προκαλεί στατιστικά σημαντικές διαφορές σε 10 μεταβλητές, όπως φαίνεται και στον πίνακα, (Πίνακας 10). Οι θετικές εκτιμήσεις για την συνεισφορά του νέου προγράμματος στην αύξηση της αποτελεσματικότητας του σχολείου πληθαίνουν όσο αυξάνεται και η ηλικία από 40% στους νεότερους συμμετέχοντες μέχρι 94% στους μεγαλύτερους. Οι νεότεροι φαίνεται να έχουν περισσότερο κριτική στάση απέναντι στην αξιολόγηση του υλικού (31% το χαρακτηρίζουν περιορισμένης θεματολογίας και 11,4% δύσχρηστο) αλλά είναι πιο θετικοί απέναντι στην σταδιακή επέκταση της εφαρμογής της Ε.Ζ. και σε άλλα σχολεία (72,7%). Οι έχοντες ηλικία άνω των 50 ετών άλλαξαν λιγότερο συχνά την οργάνωση του χώρου διδασκαλίας κατά την εφαρμογή του προγράμματος σε σχέση με όλες τις άλλες κατηγορίες, εφάρμοζαν επίσης, λιγότερο συχνά, την εργασία κατά ομάδες αλλά θεωρούν ότι το σεμινάριο τους βοήθησε περισσότερο στο σχηματισμό άποψης για τη φιλοσοφία της Ε.Ζ (48,3%). Οι διδάσκοντες στις μεσαίες ηλικιακές κατηγορίες (31-40 και 41-50) αναζητούν συχνότερα υλικό στο Διαδίκτυο (44,2% και 33,1% αντίστοιχα) και προτιμούν την οργάνωση της εργασίας σε συνεχή δώρα σε μεγαλύτερα ποσοστά από τους άλλους (87,6% και 86% αντίστοιχα).

Πίνακας 10 : Η επίδραση της ηλικίας στις απαντήσεις του δείγματος

α/α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Β.Σ.	Δείκτης Διαφοράς				(N)
				-30	31-40	41-50	50+	
1.	1ε = Αύξηση αποτελεσματικότητας Σχολείου	Median	0,018	40%	56%	55%	94%	722
2.	6.4 = Υλικό περιορισμένης θεματολογίας	Chi-Square	0,001	31,8%	25,1%	16,6%	6,9%	722
3.	6.5 = Υλικό δύσχρηστο	Chi-Square	0,030	11,4%	3,9%	2,2%	1,7%	722
4.	6.6 = Υλικό ανεπαρκές	Chi-Square	0,02	9,1%	17,1%	12,7%	3,4%	722
5.	8γ = Αναζήτηση υλικού στο Διαδίκτυο	Chi-Square	0,001	29,5%	44,2%	33,1%	22,4%	722
6.	11 = Η οργάνωση του χώρου	ANOVA	0,027	1,84	2,00#	1,86	1,73#	704
7.	17 = Συνεχή δώρα	Chi-Square	0,001	67,4%	87,6%	86%	75%	677
8.	20 ^α = Οι μαθητές εργάζονταν σε ομάδες	ANOVA	0,020	1,48	1,54	1,58	1,82#	700
9.	30β = Το σεμινάριο βοήθησε στο σχηματισμό άποψης για τη φιλοσοφία της Ε.Ζ.	Chi-Square	0,007	20,5%	36,4%	44,8%	48,3%	722
10	36β = Η Ε.Ζ. να επεκταθεί σταδιακά	Chi-Square	0,009	72,7%	65,1%	55,8%	48,3%	722

* Β.Σ. = Βαθμός Σημαντικότητας

= υποδηλώνει την ύπαρξη στατιστικά σημαντικών διαφορών μεταξύ τους

Επίδραση Ετών Υπηρεσίας

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (315 άτομα) δηλώνει ότι έχει 10-20 χρόνια υπηρεσίας, 243 συμμετέχοντες δηλώνουν ότι έχουν λιγότερα από 10 χρόνια υπηρεσίας και 154 συμμετέχοντες περισσότερα από 20 χρόνια. Οι απαντήσεις του δείγματος σε αυτήν την κατηγορία φαίνεται να ομοιάζουν με τις απαντήσεις του δείγματος στην προηγούμενη ενότητα, επίδραση της ηλικίας, Πίνακας 11. Έτσι, στις έξι (6) κοινές ερωτήσεις η κατεύθυνση των απαντήσεων είναι παρόμοια, αλλάζουν μόνο τα ποσοστά. Και εδώ, οι θετικές εκτιμήσεις για την συνεισφορά του νέου προγράμματος στην αύξηση της αποτελεσματικότητας του σχολείου πληθαίνουν όσο αυξάνονται τα χρόνια υπηρεσίας από 46% στους συμμετέχοντες με λιγότερη προϋπηρεσία μέχρι 72% στους συμμετέχοντες με περισσότερη προϋπηρεσία. Οι συμμετέχοντες με μικρή εμπειρία φαίνεται να έχουν περισσότερο κριτική στάση απέναντι στην αξιολόγηση του υλικού (28,8% το χαρακτηρίζουν περιορισμένης θεματολογίας και 19,8% ανεπαρκές), αλλά είναι πιο θετικοί απέναντι στην επέκταση της εφαρμογής της Ε.Ζ. και σε άλλα σχολεία της χώρας (68,3%). Ακόμα, χρησιμοποιούν συχνότερα τα CD-ROM (11,1%) και χαρακτηρίζουν θετικότερη τη συνεργασία ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς και τον Σχολικό Σύμβουλο. Όσο αυξάνει η εμπειρία αυξάνει και η θετική αποτίμηση του επιμορφωτικού σεμιναρίου (33,3%, 37,5%, 48,1%) όσον αφορά το σχηματισμό άποψης για τη φιλοσοφία της Ε.Ζ. Οι διδάσκοντες με μεσαία εμπειρία αναζητούν συχνότερα υλικό στο Διαδίκτυο (45,4%) καθώς και σε Οργανισμούς, Ιδρύματα και Συλλόγους (28,3%) ενώ όσοι έχουν μεγάλη εμπειρία θεωρούν ότι οι μαθητές συνεργάζονται αρμονικότερα μεταξύ τους, στα πλαίσια εφαρμογής της Ε.Ζ. και ότι το πρόγραμμα βοήθησε περισσότερο στην αποδοχή των μειονοτήτων.

Πίνακας 11 : Η επίδραση των ετών υπηρεσίας στις απαντήσεις του δείγματος

α/α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Β.Σ.	Δείκτης Διαφοράς			(N)
				-10	10-20	20+	
1.	1ε = Αύξηση αποτελεσματικότητας Σχολείου	Median	0,039	46%	59%	72%	712
2.	4δ = Χρήση CD-ROM	Chi-Square	0,030	11,1%	6,3%	4,5%	712
3.	6.4 = Υλικό περιορισμένης θεματολογίας	Chi-Square	0,000	28,8%	21%	11,7%	712
4.	6.6 = Υλικό ανεπαρκές	Chi-Square	0,008	19,8%	13%	9,1%	712
5.	8γ = Αναζήτηση υλικού στο Διαδίκτυο	Chi-Square	0,001	36,2%	45,4%	27,9%	712
6.	8στ = Αναζήτηση υλικού σε Οργανισμούς, κλπ.	Chi-Square	0,032	21,4%	28,3%	18,2%	712
7.	22 ^α = Οι μαθητές συνεργάζονταν μεταξύ τους αρμονικά	ANOVA	0,020	1,81*	1,75	1,64*	666
8.	24β = Η Ε.Ζ. βοήθησε στην αποδοχή μειονοτήτων	ANOVA	0,048	2,21*	2,11	1,95*	541
9.	29γ = Θετικό κλίμα μεταξύ εκπαιδευτικών και Σ.Σ.	ANOVA	0,013	1,74*	1,98*	1,84	678
10.	30β = Το σεμινάριο βοήθησε στο σχηματισμό άποψης για τη φιλοσοφία της Ε.Ζ.	Chi-Square	0,012	33,3%	37,5%	48,1%	712
11.	36β = Η Ε.Ζ. να επεκταθεί σταδιακά	Chi-Square	0,007	68,3%	61,6%	52,6%	712

* = υποδηλώνει την ύπαρξη στατιστικά σημαντικών διαφορών μεταξύ τους
Επίδραση Υπηρεσιακής Κατάστασης

Οι μόνιμοι δάσκαλοι αποτελούν την συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος (661 μόνιμοι έναντι 60 Αναπληρωτών). Η στατιστική ανάλυση έδειξε 5 σημαντικές διαφορές στις απαντήσεις του δείγματος οι οποίες παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα, (Πίνακας 12). Φαίνεται, λοιπόν, ότι οι μόνιμοι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν συχνότερα το Πολυθεματικό βιβλίο με τα κείμενα (16,5% έναντι 5% των Αναπληρωτών), χαρακτηρίζουν το παρεχόμενο υλικό χρήσιμο (41,8% έναντι 26,7% των Αναπληρωτών), αναζητούν συχνότερα υλικό στη Δημοτική Βιβλιοθήκη (23,4% έναντι 11,7%) και στα Μουσεία (24,2% έναντι 11,7%) ενώ χρησιμοποιούν, έστω και λίγες φορές, την πειραματική διαδικασία σε αντίθεση με τους Αναπληρωτές οι οποίοι δεν τη χρησιμοποιούν σχεδόν ποτέ.

Πίνακας 12 : Η επίδραση της υπηρεσιακής κατάστασης στις απαντήσεις του δείγματος

α/α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Β.Σ.	Δείκτης Διαφοράς		(N)
				Μόνιμος	Αναπληρωματικός	
1	4 ^α = Χρήση Πολυθεματικού κειμένων	Chi-Square	0,009	16,5%	5%	721
2	6.7 = Υλικό χρήσιμο	Chi-Square	0,015	41,8%	26,7%	721
3	8β = Αναζήτηση υλικού στη Δημοτική βιβλιοθήκη	Chi-Square	0,022	23,4%	11,7%	721
4	8ε = Αναζήτηση υλικού σε Μουσεία	Chi-Square	0,016	24,2%	11,7%	721
5	20ι = Οι μαθητές πειραματίζονταν	ANOVA	0,015	2,29	2,61	601

Αξιολόγηση Επίδρασης Ε.Ζ. από Νηπιαγωγούς

Αν και ο αριθμός των Νηπιαγωγών που συμμετείχαν στη μελέτη ήταν μικρός, 25 Νηπιαγωγοί έναντι 701 δασκάλων Δημοτικού, στην ενότητα αυτή θα παρουσιαστούν τα στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα που δείχνουν την απήχηση του προγράμματος στα Νηπιαγωγεία καθώς φαίνεται ότι υπάρχουν αρκετές ενδείξεις διαφορών σε σχέση με τα Δημοτικά. Λόγω της μεγάλης διαφοράς στον αριθμό των δειγμάτων οι στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις μπορεί να αποδοθούν στην ανισότητα των δειγμάτων. Ακόμα και έτσι, όμως, τα αποτελέσματα φανερώνουν την ύπαρξη μιας ομοιόμορφη τάσης, η ανάλυση της οποίας ίσως προσφέρει πολύτιμο υλικό για περαιτέρω σκέψεις και βελτιώσεις της εφαρμογής της Ευέλικτης Ζώνης σε αυτήν την ευαίσθητη και τρυφερή κατηγορία μαθητών. Φαίνεται, λοιπόν, η πλειοψηφία των Νηπιαγωγών (52%) να πιστεύει ότι η σημαντικότερη επίτευξη της εφαρμογής του προγράμματος είναι η διεύρυνση των ενδιαφερόντων των μαθητών και είναι περισσότερο πεπεισμένη για την αναγκαιότητα της Ε.Ζ. από τους υπόλοιπους συναδέλφους τους, δασκάλους του Δημοτικού. Η συντριπτική πλειοψηφία (72%) χρησιμοποίησε το Διαθεματικό βιβλίο με τα σχέδια εργασίας αν και θεωρούν το υλικό αρκετά ανεπαρκές (40%). Οι περισσότεροι Νηπιαγωγοί συνεργάστηκαν με άλλα άτομα ή φορείς (90%) και κυρίως άλλα σχολεία (50%) ενώ μόνο το 15% των δασκάλων του Δημοτικού επεδίωξε τέτοιες συνεργασίες. Κατά την εφαρμογή του προγράμματος οι μαθητές συνήθως συγκέντρωναν πληροφορίες, ανέπτυσαν διάλογο μεταξύ τους, ερευνούσαν, ανέλυαν, οργάνωναν και ταξινομούσαν το υλικό που είχαν συγκεντρώσει και αξιοποιούσαν εκφραστικές τεχνικές σε μεγαλύτερη έκταση σε σχέση με τους μαθητές του Δημοτικού. Οι

Νηπιαγωγοί συνήθως άφηναν ελεύθερα τα παιδιά να δραστηριοποιούνται από μόνα τους, σπάνια τα καθοδηγούσαν και επενέβαιναν μόνο όταν ήταν αναγκαίο για να ξεπεράσουν τις δυσκολίες ή όταν το ζητούσαν τα ίδια. Οι μαθητές συνεργάζονταν αρμονικά μεταξύ τους και ανέπτυξαν σε μεγάλο βαθμό την αλληλεγγύη μεταξύ τους. Όλα αυτά είχαν σαν αποτέλεσμα οι μαθητές να αναπτύξουν θετικότερη στάση προς το σχολείο, να αυξηθεί η συμμετοχή τους στη μαθησιακή διαδικασία (95,8%) και να βελτιωθεί η απόδοσή τους (94%). Το κλίμα συνεργασίας μεταξύ γονέων και Νηπιαγωγών χαρακτηρίζεται καλύτερο σε σχέση με το αντίστοιχο κλίμα ανάμεσα σε γονείς και δασκάλους του Δημοτικού, η πλειοψηφία των Νηπιαγωγών (58,8%) επιζητά την αύξηση του χρόνου που διατίθεται για την εφαρμογή της Ε.Ζ. έναντι μόλις 28,8% των δασκάλων, αλλά όλοι οι συμμετέχοντες (100%) θεωρούν ότι το επιμορφωτικό σεμινάριο δεν έθιξε θέματα του ενδιαφέροντός τους. Το αντίστοιχο ποσοστό για τους δασκάλους είναι 62,5%.

Επίδραση ετών βασικών σπουδών

Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών που συμμετείχε στην έρευνα δήλωσε 2 έτη βασικών σπουδών (536) ενώ μόνο 179 άτομα δήλωσαν 4 έτη βασικών σπουδών. Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα, (Πίνακας 13). Φαίνεται ότι οι εκπαιδευτικοί με δύο έτη βασικών σπουδών αξιολογούν θετικότερα το παιδαγωγικό υλικό για την εφαρμογή της Ε.Ζ. (44,4% δηλώνει ότι αυτό είναι χρήσιμο έναντι 29,1% των εκπαιδευτικών με 4 έτη βασικών σπουδών) καθώς και το επιμορφωτικό σεμινάριο όσον αφορά τη φιλοσοφία (40,9% έναντι 30,2%) και τους στόχους (35,4% έναντι 25,1%) του προγράμματος. Επιπλέον, οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί με διετή κατάρτιση πραγματοποίησαν το πρόγραμμα σε χώρους εκτός σχολείου (49,1% έναντι 39,1%). Οι εκπαιδευτικοί με 4 έτη βασικών σπουδών εκτιμούν ότι η Ε.Ζ. είναι περισσότερο αναγκαία και ότι επηρεάζει τον τρόπο οργάνωσης της διαδικασίας διδασκαλίας - μάθησης στα άλλα μαθήματα ενώ δίνουν έμφαση στην ομαδικότητα της εργασίας και στις κατασκευές.

Πίνακας 13 : Η επίδραση των ετών βασικών σπουδών στις απαντήσεις του δείγματος

α/α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Β.Σ.*	Δείκτης Διαφοράς		(N)
				2 έτη	4 έτη	
1.	2 = Αναγκαίο πρόγραμμα	ANOVA	0,030	1,88	1,75	689
2.	6.7 = Υλικό χρήσιμο	Chi-Square	0,000	44,4%	29,1%	715
3.	10γ = Η εφαρμογή της Ε.Ζ. έγινε εκτός σχολείου	Chi-Square	0,013	49,1%	39,1%	715
4.	20 ^α = Οι μαθητές εργάζονταν σε ομάδες	ANOVA	0,008	1,60	1,45	694
5.	20ιβ = Οι μαθητές έκαναν κατασκευές	ANOVA	0,008	1,83	1,63	662
6.	30β = Το σεμινάριο βοήθησε στο σχηματισμό άποψης για τη φιλοσοφία της Ε.Ζ.	Chi-Square	0,007	40,9%	30,2%	715
7.	30γ = Το σεμινάριο βοήθησε στο σχηματισμό εικόνας των στόχων της Ε.Ζ.	Chi-Square	0,007	35,4%	25,1%	715
8.	33 = Η Ε.Ζ. επηρέασε το τρόπο οργάνωσης της διαδικασίας διδασκαλίας - μάθησης στα άλλα μαθήματα	ANOVA	0,044	2,52	2,37	695

Επίδραση άλλων σπουδών

Από τους 734 συμμετέχοντες στο δείγμα των Δημοτικών σχολείων οι 435 δήλωσαν ότι έχουν κάνει και άλλες σπουδές ενώ οι 298 δήλωσαν ότι δεν έχουν άλλες σπουδές. Οι 435 συμμετέχοντες που έχουν και άλλες σπουδές χωρίζονται ως εξής: επιμόρφωση 189, εξομοίωση 249, άλλο πτυχίο 93, μετεκπαίδευση 73, μεταπτυχιακές σπουδές 16 και διδακτορικό 2. Στον πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας 14), όπως και στις αναλύσεις, δημιουργήθηκαν δύο κατηγορίες: όσοι έχουν δηλώσει άλλες σπουδές και όσοι δεν έχουν.

Πίνακας 14 : Η επίδραση των άλλων σπουδών στις απαντήσεις του δείγματος

α/α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Β.Σ.*	Δείκτης Διαφοράς		(N)
				ΝΑΙ	ΟΧΙ	
1	2 = Αναγκαίο πρόγραμμα	ANOVA	0,032	1.80	1.92	708
2	6.1 = Υλικό ενδιαφέρον	Chi-Square	0,017	44,9%	36,7%	734
3	6.2 = Υλικό επίκαιρο	Chi-Square	0,008	21,7%	14,5%	734
4	6.7 = Υλικό χρήσιμο	Chi-Square	0,028	43,7%	36,4%	734
5	8γ = Αναζήτηση υλικού στο Διαδίκτυο	Chi-Square	0,001	43,2%	31,6%	734
6	8ζ = Αναζήτηση υλικού «αλλού»	Chi-Square	0,003	34,1%	24,2%	734
7	9γ = Συνεργασία με άλλα σχολεία	Chi-Square	0,000	21,1%	9,4%	506
8	9ι = Συνεργασία με άλλους	Chi-Square	0,024	24%	16,3%	506
9	17 = Συνεχή δίωρα	Chi-Square	0,008	87,7%	80,6%	689
10	20ιβ = Οι μαθητές έκαναν κατασκευές	ANOVA	0,029	1,72	1,87	679
11	21γ = Διαθεματική προσέγγιση γνώσης	ANOVA	0,038	1,43	1,52	684
12	23 = Βελτίωση σχέσεων δασκάλων - μαθητών	ANOVA	0,006	1,90	2,06	715
13	37 = Αύξηση χρόνου εφαρμογής	Chi-Square	0,023	32,9%	25,5%	684

Φαίνεται λοιπόν ότι όσοι έχουν κάνει και άλλες σπουδές θεωρούν την Ε.Ζ. περισσότερο αναγκαία, βρίσκουν το παρεχόμενο υλικό περισσότερο ενδιαφέρον (44,9% έναντι 36,7%), επίκαιρο (21,7% έναντι 14,5%) και χρήσιμο (43,7% έναντι 36,4%), αναζητούν συχνότερα υλικό στο Διαδίκτυο (43,2% έναντι 31,6%), επιδιώκουν συνεργασίες με άλλα σχολεία (21,1% έναντι 9,4%), συνεργάζονται με άλλα άτομα ή φορείς στα πλαίσια της Ε.Ζ. (24% έναντι 16,3%), επιλέγουν συχνότερα την εφαρμογή του προγράμματος σε συνεχή δίωρα (87,7% έναντι 80,6%) ενώ δίνουν περισσότερο έμφαση στην ανάπτυξη κατασκευών και τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης. Αυτοί οι εκπαιδευτικοί εκτιμούν ακόμα, ότι βελτιώθηκαν περισσότερο οι σχέσεις τους με τους μαθητές και επιθυμούν περισσότερο αύξηση του χρόνου εφαρμογής του προγράμματος (32,9% έναντι 25,5%).

Επίδραση τύπου σχολείου

Από τα 734 σχολεία του δείγματος, τα 489 λειτουργούν σε πόλεις άνω των 5000 κατοίκων, τα 149 σχολεία σε πόλεις 1000-5000 κατοίκων και τα 76 σχολεία σε πόλεις με πληθυσμό μικρότερο των 1000 κατοίκων. Η ανάλυση έδειξε 25 στατιστικά σημαντικές διαφορές (Πίνακας 15). Στις περισσότερες περιπτώσεις η τάση φαίνεται να αυξάνει σε ένταση όσο μειώνεται ο πληθυσμός της πόλης στην οποία λειτουργεί το σχολείο. Έτσι, φαίνεται ότι οι διδάσκοντες σε μικρότερες πόλεις εκτιμούν ότι η Ε.Ζ. είναι περισσότερο αναγκαία από τους άλλους συναδέλφους τους και ότι αλλάζει δραστικά την εκπαιδευτική διαδικασία (52,8% έναντι 43,4% των εκπαιδευτικών σε πόλεις μεσαίου πληθυσμού και 42% των εκπαιδευτικών σε μεγάλες πόλεις). Οι δάσκαλοι σε μικρότερες πόλεις χρησιμοποιούν συχνότερα το Πολυθεματικό βιβλίο με τις Δραστηριότητες (30,3%), το Διαθεματικό (68,4%) αλλά και τα CD-ROM (19,7%)

αλλά κρίνουν τη θεματολογία περιορισμένη (60,5%) και το υλικό ανεπαρκές (30%) περισσότερο από τους άλλους. Αναζητούν συχνότερα υλικό στη σχολική βιβλιοθήκη

Πίνακας 15 : Η επίδραση του τύπου του σχολείου στις απαντήσεις του δείγματος

α/α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Β.Σ.	Δείκτης Διαφοράς			(N)
				-1000	1000-5000	5000+	
1.	2 = Αναγκαίο πρόγραμμα	ANOVA	0,020	1,65*	1,85	1,89	691
2.	3.3 = Δραστική αλλαγή εκπαιδευτικής διαδικασίας	Chi-Square	0,041	52,8%	43,4%	42%	698
3.	4β = Χρήση Πολυθεματικού Δραστηριοτήτων	Chi-Square	0,005	30,3%	14,1%	16,2%	714
4.	4γ = Χρήση Διαθεματικού	Chi-Square	0,000	68,4%	54,4%	45%	714
5.	4δ = Χρήση CD-ROM	Chi-Square	0,000	19,7%	6,7%	5,7%	714
6.	6.1 = Υλικό περιορισμένης θεματολογίας	Chi-Square	0,002	60,5%	39,6%	39,1%	714
7.	6.2 = Υλικό ανεπαρκές	Chi-Square	0,025	30,3%	18,8%	17,2%	714
8.	8α = Αναζήτηση υλικού στη Σχολική Βιβλιοθήκη	Chi-Square	0,000	81,6%	66,4%	50,7%	714
9.	8δ = Αναζήτηση υλικού σε τοπικούς φορείς	Chi-Square	0,000	46,1%	30,2%	20%	714
10.	9α = Συνεργασία με Δημόσιες Υπηρεσίες	Chi-Square	0,013	40%	31,2%	23,1%	494
11.	9β = Συνεργασία με Δημοτικές Αρχές	Chi-Square	0,000	58,3%	35,8%	27,7%	494
12.	9ζ = Συνεργασία με Πολιτιστικούς Συλλόγους	Chi-Square	0,000	53,3%	35,8%	26,2%	494
13.	10γ = Η Ε.Ζ. πραγματοποιήθηκε εκτός σχολείου	Chi-Square	0,016	57,9%	52,3%	43,1%	714
14.	21β = Ο δάσκαλος καθόριζε αρμοδιότητες	ANOVA	0,014	2,24	2,17	1,99	628
15.	21 ^ε = Οι μαθητές δραστηριοποιούνται από μόνοι τους	ANOVA	0,017	1,96	1,99	2,16*	643
16.	22στ = Οι μαθητές έδειχναν κουρασμένοι	ANOVA	0,022	3,13*	2,86	2,87	656
17.	23 = Η Ε.Ζ. βελτίωσε σχέσεις δασκάλων - μαθητών	ANOVA	0,006	1,70*	2,04	1,98	696
18.	24α = Η Ε.Ζ. βοήθησε στην αποδοχή ΑΜΕΑ	ANOVA	0,012	1,90*	2,33	2,22	561
19.	24 ^ε = Η Ε.Ζ. βοήθησε να αναπτύξουν οι μαθητές θετικότερη στάση έναντι του σχολείου	ANOVA	0,036	1,69*	1,96	1,91	674
20.	26 ^α = Συμμετοχή χαμηλοβαθμων	ANOVA	0,000	1,57*	1,90	2,02	686
21.	27 = Βελτίωση γενικής απόδοσης	Chi-Square	0,047	66,2%	56,1%	51,2%	668
22.	29γ = Θετικό κλίμα μεταξύ εκπαιδευτικών και Σ.Σ.	ANOVA	0,001	1,57	1,76	1,96	681
23.	30γ = Το σεμινάριο βοήθησε στο σχηματισμό εικόνας στόχων της Ε.Ζ.	Chi-Square	0,003	48,7%	35,6%	29,7%	714
24.	30ε = Το σεμινάριο δεν βοήθησε	Chi-Square	0,036	7,9%	19,5%	20,2%	714
25.	37 = Αύξηση χρόνου Ε.Ζ.	Chi-Square	0,018	41,1%	35%	26,9%	667

(81,6%) και σε τοπικούς φορείς (46,1%) και συνεργάζονται με τις Δημόσιες Υπηρεσίες και τις Δημοτικές Αρχές (58,3%). Συχνά πραγματοποιούν την εφαρμογή της Ε.Ζ. εκτός σχολείου (57,9%) και αποφεύγουν να καθορίζουν αρμοδιότητες ενώ αφήνουν τους μαθητές να δραστηριοποιούνται από μόνοι τους. Πιστεύουν ότι η

εφαρμογή της E.Z. δεν κουράζει τους μαθητές αλλά αντίθετα βοηθά στην ανάπτυξη θετικής στάσης έναντι του σχολείου, διευκολύνει την αποδοχή των ΑΜΕΑ και τη συμμετοχή των χαμηλόβαθμων μαθητών ενώ βελτιώνει τις επιδόσεις τους (66,2%) καθώς και τις σχέσεις δασκάλων-μαθητών. Θεωρούν ακόμα ότι η E.Z. βελτιώνει τη συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών και Σχολικών Συμβούλων και κρίνουν θετική τη συνεισφορά του σεμιναρίου στο σχηματισμό σαφούς εικόνας των στόχων του προγράμματος. Όλες αυτές οι θετικές εκτιμήσεις καταλήγουν στην ενίσχυση της πρότασης για αύξηση του χρόνου που διατίθεται για την εφαρμογή του προγράμματος (41,1%).

Επίδραση ωραρίου λειτουργίας

Από τα 734 σχολεία του δείγματος τα 525 λειτουργούν πάντα πρωί, τα 38 λειτουργούν πρωί και απόγευμα, τα 40 λειτουργούν ως ολοήμερα και τα 115 με διευρυμένο ωράριο. Η ανάλυση έδειξε 6 στατιστικά σημαντικές διαφορές, (Πίνακας 16). Φαίνεται λοιπόν ότι τα σχολεία που λειτουργούν πάντα πρωί δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στη συνεργασία με επαγγελματίες (48,2%) ενώ, όπως και τα ολοήμερα σχολεία, πραγματοποιούν συχνότερα την εφαρμογή της E.Z. σε χώρους εκτός σχολείου (48,8% και 50% αντίστοιχα). Επιπλέον, οι διδάσκοντες σε ολοήμερα σχολεία θεωρούν ότι η E.Z. αναμορφώνει το ωρολόγιο πρόγραμμα περισσότερο από τους συναδέλφους τους (18,9% έναντι 5,9% των πρωινών σχολείων και 5,3% των σχολείων με διευρυμένο ωράριο) και αναζητούν σπανιότερα υλικό στο Διαδίκτυο (15,8% έναντι 41%, κατά μέσο όρο, των άλλων κατηγοριών). Οι διδάσκοντες σε ολοήμερα σχολεία θεωρούν ότι η E.Z. αποτελεί μια καινοτομία που αλλάζει δραστικά την εκπαιδευτική διαδικασία (53,8%) και αναζητούν συχνότερα υλικό στη σχολική βιβλιοθήκη (42,5%) σε αντίθεση με τους εκπαιδευτικούς των σχολείων με διευρυμένο ωράριο που στρέφονται στη σχολική βιβλιοθήκη σπανιότερα (15,7%).

Πίνακας 16 : Η επίδραση του ωραρίου λειτουργίας στις απαντήσεις του δείγματος

α/α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Β.Σ.	Δείκτης Διαφοράς				(N)
				Πρωί	Π. & Α.	Ολ/μερο	Διευρημένο	
11	3.3 = Δραστική αλλαγή εκπαιδευτικής διαδικασίας	Chi-Square	0,041	42,1%	40,5%	53,8%	47,4%	701
12	3.6 = Αναμόρφωση ωρολόγιου προγράμματος	Chi-Square	0,041	5,9%	18,9%	-	5,3%	701
13	8β = Αναζήτηση υλικού στη σχολική βιβλιοθήκη	Chi-Square	0,006	22,3%	23,7%	42,5%	15,7%	718
14	8γ = Αναζήτηση υλικού στο Διαδίκτυο	Chi-Square	0,026	40,4%	15,8%	42,5%	39,1%	718
15	9 ^ε = Συνεργασία με επαγγελματίες	Chi-Square	0,021	48,2%	38,5%	34,5%	30,1%	495
16	10γ = Η εφαρμογή πραγματοποιήθηκε εκτός σχολείου	Chi-Square	0,048	48,8%	26,3%	50%	43,5%	718

Επίδραση αριθμού διδασκόντων

Η ανάλυση των απαντήσεων στο ερωτηματολόγιο, λαμβάνοντας υπόψη των αριθμό των διδασκόντων, φανερώνει στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα κυρίως στα σχολεία με μικρό αριθμό διδασκόντων (έως 6) και στα σχολεία με 7-12 και με περισσότερους από 12 διδάσκοντες. Έτσι φαίνεται ότι οι διδάσκοντες που

προέρχονται από μικρότερα σχολεία κρίνουν πιο αναγκαία για την εκπαίδευση την εφαρμογή της E.Z. ($p=0,002$), τη θεωρούν σαν μια καινοτομία που αλλάζει δραστικά την εκπαιδευτική διαδικασία ($p=0,000$), χρησιμοποιούν συχνότερα το Διαθεματικό βιβλίο με τα σχέδια εργασίας (72,5%) και χαρακτηρίζουν το υλικό που εστάλη από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο ενδιαφέρον (66,3%). Αναζητούν συνήθως επιπλέον υλικό στη σχολική βιβλιοθήκη (80%) έναντι 61% και 50,7% των διδασκόντων σε μεγαλύτερες σχολικές μονάδες (σχολικές μονάδες με 7-12 διδάσκοντες ή με περισσότερους από 12 διδάσκοντες, αντίστοιχα). Επιπλέον συχνά επιδιώκουν συνεργασίες με τις Δημοτικές Αρχές (55,7% έναντι 31% και 28% των άλλων). Αφήνουν συχνότερα τους μαθητές ελεύθερους να δραστηριοποιούνται από μόνοι τους ($p=0,028$) και θεωρούν ότι η E.Z. συνέβαλε περισσότερο στη βελτίωση των σχέσεων τους με τους μαθητές ($p=0,000$) καθώς και στη βελτίωση της γενικότερης απόδοσης των μαθητών (77,8% έναντι 54,4% του μέσου όρου των άλλων κατηγοριών). Ακόμα κρίνουν ότι η συνεργασία μεταξύ γονέων και εκπαιδευτικών ήταν καλύτερη σε σχέση με τις απόψεις των άλλων συναδέλφων τους ($p=0,000$), ότι το επιμορφωτικό σεμινάριο βοήθησε στην ενημέρωση για τη μεθοδολογία ανάπτυξης των σχεδίων εργασίας (55% έναντι 39,7% των άλλων κατηγοριών) και ότι θα πρέπει να αυξηθεί ο χρόνος που διατίθεται για την εφαρμογή της E.Z. (51,4% έναντι 26,9% και 28,7% των άλλων κατηγοριών).

Επίδραση αριθμού μαθητών

Η ανάλυση των ερωτηματολογίων έδειξε πέντε (5) στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις όσον αφορά την επίδραση του αριθμού των μαθητών. Έτσι φαίνεται ότι οι διδάσκοντες σε τάξεις μικρότερες των 15 μαθητών ή σε τάξεις μεγαλύτερες των 26 μαθητών θεωρούν ότι η E.Z. αποτελεί μία καινοτομία που αλλάζει δραστικά την εκπαιδευτική διαδικασία (52,2% και 50% αντίστοιχα) και ότι η εφαρμογή του προγράμματος επηρέασε θετικά τη γενικότερη επίδοση των μαθητών (62,2% και 63,4%). Ειδικότερα, οι διδάσκοντες σε μικρές τάξεις χρησιμοποίησαν περισσότερο το Διαθεματικό Βιβλίο με τα σχέδια εργασίας (57,5% έναντι 46,3% και 43% των υπολοίπων) και αναζητούσαν υλικό συχνότερα στη σχολική βιβλιοθήκη (71,2% έναντι 52% και 51,9% των άλλων). Σημαντικές διαφορές φαίνεται να υπάρχουν και ανάμεσα στα δίωρα εφαρμογής της E.Z. που επιλέγουν οι διδάσκοντες. Έτσι στις μικρές και τις μεγάλες τάξεις επιλέγεται συνήθως το τελευταίο δίωρο (51,9% και 48,5% αντίστοιχα) ενώ στις τάξεις με 16-25 μαθητές επιλέγεται συχνότερα το δεύτερο δίωρο (46,3%).

Επίδραση εμπειρίας

Από την ανάλυση των στατιστικά σημαντικών συσχετίσεων φαίνεται ότι η εμπειρία συμμετοχής σε άλλα προγράμματα επηρεάζει τις απόψεις σχετικά με το τι επιτυγχάνει η εφαρμογή του νέου προγράμματος. Έτσι, το 58% των απαντήσεων «η εφαρμογή της E.Z. επιτυγχάνει τη διεύρυνση των ενδιαφερόντων των μαθητών» προέρχεται από άτομα που έχουν συμμετάσχει και σε άλλα προγράμματα. Τα άτομα αυτά, κατά την αναζήτηση υλικού για την εφαρμογή της E.Z., φαίνεται να στρέφονται περισσότερο στο διαδίκτυο (46,8% έναντι 33,8% των ατόμων που δηλώνουν πως δεν έχουν συμμετάσχει σε προγράμματα), σε Μουσεία (29% έναντι 20% των άλλων) καθώς και σε Οργανισμούς, Ιδρύματα, Συλλόγους (29,4% έναντι 20% των άλλων). Επιπλέον, στα πλαίσια της E.Z. φαίνεται να συνεργάστηκαν περισσότερο από τα άτομα που δεν

έχουν εμπειρία σε προγράμματα με τις Δημόσιες Υπηρεσίες (32% έναντι 23,5%), τις Δημοτικές Αρχές (39,2% έναντι 29,3%), άλλα σχολεία (21,6% έναντι 13%) και με καλλιτέχνες (23,6% έναντι 13,4%) ενώ η πλειοψηφία (55,4%) δηλώνει ότι πραγματοποίησαν την εφαρμογή της E.Z. σε χώρους εκτός σχολείου. Το δίωρο που προτίμησαν όσοι είχαν προηγούμενη εμπειρία για την εφαρμογή της E.Z. ήταν το δεύτερο (45,6%) έναντι 15.9% του πρώτου και 38,5% του τελευταίου. Αντίθετα στα άτομα που δεν είχαν προηγούμενη εμπειρία τα ποσοστά ήταν αντίθετα. Έτσι, τα περισσότερα από αυτά τα άτομα προτίμησαν το τελευταίο δίωρο (48,4%) έναντι 39,5% του δευτέρου και 12% του πρώτου. Διαφορά παρατηρείται ακόμα και στους μέσους όρους των απαντήσεων σχετικά με την κόπωση που προκαλεί η εργασία σε δίωρα. Οι περισσότεροι δάσκαλοι που έχουν πείρα από προγράμματα θεωρούν ότι η δίωρη εργασία δεν είναι κουραστική (μ.ο. 3.10) ενώ, όσοι δεν έχουν, θεωρούν ότι αυτή κουράζει περισσότερο (μ.ο. 2,85). Ακόμα, φαίνεται ότι οι έμπειροι δάσκαλοι κατά την εφαρμογή της E.Z. πιστεύουν ότι οι μαθητές ανέπτυξαν διάλογο μεταξύ τους, ερευνούσαν, χρησιμοποιούσαν τις νέες τεχνολογίες, έκαναν κατασκευές και αναζητούσαν εναλλακτικές απαντήσεις στα ερωτήματα που αντιμετώπιζαν περισσότερο από εκείνους που δεν είχαν εμπειρία. Οι εκτιμήσεις των δασκάλων που είχαν συμμετάσχει και σε άλλα προγράμματα σε σχέση με εκείνους που δεν είχαν προηγούμενη εμπειρία, αν και προς την ίδια κατεύθυνση, ήταν θετικότερες ως προς την συνεισφορά του προγράμματος στην αποδοχή μαθητών ειδικών κατηγοριών όπως ΑΜΕΑ και μειονοτικούς ($p=0,004$ και $p=0,007$ αντίστοιχα), στην ευαισθητοποίηση σε θέματα φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος ($p=0,008$) στην ανάπτυξη αλληλεγγύης ($p=0,018$) καθώς και στη συμμετοχή χαμηλόβαθμων μαθητών ($p=0,000$) και μαθητών ΑΜΕΑ ($p=0,003$) αλλά και στην βελτίωση της απόδοσης χαμηλόβαθμων ($p= 0,002$) και μειονοτικών μαθητών ($p= 0.001$). Επιπλέον, οι έμπειροι δάσκαλοι αντιμετωπίζουν θετικότερα τη γενίκευση της εφαρμογής του προγράμματος της E.Z. στα σχολεία της χώρας (44.6% έναντι 32,5% των υπόλοιπων δασκάλων).

Ανάλυση Ερωτηματολογίων Γυμνασίου

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην έρευνα, για τα Γυμνάσια, είναι γυναίκες (61,7%). Το 40% του δείγματος έχει ηλικία 41-50 έτη και το 35% από 31-40 έτη, ενώ, όσον αφορά τα έτη υπηρεσίας, το 40% υπηρετεί λιγότερο από 10 έτη και το 31% 10-20 έτη. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες είναι μόνιμοι (89,5%), όσον αφορά την ειδικότητα υπερισχύουν οι φιλόλογοι (33%), οι χημικοί (11%) και οι φυσικοί (10,5%), ενώ η πλειοψηφία δηλώνει ότι έχουν κάνει και άλλες σπουδές εκτός εκείνων του βασικού πτυχίου (51,5%). Έτσι, το 41,7% έχει παρακολουθήσει κάποιου είδους επιμόρφωση, το 5,6% είναι κάτοχοι πτυχίου και από άλλη Ανώτατη Σχολή, το 9% κάτοχοι Μεταπτυχιακού και το 3% έχει διδακτορικό. Οι περισσότεροι υπηρετούν σε πόλεις άνω των 5000 κατοίκων (65,4%) σε πρωινής βάρδιας σχολεία (86%) που έχουν περισσότερους από 13 καθηγητές (79%) και από 16-25 μαθητές ανά τάξη (65%). Σχεδόν οι μισοί από τους συμμετέχοντες (47%) δηλώνουν ότι έχουν εμπειρία από συμμετοχή και σε άλλα καινοτομικά προγράμματα. Η έναρξη του προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης ξεκίνησε στα περισσότερα γυμνάσια του δείγματος τον Φεβρουάριο (38%), τον Ιανουάριο (19%) ή τον Μάρτιο (19%).

Όσον αφορά την υποκειμενική αξιολόγηση του δείγματος σχετικά με τους στόχους της Ζώνης Καινοτόμων Δράσεων η πλειοψηφία φαίνεται να πιστεύει ότι η εφαρμογή της διευρύνει τα ενδιαφέροντα των μαθητών (72%), όπως φαίνεται από την επιλογή τους στους σημαντικούς παράγοντες, τους βοηθά να εκφράσουν τη δημιουργικότητά τους (65%), προωθεί την αυτομάθηση (54%), τους εξοικειώνει με κοινωνικά θέματα (53%), τους βοηθά στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων (52%) και τέλος αναμορφώνει τη διδακτική προσέγγιση (53%). Και εδώ, κατά την ανάπτυξη των ποσοστών, χρησιμοποιήθηκαν όλες οι απαντήσεις των συμμετεχόντων (από το 1 έως το 5) καθώς αποτελούσαν επιλογή των 5 πιο σημαντικών αποτελεσμάτων της εφαρμογής του προγράμματος από δέκα προκαθορισμένες, εναλλακτικές προτάσεις. Πιο αναλυτικά παρουσιάζονται οι απαντήσεις του δείγματος στον ακόλουθο πίνακα (Πίνακας 17). Το 74% των συμμετεχόντων θεωρεί πως η εφαρμογή του προγράμματος είναι αρκετά έως πολύ αναγκαία για την εκπαίδευση και σαν λόγοι επαναλαμβάνονται οι λόγοι της πρώτης ερώτησης (16,4%) και η αναμόρφωση της διδακτικής προσέγγισης (23,6%).

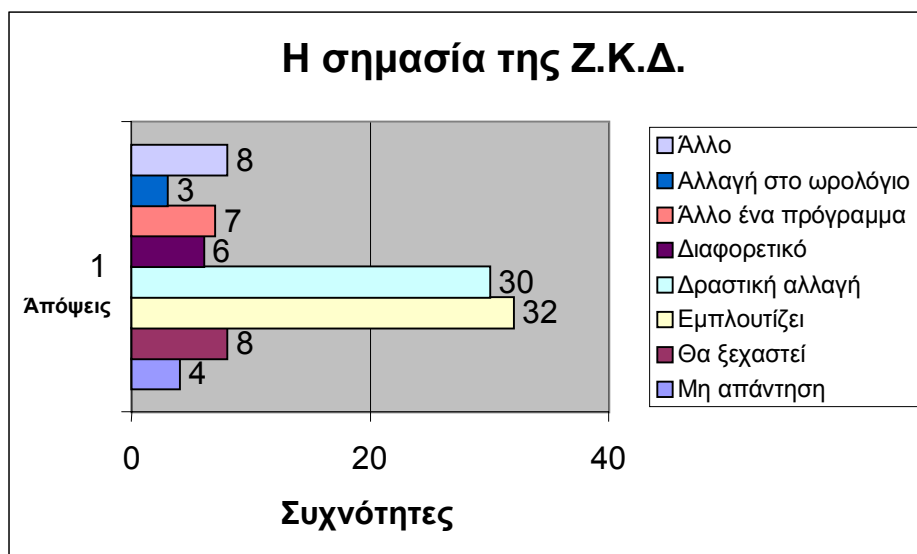
Πίνακας 17: Επιτεύγματα εφαρμογής της Ζώνης Καινοτόμων Δράσεων

Επιτεύγματα εφαρμογής σε (%)	1=Πολύ Σημαντικό	2	3	4	5=Λίγο Σημαντικό	0=Μη επιλογή
διεύρυνση ενδιαφερόντων	12	18	16	16	11	28
έκφραση δημιουργικότητας μαθητών	11	14	15	17	8	35
αυτομάθηση	15	10	10	9	10	46
εξοικείωση με κοινωνικά θέματα	26	6	9	4	8	47
αναμόρφωση διδακτικής προσέγγισης	20	14	7	6	5	47
ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων	4	15	15	12	6	48
συνεργασία σχολείου-κοινωνίας	4	7	9	12	7	61
αύξηση αποτελεσματικότητας σχολείου	1	6	3	3	6	80
διευκόλυνση πειραματισμού	1	4	6	3	6	80
βελτίωση επίδοσης			3	1	3	92

Οι υποκειμενικές απόψεις του δείγματος για τη Ζώνη Καινοτόμων Δράσεων δεν είναι ξεκάθαρες αφού το ένα τρίτο, περίπου, των συμμετεχόντων (32%) θεωρεί ότι αυτή συνεισφέρει στον απλό εμπλουτισμό του σχολικού προγράμματος ενώ το άλλο τρίτο (30%) τη χαρακτηρίζει σαν μια καινοτομία που αλλάζει δραστικά την εκπαιδευτική διαδικασία, (Σχήμα 8).

Από το υποστηρικτικό υλικό που εστάλη από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο περισσότερο φαίνεται ότι αξιοποιήθηκαν το Πολυθεματικό βιβλίο με τις δραστηριότητες (56%) και το Πολυθεματικό βιβλίο με τα κείμενα (53%) ενώ δεν χρησιμοποιήθηκαν τα CD-ROM (4%) και οι βιντεοκασέτες (6%). Το υλικό που εστάλη από το Π.Ι. αποτέλεσε πηγή έμπνευσης (29,5%) και χρησιμοποιήθηκε κυρίως συμβουλευτικά (45,5%). Οι περισσότεροι συμμετέχοντες χαρακτηρίζουν το υλικό "ενδιαφέρον" (51,5%) και ορισμένοι το χαρακτηρίζουν "χρήσιμο" (35%), άλλοι "περιορισμένο" (20%), ενώ μόνο 12,8% το χαρακτηρίζει ανεπαρκές και το 7,5% δύσχρηστο. Εκτός από το υλικό του Π.Ι. χρησιμοποιήθηκε επιπλέον έντυπο υλικό, βιβλία, περιοδικά, κλπ. (46,4) καθώς και υλικό από το Διαδίκτυο (46,4%). Επιπλέον υλικό αναζητήθηκε στις σχολικές βιβλιοθήκες (58%), στο Διαδίκτυο (51%), σε τοπικούς φορείς (93%), στη δημοτική βιβλιοθήκη (30%) σε οργανισμούς, ιδρύματα και συλλόγους (27%), καθώς και σε "άλλες πηγές" (28%). Στα πλαίσια της Ζ.Κ.Δ. οι

περισσότεροι συνεργάστηκαν με άλλους φορείς ή άτομα (60%), όπως Δημοτικές Αρχές (30%), Πολιτιστικούς Συλλόγους (26%), Δημόσιες Υπηρεσίες (20%), κλπ.

Σχήμα 8 : Η σημασία της Ζώνης Καινοτόμων Δράσεων

Η εφαρμογή του προγράμματος πραγματοποιήθηκε, τις περισσότερες φορές, στο χώρο της σχολικής τάξης (90%), σε κατάλληλα διαμορφωμένο χώρο εντός του σχολείου (33%) ή σε χώρο εκτός σχολείου (31%). Όταν η εφαρμογή γινόταν στην σχολική αίθουσα, η οργάνωση του χώρου άλλαζε περιστασιακά (58%). Τα σχέδια εργασίας που πραγματοποιήθηκαν ποικίλλουν: το 30% πραγματοποίησε ένα σχέδιο εργασίας, το 15% δύο σχέδια, το 23% τρία σχέδια και το 24% περισσότερα από 4 σχέδια και επομένως ποικίλλει και η μέση διάρκεια των σχεδίων εργασίας. Έτσι το 40% των συμμετεχόντων απαντά ότι αφιερώθηκαν πάνω από 7 ώρες, το 19% ένα όριον, και το 36% μοιράζει τις απαντήσεις ανάμεσα στα 3 (18%) και 5 ώρες (18%).

Ανάμεσα στα θέματα που επιλέγηκαν στα πλαίσια της Ζ.Κ.Δ. ήταν: Τοπική Ιστορία (22,25), Φυσικό Περιβάλλον - Οικολογία (19,4%), Παράδοση (12,5%), Πολιτισμός (12,5%), και Διατροφή (12,5%).

Τα θέματα των σχεδίων εργασίας, τις περισσότερες φορές, ήταν αποτέλεσμα κοινής απόφασης μαθητών και εκπαιδευτικών (57%). Ορισμένες, λίγες φορές, καθορίστηκαν από τους εκπαιδευτικούς (25%) ή προτάθηκαν από τους μαθητές (12%). Για την ανάπτυξη των περισσότερων από τα Σχέδια Εργασίας υπήρξε συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών διαφόρων ειδικοτήτων (71%), ενώ ο χρόνος που ορίστηκε στο ωρολόγιο πρόγραμμα θεωρήθηκε επαρκής από το 60% του δείγματος.

Κατά την εφαρμογή του προγράμματος οι μαθητές πολύ συχνά εργάζονταν σε ομάδες (55%), ενώ αρκετά συχνά συγκέντρωναν πληροφορίες (83%), παρουσίαζαν το υλικό που είχαν συγκεντρώσει (77%), ανέπτυσαν διάλογο μεταξύ τους (70%), ερευνούσαν (62%), και ανέλυναν, οργάνωναν και ταξινομούσαν το υλικό που είχαν συγκεντρώσει (62%). Αντίθετα, σπάνια έως ποτέ δεν αξιοποιούσαν εκφραστικές τεχνικές (62%), παρακολουθούσαν σαν ακροατές (53%), πειραματίζονταν (48%) ή έκαναν κατασκευές (47%) (Πίνακας 18). Επιπλέον, οι μαθητές που συμμετείχαν στην Ζ.Κ.Δ.

συνεργάζονταν αρμονικά μεταξύ τους (86%), ένοιωθαν άνετα και κινούνταν ελεύθερα στο χώρο (86%), έδειχναν ευχαριστημένοι από τη διαδικασία (84%), η οποία βοήθουσε στην ανάδειξη και άλλων πτυχών της προσωπικότητάς τους (69%) και υπήρχε ολική συμμετοχή (61%), Πίνακας 19 .

Πίνακας 18: Δραστηριότητες μαθητών κατά την εφαρμογή της Ζ.Κ.Δ.

Κατά την εφαρμογή του προγράμματος οι μαθητές: σε (%)	1=Πολύ Συχνά	2=Συχνά	3=Σπάνια	4=Ποτέ	Μη επιλογή
εργάζονταν σε ομάδες	55	33	4		7
πληροφορίες	35	48	7	1	9
ακροατές	7	19	33	20	21
παρουσίαση	33	44	10	1	12
διάλογος	27	43	13	2	15
ερευνούσαν	24	38	17	4	17
πειραματίζονταν	10	16	29	19	26
επεξεργασία υλικού	23	39	17	3	18
αξιολόγηση υλικού	15	32	25	8	19
νέες τεχνολογίες	14	30	21	13	21
εκφραστικές τεχνικές	7	7	17	45	24
κατασκευές	12	19	15	32	21
αναζήτηση εναλλακτικών απαντήσεων	9	26	29	13	22
ιδέες συμμαθητών	10	32	30	7	20

Πίνακας 19 : Στάση μαθητών κατά την εφαρμογή του προγράμματος

Κατά την εφαρμογή του προγράμματος οι μαθητές : (%)	Πολύ Συχνά	Συχνά	Σπάνια	Ποτέ	Μη επιλογή
συνεργάζονταν αρμονικά	36	50	4		9
συμμετείχαν συνολικά	22	39	23	4	12
ένοιωθαν άνετα	47	39	4		10
ευχαριστημένοι	36	48	7		8
φανέρωναν προσωπικότητα	28	41	15	3	13
έδειχναν κουρασμένοι	2	14	40	28	16

Κατά την εφαρμογή της Ζ.Κ.Δ. οι δραστηριότητες των διδασκόντων επικεντρώνονταν στην παροχή οδηγιών (90%), στην ενθάρρυνση για διαθεματική προσέγγιση της γνώσης (82%), στον καθορισμό της θεματολογίας και την ανάθεση αρμοδιοτήτων (76%), στην καθοδήγηση των μαθητών στο πως πρέπει να εκτελούν τις διάφορες δραστηριότητες κατά την διάρκεια ανάπτυξης του σχεδίου (72%), και στην

παρέμβαση, μόνο όταν ήταν αναγκαίο, προκειμένου να ξεπεράσουν οι μαθητές ορισμένες δυσκολίες (67%), Πίνακας 20.

Πίνακας 20 : Ο ρόλος των καθηγητών κατά την εφαρμογή του προγράμματος γη

Κατά την εφαρμογή του προγράμματος ο καθηγητής : σε (%)	Πολύ Συχνά	Συχνά	Σπάνια	Ποτέ	Μη επιλογή
έδινε οδηγίες	49	41	3		7
καθόριζε θεματολογία, αρμοδιότητες	30	46	12	1	10
διαθεματική προσέγγιση γνώσης	41	41	4		13
καθοδηγούσε δραστηριότητες	24	48	10	2	16
ελευθερία στους μαθητές	15	39	26	3	16
βοήθεια μόνο στις δυσκολίες	21	46	15		18
διευκόλυνε συνεργασία	11	35	25	3	26
παρέμβαση μόνο όταν το ζητούσαν οι μαθητές	13	26	17	10	34

Οι συμμετέχοντες εκτιμούν ότι η εφαρμογή του προγράμματος συνέβαλε αρκετά (48%) έως πολύ (21%) στη βελτίωση των σχέσεων με τους μαθητές τους, ενώ βοήθησε τους μαθητές να ευαισθητοποιηθούν σε θέματα του φυσικού και κοινωνικού τους περιβάλλοντος (73%), να αναπτύξουν σε μεγαλύτερο βαθμό την αλληλεγγύη μεταξύ τους (67%) και να αναπτύξουν θετικότερη στάση έναντι του σχολείου (56%). Όσον αφορά την αποδοχή των ΑΜΕΑ ή των μαθητών που ανήκουν σε μειονότητες φαίνεται ότι, σε όσα σχολεία υπάρχουν αυτές οι ειδικές κατηγορίες, η εφαρμογή του προγράμματος βοήθησε πολύ έως αρκετά στην αλλαγή στάσης προς τα ΑΜΕΑ (48%) και τις μειονότητες (52%).

Όσον αφορά τη διαφοροποίηση στο βαθμό συμμετοχής των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία, τα αποτελέσματα δεν είναι καταληκτικά. Το 47% του δείγματος πιστεύει ότι δεν υπήρξε διαφοροποίηση και το 45% πιστεύει ότι υπήρξε. Σαν λόγοι αύξησης της συμμετοχής αναφέρονται οι συμμετοχικές διαδικασίες, η έκφραση προσωπικού ενδιαφέροντος, η ευχάριστη μάθηση και η έλλειψη αξιολόγησης (29,2%). Η εξέταση των επιμέρους κατηγοριών δείχνει ότι το 33% των χαμηλόβαθμων μαθητών συμμετείχε ανελλιπώς, το 27% συμμετείχε κατά διαστήματα και το 24% είχε μικρή συμμετοχή. Το 31% των ΑΜΕΑ συμμετείχε ανελλιπώς, το 21% συμμετείχε κατά διαστήματα και το 25% είχε μικρή συμμετοχή, ενώ το 52% των μειονοτικών μαθητών συμμετείχε ανελλιπώς, το 17% συμμετείχε κατά διαστήματα και το 19% είχε μικρή συμμετοχή.

Οι καθηγητές του Γυμνασίου που πήραν μέρος στην έρευνα δεν φαίνεται να πιστεύουν ότι υπήρξε βελτίωση στη γενικότερη επίδοση των μαθητών (70%). Στον ακόλουθο πίνακα (Πίνακας 21) φαίνονται τα ποσοστά βελτίωσης ανά κατηγορία μαθητών. Έτσι, φαίνεται ότι, παρά τις περί του αντιθέτου εκτιμήσεις, η πλειοψηφία των μειονοτικών μαθητών (55%) παρουσίασε μία, έστω και μικρή, βελτίωση ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τα ΑΜΕΑ ήταν 42%, αν ληφθούν υπόψη μόνο τα σχολεία στα οποία υπήρχαν τέτοιες κατηγορίες μαθητών.

Πίνακας 21 : Διαφοροποίηση απόδοσης μαθητών λόγω της εφαρμογής της Ζ.Κ.Δ.

Βελτίωση επίδοσης μαθητών σε (%)	Βελτιώθηκαν εντυπωσιακά	Βελτιώθηκαν αρκετά	Μικρή βελτίωση	Δεν βελτιώθηκαν καθόλου	Μη επιλογή
χαμηλόβαθμοι		16	26	39	18
ΑΜΕΑ		5	6	14	74*
μειονότητες	1	10	15	19	53*

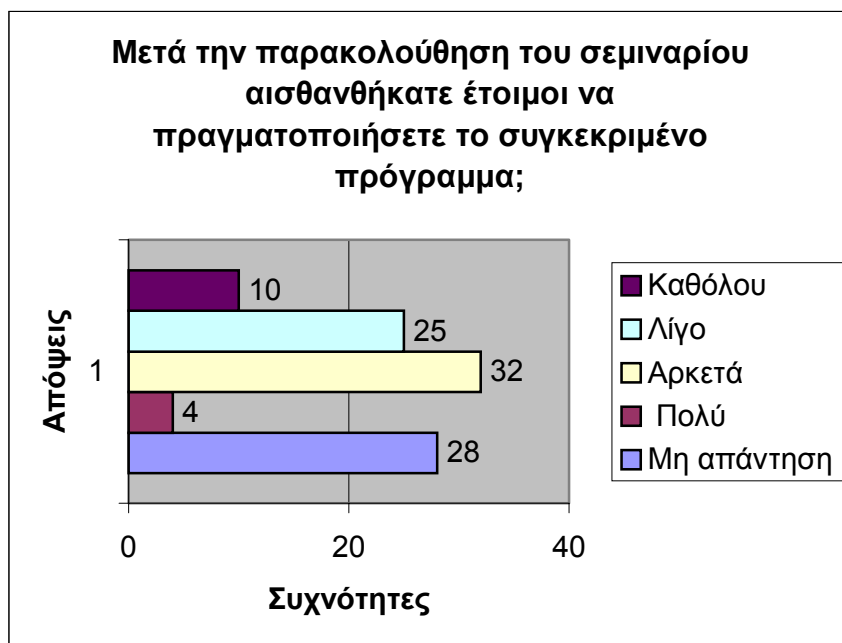
* : δεν περιλαμβάνονται αυτές οι κατηγορίες

Το κλίμα συνεργασίας ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς καθώς και ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς και το Διευθυντή ήταν πολύ έως αρκετά θετικό (ποσοστά 84% και 94% αντίστοιχα), ενώ το κλίμα συνεργασίας ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς και τον Σχολικό Σύμβουλο ή τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς ήταν λιγότερο θετικό (33% και 37% αντίστοιχα).

Το επιμορφωτικό σεμινάριο που οργανώθηκε από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο εκτιμάται από το δείγμα ότι βοήθησε στην ενημέρωση για τη μεθοδολογία ανάπτυξης των σχεδίων εργασίας (36%), στο σχηματισμό άποψης για τη φιλοσοφία του προγράμματος (36%) και τους στόχους (30%) και έθιξε ενδιαφέροντα θέματα (32%), (Σχήμα 9) ενώ το 36% των συμμετεχόντων υποστηρίζει ότι βοήθησε αρκετά έως πολύ, (Σχήμα 10).

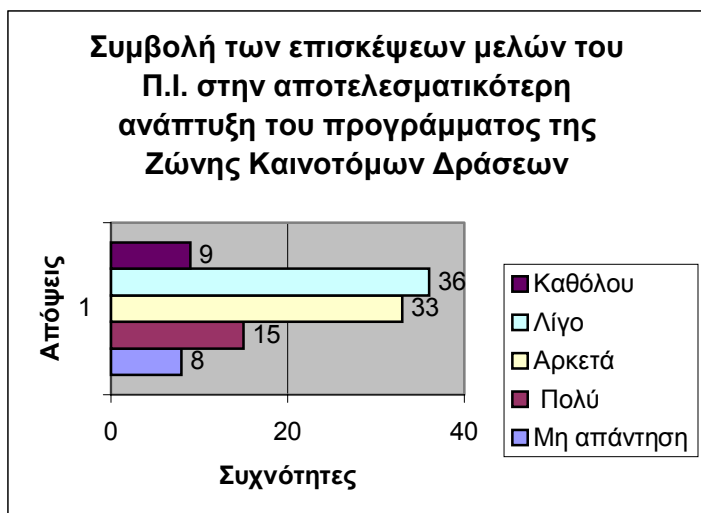

Σχήμα 9: Τομείς συνεισφοράς επιμορφωτικού σεμιναρίου

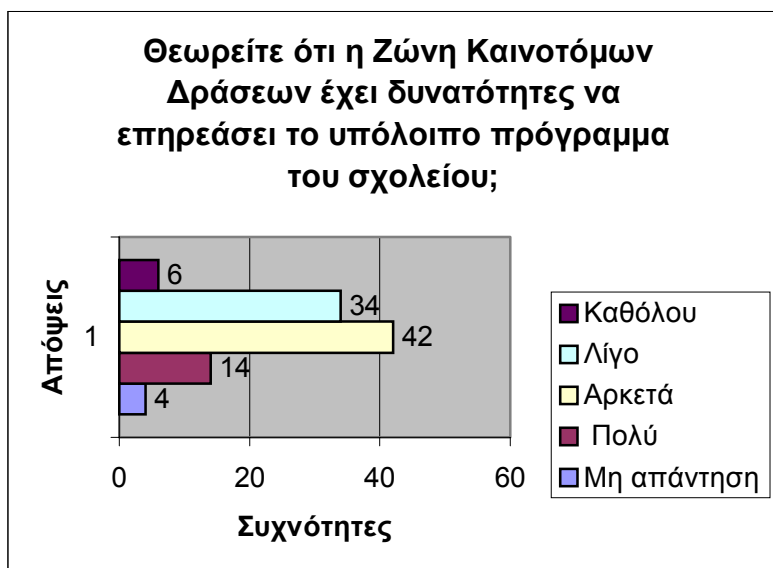
Σχήμα 10 : Εκτίμηση συνεισφοράς επιμορφωτικού σεμιναρίου

Οι επισκέψεις που πραγματοποιήθηκαν από μέλη του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου στα σχολεία εκτιμήθηκε ότι συνέβαλαν αρκετά έως πολύ στην αποτελεσματικότερη ανάπτυξη του προγράμματος (48%) ενώ ένα 36% των συμμετεχόντων κρίνει ότι η συμβολή ήταν μικρή, Σχήμα 11.

Σχήμα 11 : Αποτελεσματικότητα ενημερωτικών επισκέψεων μελών του Π.Ι.

Ο τρόπος που επηρέασε η εφαρμογή του προγράμματος της Ζ.Κ.Δ. την οργάνωση της διαδικασίας διδασκαλίας -μάθησης των άλλων μαθημάτων δεν φαίνεται να είναι, προς το παρόν, ξεκάθαρος και οι εκτιμήσεις του δείγματος είναι μοιρασμένες. Έτσι το 39% θεωρεί ότι η εφαρμογή του προγράμματος επηρέασε τη διαδικασία διδασκαλίας λίγο, το 30% καθόλου, το 22% αρκετά και το 6% πολύ, ενώ ένα 3% δεν απάντησε. Περισσότερο ξεκάθαρες είναι οι εκτιμήσεις για τον τρόπο που είναι δυνατόν να επηρεάσει η Σ.Κ.Δ. το υπόλοιπο πρόγραμμα του σχολείου. Το 42% του δείγματος αναμένει ότι η Ζ.Κ.Δ. θα επηρεάσει αρκετά το υπόλοιπο πρόγραμμα, το 34% λίγο, το 14% πολύ και το 6% καθόλου, Σχήμα 12.

Σχήμα 12 : Αναμενόμενη επιρροή της Ζ.Κ.Δ. στο υπόλοιπο σχολικό πρόγραμμα.

Οι κυριότερες δυσκολίες κατά την εφαρμογή της Ζ.Κ.Δ. συνοψίζονται στον ακόλουθο πίνακα (Πίνακας 22). Και εδώ, οι περισσότερες δυσκολίες εφαρμογής αφορούν την οργάνωση του χρόνου, την υλικοτεχνική και οικονομική ενίσχυση και

τις υποδομές (36,1%), την έλλειψη προγραμματισμού και οργάνωσης της εφαρμογής, αλλά και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών (31,9%), και τη δυσκολία προσαρμογής των μαθητών στις νέες απαιτήσεις, το συνεχές δίωρο, αλλά και τη δραστηριοποίησή τους (34,7%). Όσον αφορά την εφαρμογή του προγράμματος, το 68% πιστεύει ότι αυτή δεν πρέπει ακόμα να γενικευτεί αλλά να επεκταθεί σταδιακά και σε άλλα σχολεία της χώρας, (57%). Σαν λόγοι αναφέρονται η έλλειψη κατάλληλων προϋποθέσεων (43,65), η επιμόρφωση / ενημέρωση των εκπαιδευτικών (36,2%) και η ανάγκη αξιολόγησης των αποτελεσμάτων (29,1%). Ακόμα, το 72% των συμμετεχόντων πιστεύει ότι δεν πρέπει να αυξηθεί ο χρόνος που διατίθεται για την εφαρμογή της Ζ.Κ.Δ.

Στους τρόπους βελτίωσης της αποτελεσματικότητας της εφαρμογής αναφέρονται η υλικοτεχνική υποστήριξη και υποδομή (48,65), η καλύτερη οργάνωση όπως έγκαιρη έναρξη, οργανωτική αναδιάταξη, παρακολούθηση εκπαιδευτικών αλλαγών και ανάπτυξη διορθωτικών προτάσεων (40,3%), και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών (37,5%).

Πίνακας 22: Δυσκολίες εφαρμογής ΖΚΔ στα Γυμνάσια

Δυσκολίες εφαρμογής	%
Αδυναμία μετακινήσεων	5,6
Ανεπάρκεια χρόνου, υποδομής, υλικοτεχνικής υποστήριξης και οικονομικής ενίσχυσης	36,1
Έλλειψη οργάνωσης και επιμόρφωσης	31,9
Αδυναμία προσαρμογής μαθητών	34,7
Άλλο	14,0

Πίνακας 23 : Αιτιολόγηση σταδιακής επέκτασης ή γενίκευσης εφαρμογής Ε.Ζ.

Αιτιολογήσεις	%
Εκσυγχρονισμός διδασκαλίας	2,8
Έλλειψη κατάλληλων προϋποθέσεων	43,6
Επιμόρφωση / Ενημέρωση εκπαιδευτικών	36,2
Ανάγκη αξιολόγησης αποτελεσμάτων	29,1
Αλλαγή στάσης εκπαιδευτικών	8,4
Εξοικείωση με έρευνα	5,6
Άλλο	17,4

Σχετικά με την προσέγγιση που χρησιμοποιήθηκε για την αξιολόγηση της εφαρμογής του προγράμματος, το 62% πιστεύει ότι η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου θα βοηθήσει αρκετά έως πολύ στη βελτίωση της εφαρμογής (46%=αρκετά, 16%=πολύ), το 24% λίγο, και το 6% καθόλου. Από τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου περισσότερο ενδιαφέρουσες θεωρήθηκε από το 16% του δείγματος η ερώτηση 1 (Τι κατά τη γνώμη σας επιδιώκει η εφαρμογή του προγράμματος της Ζ.Κ.Δ) και από το 11% του δείγματος η ερώτηση 33 (Ποιες ήταν οι κυριότερες δυσκολίες που συναντήσατε).

Μετά την ανάλυση των συχνοτήτων που παρουσιάστηκε στις προηγούμενες ενότητες, η ανάλυση επικεντρώθηκε στην αναζήτηση στατιστικά σημαντικών συσχετίσεων ανάμεσα στις διάφορες μεταβλητές. Στις επόμενες ενότητες περιγράφονται μόνο οι στατιστικά σημαντικές σχέσεις των απαντήσεων του Γυμνασίου.

Επίδραση Φύλου

Από τις 38 ερωτήσεις του ερωτηματολογίου που αναλύθηκαν, βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα σε 7 ερωτήσεις, όπως φαίνεται και από τον ακόλουθο πίνακα (Πίνακας 24). Οι γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα φαίνεται να πιστεύουν, περισσότερο από τους άντρες συναδέλφους τους, ότι μία πολύ

Πίνακας 24: Επίδραση φύλου στις απαντήσεις του δείγματος

α/α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Βαθμός Σημαντικότητας	Δείκτης διαφοράς (% , μ, n)		Πληθυσμός (N)
				Αντρες	Γυναίκες	
1	1.ε = Επιδιώξεις εφαρμογής Z.K.Δ. - αύξηση αποτελεσματικότητας Σχολείου	Median	0,003	23%	68%	52
2	6.3 = Πρωτοτυπία υλικού	Chi-Square	0,044	13,4%	6,1%	97
3	6.5 = Δύσχηστο υλικό	Chi-Square	0,045	3,1%	9,8%	97
4	8.ζ = Αναζήτηση υλικού σε άλλες πηγές	Chi-Square	0,012	17,5%	31,7%	97
5	9.γ = Συνεργασία με άλλα σχολεία στα πλαίσια της Z.K.Δ.	Chi-Square	0,000	29,8%	4,9%	57
6	11 = Αλλαγή οργάνωσης χώρου αίθουσας διδασκαλίας	ANOVA	0,045	1,60	1,75	251
7	32 = Δυνατότητες επιρροής Z.K.Δ στο υπόλοιπο σχολικό πρόγραμμα	ANOVA	0,011	2,16	2,42	249

σημαντική επιδίωξη της εφαρμογής της Z.K.Δ. είναι η αύξηση της αποτελεσματικότητας του Σχολείου (68%), αναμένουν ότι η εφαρμογή του προγράμματος θα προκαλέσει αλλαγές και στο υπόλοιπο σχολικό πρόγραμμα, προχωρούν σε μεγαλύτερες αλλαγές στην οργάνωση του χώρου που στεγάζει τις δραστηριότητες της Z.K.Δ., χαρακτηρίζουν το υποστηρικτικό υλικό "δύσχηστο" και αναζητούν υλικό από άλλες πηγές που δεν αναφέρονταν στο ερωτηματολόγιο, (31,7%). Αντίθετα οι άντρες του δείγματος, χαρακτηρίζουν το υποστηρικτικό υλικό "πρωτότυπο" και επιζητούν συνεργασίες με άλλα σχολεία κατά την εφαρμογή του προγράμματος.

Επίδραση Ηλικίας

Από τους 266 συμμετέχοντες οι 20 δήλωσαν ότι είναι κάτω των 30 ετών, οι 93 από 31-40 ετών, οι 106 από 41-50 ετών και οι 44 πάνω των 50 ετών ενώ 3 απέφυγαν να απαντήσουν. Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα (Πίνακας 25). Φαίνεται, λοιπόν, ότι οι νεότεροι σε ηλικία εκπαιδευτικοί είναι περισσότερο αυστηροί στην κριτική τους για τη θεματολογία του υποστηρικτικού υλικού την οποία θεωρούν περιορισμένη (45%), συνεργάζονται ευκολότερα με άλλα

άτομα ή φορείς στα πλαίσια της ΖΚΔ. (85%) και επιλέγουν συχνότερα χώρο εκτός σχολείου για την εφαρμογή της κυρίως σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς 31-40 ετών. Οι νεότεροι εκπαιδευτικοί εκτιμούν ακόμα ότι οι μαθητές, κατά τη διάρκεια της εφαρμογής του προγράμματος, ανέπτυξαν διάλογο μεταξύ τους (μ.ο. 1,56), καθόριζαν οι ίδιοι την πορεία των εργασιών τους και, σε σχέση με τους μεγαλύτερους συναδέλφους τους των 31-40 ετών, ανέπτυξαν μεγαλύτερη αλληλεγγύη μεταξύ τους (μ.ο. 1,58 έναντι 2,07, αντίστοιχα). Σημαντικές διαφορές υπάρχουν στην αποτίμηση της συνεισφοράς του σεμιναρίου ανάμεσα στις ηλικιακές κατηγορίες. Έτσι, οι νεότεροι, αλλά και οι μεγαλύτεροι σε ηλικία εκπαιδευτικοί (άνω των 50 ετών), θεωρούν ότι το σεμινάριο βοήθησε περισσότερο στο σχηματισμό άποψης για τη φιλοσοφία της Ε.Ζ. (65% και 47,7%, αντίστοιχα) καθώς και στο σχηματισμό σαφούς εικόνας για τους στόχους αυτής (60% και 34,1%, αντίστοιχα). Οι τελευταίοι εκτιμούν ότι η εφαρμογή του προγράμματος είχε σαν αποτέλεσμα τη βελτίωση των χαμηλόβαθμων μαθητών περισσότερο από τους εκπαιδευτικούς 31-40 ετών (μ.ο. 2,91 έναντι 3,39), την ανάπτυξη θετικότερης στάσης έναντι του σχολείου (μ.ο. 2,00 έναντι 2,47, αντίστοιχα) καθώς και ότι οι μαθητές ένοιωθαν περισσότερο άνετα κατά την εφαρμογή (1,33 έναντι 1,39). Τέλος, οι εκπαιδευτικοί 31-40 ετών κρίνουν αυστηρότερα τη συνεισφορά των επισκέψεων μελών του Π.Ι στην αποτελεσματικότερη ανάπτυξη του προγράμματος σε σχέση με την αμέσως επόμενη ηλικιακή κατηγορία (41-50).

Πίνακας 25 : Επίδραση ηλικίας στις απαντήσεις του δείγματος

α/ α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Βαθμός Σημαντι- κότητας	Δείκτης διαφοράς (%, μ)				(N)
				-30	31-40	41-50	50+	
1	6.4 = Περιορισμένης θεματολογίας υποστηρικτικό υλικό	Chi-Square	0,025	45%	17,2%	20,8%	13,6%	263
2	9 = Συνεργασία με άλλους για την εφαρμογή της Ζ.Κ.Δ.	Chi-Square	0,020	85%	59,1%	64,2%	45,5%	263
3	11 = Αλλαγή οργάνωσης χώρου αίθουσας διδασκαλίας	ANOVA	0,035	2,06*#	1,64*	1,65#	1,71	253
4	18ε = Οι μαθητές ανέπτυξαν διάλογο	ANOVA	0,015	1,56	1,93	2,01	1,63	225
5	19ε = Οι μαθητές καθόριζαν την πορεία των εργασιών τους	ANOVA	0,003	1,79	2,30	2,29	1,86	220
6	20γ = Οι μαθητές κινούνταν ελεύθερα	ANOVA	0,005	1,39	1,71*	1,50	1,33*	238
7	22δ = Οι μαθητές ανέπτυξαν αλληλεγγύη μεταξύ τους	ANOVA	0,029	1,58*#	2,07*	2,08#	1,86	228
8	22ε = Οι μαθητές ανέπτυξαν θετικότερη στάση προς το σχολείο	ANOVA	0,012	1,95	2,47*	2,24	2,00*	235
9	26α = Βελτίωση χαμηλόβαθμων μαθητών	ANOVA	0,027	3,16	3,39*	3,31	2,91*	216
10	28β = Το σεμινάριο βοήθησε στο σχηματισμό άποψης για τη φιλοσοφία της Ζ.Κ.Δ.	Chi-Square	0,002	65%	24,7%	34,9%	47,7%	263
11	28γ = Το σεμινάριο βοήθησε στο σχηματισμό εικόνας για τους στόχους της Ζ.Κ.Δ.	Chi-Square	0,005	60%	20,4%	31,1%	34,1%	263
12	30 = Οι επισκέψεις μελών του Π.Ι. βοήθησαν την ανάπτυξη του προγράμματος	ANOVA	0,023	2,58	2,60*	2,27*	2,23	242

* , # : υποδηλώνουν την ύπαρξη στατιστικά σημαντικών διαφορών μεταξύ τους

Επίδραση ετών υπηρεσίας

Από τους 266 συμμετέχοντες οι 107 δηλώνουν ότι έχουν εμπειρία κάτω των 10 ετών, οι 83 από 10-20 έτη και οι 73 πάνω από 20 έτη. Στον ακόλουθο πίνακα (Πίνακας 26), παρουσιάζονται οι στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις. Έτσι, φαίνεται ότι όσοι έχουν μεγάλη εμπειρία συνεργάζονταν συχνότερα με επιστήμονες στα πλαίσια εφαρμογής της ΖΚΔ. (38, 1%), παρατηρούσαν σημαντικότερη βελτίωση στους μαθητές με ειδικές ικανότητες αλλά ήταν λιγότερο ευχαριστημένοι από τη συνεργασία εκπαιδευτικών και Σχολικών Συμβούλων σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες. Οι ίδιοι εκπαιδευτικοί, σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς με εμπειρία 10-20 έτη, θεωρούν ότι οι μαθητές παρακολουθούν σπανιότερα σαν ακροατές ή δείχνουν κουρασμένοι κατά την εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης. Οι εκπαιδευτικοί με μικρότερη εμπειρία (κάτω από 10 έτη) αξιολογούν θετικότερα τη συνεισφορά του σεμιναρίου στο σχηματισμό άποψης για τη φιλοσοφία του προγράμματος.

Πίνακας 26: Η επίδραση της εμπειρίας στις απαντήσεις του Γυμνασίου

α/α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Βαθμός Σημαντικότητας	Δείκτης διαφοράς (% , μ)			(N)
				-10	10-20	20+	
1	9δ = Συνεργασία με επιστήμονες για την εφαρμογή της Ζ.Κ.Δ.	Chi-Square	0,049	16,9%	25,5%	38,1%	162
2	18γ = Οι μαθητές παρακολουθούσαν ως ακροατές	ANOVA	0,014	2,92	2,62*	3,08*	209
3	20στ = Οι μαθητές έδειχναν κουρασμένοι	ANOVA	0,046	3,07	3,00*	3,32*	221
4	26β = Βελτίωση μαθητών ΑΜΕΑ	ANOVA	0,011	3,48	3,50	2,81*	67
5	27γ = Κλίμα συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών και ΣΣ	ANOVA	0,022	2,63	2,77	3,17*	198
6	28β = Το σεμινάριο βοήθησε στο σχηματισμό άποψης για τη φιλοσοφία της Ζ.Κ.Δ.	Chi-Square	0,044	42,1%	25,3%	39,7%	263

* : υποδηλώνουν την ύπαρξη στατιστικά σημαντικών διαφορών

Επίδραση υπηρεσιακής κατάστασης

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες είναι μόνιμοι (238) και μόνο 26 είναι αναπληρωτές. Στον ακόλουθο πίνακα (Πίνακας 27) παρουσιάζονται οι στατιστικά σημαντικές διαφορές των δύο κατηγοριών. Φαίνεται, λοιπόν, ότι οι αναπληρωτές χρησιμοποιούν περισσότερο το Πολυθεματικό βιβλίο με τις δραστηριότητες (76,9% έναντι 53,4% των μόνιμων), το Διαθεματικό με τα σχέδια (65,4% και 42,4% αντίστοιχα), χαρακτηρίζουν το υλικό αυτό περισσότερο πρωτότυπο (23,1% έναντι 8,8%), αλλά η συνολική διάρκεια εφαρμογής των σχεδίων εργασίας που πραγματοποίησαν ήταν μικρότερη. Επιπλέον, πιστεύουν ότι υπήρχε συνολική συμμετοχή των μαθητών κατά την ανάπτυξη των σχεδίων εργασίας και ότι η ΖΚΔ βοήθησε στην αποδοχή των ΑΜΕΑ ενώ βελτίωσε την απόδοση των μειονοτικών μαθητών (42,3% έναντι 23,7%). Τέλος, εκτιμούν ότι πρέπει να αυξηθεί ο χρόνος που διατίθεται για την ΖΚΔ.

Πίνακας 27 : Η επίδραση της υπηρεσιακής κατάστασης στις απαντήσεις του Γυμνασίου

α/α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Βαθμός Σημαντικότητας	Δείκτης διαφοράς (% , μ.)		(N)
				Μόνιμος	Αναπληρωτής	
1	4β = Χρήση Πολυθεματικού με Δραστηριότητες	Chi-Square	0,02	53,4%	76,9%	264
2	4γ = Χρήση Διαθεματικών βιβλίων με σχέδια εργασίας	Chi-Square	0,036	42,4%	65,4%	264
3	6.2 = Πρωτότυπο υλικό	Chi-Square	0,035	8,8%	23,1%	264
4	13 = Διάρκεια εφαρμογής σχεδίων εργασίας	ANOVA	0,019	2,86	2,28	251
5	20β = Συνολική συμμετοχή μαθητών	ANOVA	0,047	2,17	1,77	234
6	22α = Η ΖΚΔ βοήθησε τους μαθητές ΑΜΕΑ	ANOVA	0,024	2,64	2,11	186
7	26γ = Βελτίωση απόδοσης μειονοτικών μαθητών	ANOVA	0,023	3,20	2,64	124
8	35 = Αύξηση χρόνου ΖΚΔ	Chi-Square	0,05	23,7%	42,3%	254

Επίδραση σπουδών

Από τους 266 συμμετέχοντες οι 137 δήλωσαν ότι είχαν κάνει και άλλες σπουδές. Πιο συγκεκριμένα οι 111 δήλωσαν ότι έχουν παρακολουθήσει προγράμματα επιμόρφωσης, οι 15 ότι κατέχουν και άλλο πτυχίο από Ανώτατη σχολή, οι 24 ότι έχουν κάνει μεταπτυχιακές σπουδές και οι 8 ότι έχουν διδακτορικό. Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές φαίνονται στον ακόλουθο πίνακα (Πίνακας 28). Έτσι, οι απαντήσεις όσων έχουν κάνει και άλλες σπουδές φαίνεται να διαφέρουν σε 11 σημεία: κατά τη διάρκεια εφαρμογής της Ζ.Κ.Δ. οι μαθητές πειραματίζονταν περισσότερο, έδειχναν ευχαριστημένοι και φανέρωναν και άλλες πτυχές της προσωπικότητάς τους ενώ κατέβαλαν προσπάθειες για διαθεματική προσέγγιση της γνώσης. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί αυτοί καθοδηγούν περισσότερο τους μαθητές στην εκτέλεση των διαφόρων δραστηριοτήτων και εκτιμούν ότι το πρόγραμμα συνέβαλε στην αποδοχή των ΑΜΕΑ, στην αύξηση της επίδοσης όλων των μαθητών (32,4%), συμπεριλαμβανομένων και των χαμηλόβαθμων, στην αύξηση του βαθμού συμμετοχής των μαθητών καθώς και στην ανάπτυξη θετικότερης στάσης προς το σχολείο. Από την άλλη πλευρά, οι εκπαιδευτικοί που δεν έχουν κάνει άλλες σπουδές θεωρούν ότι η ΖΚΔ επιδιώκει τη διευκόλυνση του πειραματισμού.

Πίνακας 28 : Η επίδραση των άλλων σπουδών στις απαντήσεις του Γυμνασίου

α/α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Βαθμός Σημαντικότητας	Δείκτης διαφοράς (% , μ , n) Άλλες Σπουδές		(N)
				ΝΑΙ	ΟΧΙ	
1	1στ = Η Ζ.Κ.Δ. διευκολύνει τον πειραματισμό	Median	0,043	41%	70%	52
2	18ζ = Οι μαθητές πειραματίζονταν	ANOVA	0,013	2,60	2,95	198
3	19γ = Διαθεματική προσέγγιση γνώσης από μαθητές	ANOVA	0,039	1,51	1,68	231
4	19δ = καθοδήγηση μαθητών	ANOVA	0,045	1,80	1,99	224
5	20δ = Οι μαθητές έδειχναν ευχαριστημένοι	ANOVA	0,041	1,61	1,77	244
6	20ε = Οι μαθητές φανέρωναν και άλλες πτυχές της προσωπικότητάς τους	ANOVA	0,000	1,75	2,12	232
7	22α = Η ΖΚΔ βοήθησε τους μαθητές ΑΜΕΑ	ANOVA	0,044	2,45	2,73	187
8	22ε = Η ΖΚΔ βοήθησε τους μαθητές να αναπτύξουν θετικότερη στάση προς το σχολείο	ANOVA	0,010	2,13	2,41	237
9	23 = Διαφοροποίηση στο βαθμό συμμετοχής των μαθητών	Chi-Square	0,002	58,1%	39%	247
10	25 = Βελτίωση στην επίδοση των μαθητών	Chi-Square	0,048	32,4%	20,8%	256
11	26α = Βελτίωση χαμηλόβαθμων μαθητών	ANOVA	0,009	3,13	3,41	217

Επίδραση τύπου σχολείου

Τα περισσότερα ερωτηματολόγια (174) προέρχονται από σχολεία που λειτουργούν σε πόλεις με πληθυσμό μεγαλύτερο των 5000 κατοίκων, τα 74 προέρχονται από πόλεις των 1000-5000 κατοίκων και τα 15 από πόλεις μικρότερες των 1000 κατοίκων. Οι στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των κατηγοριών παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα (Πίνακας 29). Στις περισσότερες περιπτώσεις, παρατηρείται μία ομοιόμορφη τάση που δείχνει ότι όσο μικρότερη είναι η πόλη στην οποία λειτουργεί το σχολείο τόσο αποτελεσματικότερη η εφαρμογή της Ζ.Κ.Δ. Έτσι, στα Γυμνάσια των μικρότερων πόλεων ή χωριών παρατηρείται αύξηση της χρήσης των βιβλίων που εστάλησαν από το Π.Ι. Πιο αναλυτικά, τα ποσοστά χρήσης των Πολυθεματικών βιβλίων με τα κείμενα, τις δραστηριότητες και των Διαθεματικών στα Γυμνάσια των μικρών πόλεων είναι 93,3%, 86% και 80% αντίστοιχα, στα Γυμνάσια πόλεων 1000-5000 κατοίκων 58,1%, 58,1% και 52,7% αντίστοιχα ενώ στα Γυμνάσια των μεγάλων πόλεων τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 47,7%, 51,7% και 38,5%. Επιπλέον, στα σχολεία των μικρών πόλεων κρίνεται περισσότερο ενδιαφέρον το υλικό που εστάλη από το Π.Ι. (80%, έναντι 58,1% και 45,4% αντίστοιχα), η αναζήτηση πληροφοριών για την εφαρμογή της Ζ.Κ.Δ. λαμβάνει χώρα, σε μεγάλο ποσοστό, στη Σχολική βιβλιοθήκη (93,3% έναντι 70,3% και 50% αντίστοιχα), σε τοπικούς φορείς (73,3% έναντι 44,6% και 28,2% αντίστοιχα) ή σε Οργανισμούς και Ιδρύματα (53,3% έναντι

37,8% και 20,1%), επιδιώκεται συχνότερα συνεργασία με άλλα άτομα ή φορείς (86,7% έναντι 78,4% και 51,7% αντίστοιχα), με επαγγελματίες (46,2% έναντι 24,1% και 16,7%) καθώς και με άλλους εκπαιδευτικούς (100% έναντι 81,1% και 65,5% αντίστοιχα). Σε αυτά τα σχολεία, ο χώρος εφαρμογής της Ζ.Κ.Δ. ήταν συχνότερα εκτός σχολείου (66,7% έναντι 39,2% και 24,7% αντίστοιχα) ή σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο εντός σχολείου (53,3% έναντι 43,2% και 28,2% αντίστοιχα), οι μαθητές έδειχναν μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση για θέματα του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος, ενώ, σε σύγκριση με τους διδάσκοντες σχολείων σε μεγαλύτερες πόλεις (1000-5000 κατοίκων), παρατηρείται ότι αυτοί καθόριζαν σπανιότερα τη θεματολογία ή μοίραζαν αρμοδιότητες. Οι διδάσκοντες σε Γυμνάσια μετρίων σε πληθυσμό πόλεων συνεργάζονται περισσότερο με τις Δημοτικές αρχές (63,8% έναντι 53,8 των διδασκόντων σε μικρές πόλεις και 40% των διδασκόντων σε μεγάλες πόλεις), εκτιμούν ότι το σεμινάριο τους βοήθησε να σχηματίσουν σαφή εικόνα για τους στόχους του προγράμματος (41,9% έναντι 33,3% των διδασκόντων σε μικρές πόλεις και 25,9% των διδασκόντων σε μεγάλες πόλεις) και πιστεύουν ότι πρέπει να αυξηθεί περισσότερο ο χρόνος εφαρμογής του (38% έναντι 21,4% των διδασκόντων σε μικρές πόλεις και 20,8% των διδασκόντων σε μεγάλες πόλεις). Οι εκπαιδευτικοί σε Γυμνάσια μεγάλων πόλεων θεωρούν ότι το πρόγραμμα διευκολύνει τον πειραματισμό (62% έναντι 50% των εκπαιδευτικών μικρών και 15% των εκπαιδευτικών μεσαίων πόλεων), συνεργάζονται συχνότερα με επιστήμονες (33,3% έναντι 30,8% των εκπαιδευτικών μικρών και 13,8% των εκπαιδευτικών μεσαίων πόλεων), αναζητούν υλικό σε Μουσεία (47,2% έναντι 6,7% των εκπαιδευτικών μικρών και 24,3% των εκπαιδευτικών μεσαίων πόλεων) ενώ εκτιμούν ότι είναι αρνητικότερο το κλίμα συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευτικών αλλά και του Σχολικού Συμβούλου και ότι δεν βοήθησαν ιδιαίτερα οι επισκέψεις των μελών του Π.Ι. στην ανάπτυξη του προγράμματος. Ακόμα, σε σύγκριση με τις απόψεις των εκπαιδευτικών από σχολεία μεσαίων σε πληθυσμό πόλεων, οι εκπαιδευτικοί από μεγάλες πόλεις θεωρούν ότι το νέο πρόγραμμα δεν επηρεάζει ιδιαίτερα την οργάνωση της διαδικασίας διδασκαλίας - μάθησης ενώ δηλώνουν ότι κατά την εφαρμογή της Ζ.Κ.Δ. οι μαθητές δραστηριοποιούνταν λιγότερο στη συλλογή πληροφοριών και την έρευνα.

Πίνακας 29 : Επίδραση τύπου σχολείου στις απαντήσεις του Γυμνασίου

α/ α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Βαθμός Σημαντι- κότητας	Δείκτης διαφοράς (%, μ)			(N)
				-1000	1000- 5000	5000+	
1	1στ = Η Ζ.Κ.Δ. διευκολύνει τον πειραματισμό	Median	0,037	50%	15%	62%	52
2	4α = Πολυθεματικό κειμένων	Chi-Square	0,002	93,3%	58,1%	47,7%	263
3	4β = Πολυθεματικό δραστηριοτήτων	Chi-Square	0,029	86%	58,1%	51,7%	263
4	4γ = Διαθεματικά βιβλία	Chi-Square	0,002	80%	52,7%	38,5%	263
5	6.1 = ενδιαφέρον υλικό	Chi-Square	0,013	80%	58,1%	45,4%	263
6	8α = Σχολική βιβλιοθήκη	Chi-Square	0,000	93,3%	70,3%	50%	263
7	8δ = Τοπικούς φορείς	Chi-Square	0,000	73,3%	44,6%	28,2%	263
8	8ε = Μουσεία	Chi-Square	0,007	6,7%	24,3%	47,2%	263
9	8στ = Οργανισμούς, Ιδρύματα, Συλλόγους	Chi-Square	0,001	53,3%	37,8%	20,1%	263
10	9 = Συνεργασία με άλλους	Chi-Square	0,000	86,7%	78,4%	51,7%	263
11	9β = Συνεργασία με δημοτικές αρχές	Chi-Square	0,018	53,8%	63,8%	40%	161
12	9δ = Συνεργασία με Επιστήμονες	Chi-Square	0,028	30,8%	13,8%	33,3%	161
13	9ε = Συνεργασία με επαγγελματίες	Chi-Square	0,047	46,2%	24,1%	16,7%	161
14	10β = Χώρος εφαρμογής ΖΚΔ εντός σχολείου	Chi-Square	0,019	53,3%	43,2%	28,2%	263
15	10γ = Χώρος εφαρμογής ΖΚΔ εκτός σχολείου	Chi-Square	0,001	66,7%	39,2%	24,7%	263
16	16 = Συνεργασία εκπαιδευτικών	Chi-Square	0,002	100%	81,1%	65,5%	263
17	18β = Οι μαθητές συγκέντρωσαν πληροφορίες	ANOVA	0,009	1,67	1,53*	1,82*	239
18	18στ = Οι μαθητές ερευνούσαν	ANOVA	0,013	1,86	1,78*	2,13*	218
19	19β = Ο διδάσκων καθόριζε θεματολογία	ANOVA	0,023	2,29*#	1,73*	1,81#	236
20	22γ = ευαισθητοποίηση μαθητών σε θέματα κοινωνικού και φυσικού περιβάλλοντος	ANOVA	0,003	1,36	1,70	1,95	230
21	27α = κλίμα συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών	ANOVA	0,004	1,27*	1,54#	1,78*#	253
22	27γ = κλίμα συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών και ΣΣ	ANOVA	0,004	2,27*	2,53#	3,02*#	198
23	28γ = Το σεμινάριο βοήθησε στο σχηματισμό εικόνας για τους στόχους της Ζ.Κ.Δ.	Chi-Square	0,043	33.3%	41,9%	25,9%	263
24	30 = Οι επισκέψεις μελών του Π.Ι. βοήθησαν την ανάπτυξη του προγράμματος	ANOVA	0,000	1,73*	2,17#	2,58*#	243
25	31 = Η ΖΚΔ επηρέασε τη διαδικασία διδασκαλίας - μάθησης	ANOVA	0,026	2,67	2,76*	3,05*	255
26	35 = Αύξηση χρόνου ΖΚΔ	Chi-Square	0,020	21,4%	38%	20,8%	253

*, # : υποδηλώνουν την ύπαρξη στατιστικά σημαντικών διαφορών μεταξύ τους

Επίδραση Αριθμού Διδασκόντων

Από τα 266 σχολεία, τα 209 έχουν πάνω από 13 διδάσκοντες, τα 46 από 7 έως 12 διδάσκοντες ενώ υπήρχαν και 11 περιπτώσεις στις οποίες δεν δηλώθηκε αριθμός διδασκόντων. Η στατιστική ανάλυση των δύο κατηγοριών, που παρουσιάζεται στον επόμενο πίνακα (Πίνακας 30), φανερώνει ότι σε γενικές γραμμές το πρόγραμμα είχε πιο θετικά αποτελέσματα στις μικρότερες σχολικές μονάδες. Έτσι, οι εκπαιδευτικοί σε σχολεία με λιγότερους από 13 διδάσκοντες θεωρούν ότι το παρεχόμενο υλικό είναι περισσότερο ενδιαφέρον (65,2% έναντι 46,9%), αναζητούν συχνότερα υλικό στη δημοτική βιβλιοθήκη (60,9% έναντι 29,7%), συνεργάζονται περισσότερο με άλλα άτομα ή φορείς για την εφαρμογή της Ζ.Κ.Δ. (76,1% έναντι 57,9%), πραγματοποιούν τις εφαρμογές της Ζ.Κ.Δ. εκτός σχολείου (50% έναντι 26,3%) συνεργάζονται με εκπαιδευτικούς διαφόρων ειδικοτήτων σε μεγαλύτερο βαθμό (82,6% έναντι 67,9%), με τους οποίους εκτιμούν ότι υπήρχε θετικότερο κλίμα συνεργασίας όπως και ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς και τον Σχολικό Σύμβουλο. Κατά τη διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος οι μαθητές ασχολούνταν περισσότερο με τη συλλογή πληροφοριών, παρατηρήθηκε, σε μεγαλύτερο βαθμό βελτίωση της επίδοσης των μαθητών ((43,% έναντι 22,1%) καθώς και μεγαλύτερη συμμετοχή των χαμηλόβαθμων μαθητών. Οι ίδιοι εκπαιδευτικοί πιστεύουν ότι το επιμορφωτικό σεμινάριο βοήθησε περισσότερο στην ενημέρωση για τη φιλοσοφία (50% έναντι 34%) και τους στόχους της Ζ.Κ.Δ. (43,5% έναντι 27,8%) καθώς και ότι το πρόγραμμα επηρέασε περισσότερο την υπάρχουσα οργάνωση της διαδικασίας διδασκαλίας - μάθησης ενώ αναμένουν ότι αυτό θα επηρεάσει αρκετά και το υπόλοιπο σχολικό πρόγραμμα.

Πίνακας 30 : Επίδραση αριθμού διδασκόντων στις απαντήσεις του Γυμνασίου

α/α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Βαθμός Σημαντικότητας	Δείκτης διαφοράς (% , μ)		(N)
				7-12	13+	
1	6.1 = ενδιαφέρον υλικό	Chi-Square	0,034	65,2%	46,9%	255
2	8.2 = Δημοτική βιβλιοθήκη	Chi-Square	0,000	60,9%	29,7%	255
3	9 = Συνεργασία με άλλους φορείς	Chi-Square	0,029	76,1%	57,9%	255
4	9ι = συνεργασία με "άλλους"	Chi-Square	0,000	42,9%	10,7%	156
5	10γ = Η εφαρμογή της ΖΚΔ έγινε εκτός σχολείου	Chi-Square	0,002	50%	26,3%	255
6	16 = Συνεργασία εκπαιδευτικών	Chi-Square	0,051	82,6%	67,9%	255
7	18β= ΟΙ μαθητές συγκέντρωσαν πληροφορίες	ANOVA	0,004	1,47	1,78	232
8	24α = Συμμετοχή χαμηλόβαθμων	ANOVA	0,025	1,76	2,12	235
9	25 = Βελτίωση επίδοσης μαθητών	Chi-Square	0,005	43,5%	22,1%	245
10	27α = θετικό κλίμα συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών	ANOVA	0,002	1,40	1,75	245
11	27γ = θετικό κλίμα συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών και ΣΣ	ANOVA	0,009	2,43	2,94	190
12	28β = Το σεμινάριο βοήθησε στο σχηματισμό άποψης για τη φιλοσοφία της Ζ.Κ.Δ.	Chi-Square	0,045	50%	34%	255
13	28γ = Το σεμινάριο βοήθησε στο σχηματισμό εικόνας για τους στόχους της Ζ.Κ.Δ.	Chi-Square	0,051	43,5%	27,8%	255
14	31 = Η ΖΚΔ επηρέασε τη διαδικασία διδασκαλίας - μάθησης	ANOVA	0,036	2,73	3,03	247
15	32 = Δυνατότητες επιρροής Ζ.Κ.Δ στο υπόλοιπο σχολικό πρόγραμμα	ANOVA	0,003	2,02	2,42	244

Επίδραση Ωραρίου Λειτουργίας

Από τα 266 Γυμνάσια του δείγματος τα 229 λειτουργούν μόνο πρωί και τα 32 πρωί και απόγευμα. Η σύγκριση των δύο κατηγοριών δείχνει 14 στατιστικά σημαντικές διαφορές, Πίνακας 31. Έτσι, οι διδάσκοντες σε σχολεία που λειτουργούν πάντα πρωί σε σύγκριση με τους διδάσκοντες σε σχολεία που λειτουργούν και πρωί και απόγευμα, φαίνεται να χρησιμοποιούν περισσότερο το Πολυθεματικό βιβλίο με τα κείμενα (56,3% έναντι 34,4%), αν και θεωρούν τη θεματολογία περιορισμένη σε μεγαλύτερο ποσοστό (21,85% έναντι 6,35), τη σχολική βιβλιοθήκη (61,6% έναντι 34,4%) αλλά και υλικό από Οργανισμούς, Ιδρύματα, κλπ (29,3% έναντι 12,55). Στα πλαίσια εφαρμογής της Ζ.Κ.Δ. συνεργάζονται περισσότερο με άλλα άτομα και φορείς (66,4% έναντι 28,1%) καθώς και με εκπαιδευτικούς διάφορων ειδικοτήτων (74,7% έναντι 50%). Θεωρούν ότι η Ζ.Κ.Δ. βελτίωσε αρκετά τις σχέσεις τους με τους μαθητές και εκτιμούν αρκετά θετικότερα τη συνεισφορά του σεμιναρίου όσον αφορά τη πληροφόρηση για τη φιλοσοφία (38,4% έναντι 18,8%), τους στόχους (32,8% έναντι 12,5%) και τη μεθοδολογία ανάπτυξης των σχεδίων εργασίας (39,3% έναντι 15,6%) με αποτέλεσμα να νοιώθουν περισσότερο έτοιμοι να εφαρμόσουν το νέο

πρόγραμμα μετά την παρακολούθηση του σεμιναρίου. Αντίθετα, οι εκπαιδευτικοί από σχολεία που λειτουργούν πρωί και απόγευμα είναι περισσότερο αρνητικοί προς το σεμινάριο καθώς ένα ποσοστό 21,9% εξ αυτών θεωρεί ότι δεν βοήθησε, καθοδηγούσαν περισσότερο τους μαθητές κατά την εκτέλεση των διαφόρων δραστηριοτήτων στα πλαίσια της ΖΚΔ αλλά εφαρμόζαν με τέτοιο τρόπο το νέο πρόγραμμα ώστε οι μαθητές παρακολουθούσαν, σπανιότερα, σαν ακροατές.

Πίνακας 31 : Η επίδραση του ωραρίου λειτουργίας στις απαντήσεις του Γυμνασίου

α/ α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Βαθμός Σημαντικό- τητας	Δείκτης διαφοράς (%, μ.)		(N)
				Πρωί	Πρωί & Απόγευμα	
1	4α = Χρήση Πολυθεματικού κειμένων	Chi-Square	0,023	56,3%	34,4%	261
2	6.4 = υλικό περιορισμένης θεματολογίας	Chi-Square	0,055	21,85	6,3%	261
3	8α = Σχολική βιβλιοθήκη	Chi-Square	0,004	61,6%	34,4%	261
4	8στ = Υλικό από οργανισμούς, Ιδρύματα, Συλλόγους	Chi-Square	0,056	29,3%	12,5%	261
5	9 = Συνεργασία με άλλους φορείς	Chi-Square	0,000	66,4%	28,1%	261
6	16 = Συνεργασία εκπαιδευτικών διαφορετικών ειδικοτήτων	Chi-Square	0,006	74,7%	50%	261
7	18γ = Οι μαθητές παρακολουθούσαν ως ακροατές	ANOVA	0,001	2,76	3,42	209
8	19.4 = Καθοδήγηση μαθητών	ANOVA	0,002	2,45	1,75	172
9	21 = Βελτίωση σχέσεων με μαθητές	ANOVA	0,021	2,05	2,40	246
10	28β = Το σεμινάριο βοήθησε στο σχηματισμό άποψης για τη φιλοσοφία της Ζ.Κ.Δ.	Chi-Square	0,021	38,4%	18,8%	261
11	28γ = Το σεμινάριο βοήθησε στο σχηματισμό εικόνας για τους στόχους της Ζ.Κ.Δ.	Chi-Square	0,023	32,8%	12,5%	261
12	28δ = Το σεμινάριο βοήθησε στην ενημέρωση για τη μεθοδολογία των σχεδίων εργασίας	Chi-Square	0,010	39,3%	15,6%	261
13	28ε = Το σεμινάριο δεν βοήθησε	Chi-Square	0,003	4,8%	21,9%	261
14	29 = Βαθμός αυτοπεποίθησης	Chi-Square	0,019	2,51	2,95	187

Αποτελέσματα αριθμού μαθητών ανά τάξη

Η πλειοψηφία των Γυμνασίων του δείγματος (172 σχολεία) έχει 16-25 μαθητές ανά τάξη. Υπάρχουν όμως 56 Γυμνάσια με περισσότερους μαθητές και 29 Γυμνάσια με λιγότερους. Όσο μικρότερες είναι οι τάξεις των σχολείων τόσο περισσότερο χρησιμοποιούνται τα Πολυθεματικά βιβλία με τα κείμενα (82,8%, 52,3% και 42,9% αντίστοιχα), τα Πολυθεματικά με τις δραστηριότητες (75,9%, 55,8% και 44,6% αντίστοιχα) και τα Διαθεματικά βιβλία (58,6%, 45,9% και 30,4% αντίστοιχα) ενώ χαρακτηρίζεται ενδιαφέρον το υλικό που εστάλη από το Π.Ι. (82,8%, 51,2% και 37,5% αντίστοιχα), χρησιμοποιείται περισσότερο η σχολική βιβλιοθήκη (89,7%,

55,8% και 46,4% αντίστοιχα) αλλά και οι διάφοροι Οργανισμοί, Συλλόγοι και Ιδρύματα για την συλλογή του (44,8%, 27,3% και 9,6% αντίστοιχα). Ακόμα, επιδιώκεται συχνότερα συνεργασία με άλλους φορείς και άτομα (82,8%, 58,7% και 57,1% αντίστοιχα), αλλά και με άλλους εκπαιδευτικούς (93,1%, 69,2% και 62,5% αντίστοιχα) ενώ ο τόπος εφαρμογής του προγράμματος ποικίλλει είτε σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο εντός σχολείου είτε σε χώρο εκτός σχολείου. Η εφαρμογή του προγράμματος σε ολιγομελείς τάξεις, κρίνεται αναγκαιότερη και φαίνεται ότι συντελεί στην αύξηση της συμμετοχής των χαμηλόβαθμων μαθητών, στην ανάπτυξη θετικότερου κλίματος μεταξύ των εκπαιδευτικών αλλά και με τους Σχολικούς Συμβούλους. Επιπλέον, οι επισκέψεις των μελών του Π.Ι. φαίνεται ότι βοήθησαν περισσότερο στην ανάπτυξη του προγράμματος σε αυτές τις τάξεις. Στις τάξεις με 16-25 μαθητές η εφαρμογή του προγράμματος φαίνεται ότι διευκόλυνε περισσότερο τον πειραματισμό (63% έναντι 25% των ολιγομελών και 40% των πολυπληθέστερων τάξεων) ενώ οι μαθητές καθόριζαν οι ίδιοι την πορεία των εργασιών τους. Σε σύγκριση με τις πολυπληθέστερες τάξεις, στις τάξεις με μεσαίο αριθμό μαθητών τα παιδιά, εκτιμάται ότι φανέρωναν περισσότερο και άλλες πτυχές της προσωπικότητάς τους και παρατηρείται μεγαλύτερη βελτίωση των μειονοτικών μαθητών. Αντίθετα, οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν σε πολυπληθέστερες τάξεις εκτιμούν ότι οι δυνατότητες επηρεασμού του υπάρχοντος συστήματος διδασκαλίας αλλά και του υπολοίπου σχολικού προγράμματος, από την εφαρμογή της Ζ.Κ.Δ. είναι περιορισμένες.

Πίνακας 32 : Η επίδραση του αριθμού των μαθητών ανά τάξη στις απαντήσεις του Γυμνασίου

α/ α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Βαθμός Σημαντι- κότητας	Δείκτης διαφοράς (%, μ)			(N)
				-15	16-25	26+	
1	1στ = Η Ζ.Κ.Δ. διευκολύνει τον πειραματισμό	Median	0,049	25%	63%	40%	52
2	2 = Πόσο αναγκαία είναι η ΖΚΔ	ANOVA	0,010	1,79*	2,04	2,31*	249
3	4α = Πολυθεματικό κείμενον	Chi-Square	0,002	82,8%	52,3%	42,9%	257
4	4β = Πολυθεματικό δραστηριοτήτων	Chi-Square	0,023	75,9%	55,8%	44,6%	257
5	4γ = Διαθεματικά βιβλία	Chi-Square	0,030	58,6%	45,9%	30,4%	257
6	6.1 = ενδιαφέρον υλικό	Chi-Square	0,000	82,8%	51,2%	37,5%	257
7	6.4 = υλικό περιορισμένης θεματολογίας	Chi-Square	0,051	6,9%	18,6%	28,6%	257
8	6.6 = ανεπαρκές υλικό	Chi-Square	0,037	0%	12,8%	19,6%	257
9	8α = Σχολική βιβλιοθήκη	Chi-Square	0,000	89,7%	55,8%	46,4%	257
10	8στ = Οργανισμούς, Ιδρύματα, Συλλόγους	Chi-Square	0,048	44,8%	27,3%	19,6%	257
11	9 = Συνεργασία με άλλους	Chi-Square	0,039	82,85	58,7%	57,1%	257
12	10β = Χώρος εφαρμογής ΖΚΔ εντός σχολείου	Chi-Square	0,012	55,2%	32,65	23,2%	257
13	10γ = Χώρος εφαρμογής ΖΚΔ εκτός σχολείου	Chi-Square	0,042	51,7%	29,7%	26,8%	257
14	16 = Συνεργασία εκπαιδευτικών διαφορετικών ειδικοτήτων	Chi-Square	0,011	93,1%	69,2%	62,5%	257
15	19ε = Οι μαθητές καθόριζαν την πορεία των εργασιών τους	ANOVA	0,017	2,57	2,12	2,17	213
16	20ε = Οι μαθητές φάνεροναν πτυχές της προσωπικότητάς τους	ANOVA	0,045	1,88	1,84*	2,16*	223
17	24α = Συμμετοχή χαμηλόβαθμων μαθητών	ANOVA	0,021	1,78*	1,98#	2,34*#	236
18	26γ = Βελτίωση απόδοσης μειονοτικών μαθητών	ANOVA	0,044	3,17	3,00*	3,50*	120
19	27α = Θετικό κλίμα συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών	ANOVA	0,007	1,34*#	1,69*	1,85#	247
20	27γ = κλίμα συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών και ΣΣ	ANOVA	0,000	2,15*	3,06*#	2,50#	191
21	30 = Οι επισκέψεις μελών του Π.Ι. βοήθησαν την ανάπτυξη του προγράμματος	ANOVA	0,000	1,75*#	2,47*	2,60#	236
22	31 = Η ΖΚΔ επηρέασε τη διαδικασία διδασκαλίας - μάθησης	ANOVA	0,017	2,72*	2,92#	3,24*#	249
23	32 = Δυνατότητες επιρροής Ζ.Κ.Δ στο υπόλοιπο σχολικό πρόγραμμα	ANOVA	0,001	1,89	2,31	2,59	246

*, # : υποδηλώνουν την ύπαρξη στατιστικά σημαντικών διαφορών

Αποτελέσματα συμμετοχής σε άλλα προγράμματα

Από τους 266 συμμετέχοντες οι 125 δηλώνουν ότι έχουν συμμετάσχει και σε άλλα προγράμματα ενώ οι 141 δηλώνουν πως δεν έχουν παρόμοια εμπειρία. Στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 33) φαίνονται οι στατιστικά σημαντικές σχέσεις από τη

σύγκριση των δύο κατηγοριών. Κατ' αρχήν, φαίνεται ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στις εκτιμήσεις των δύο κατηγοριών σχετικά με τη σημασία που αποδίδουν στη Ζώνη καινοτόμων δράσεων. Έτσι, όσοι έχουν εμπειρία από άλλα προγράμματα θεωρούν ότι η Ζ.Κ.Δ. αποτελεί μια καινοτομία που αλλάζει δραστικά την εκπαιδευτική διαδικασία (39,3%) ενώ όσοι δεν έχουν παρόμοια εμπειρία χαρακτηρίζουν το πρόγραμμα σαν μία καινοτομία που απλώς εμπλουτίζει το πρόγραμμα του σχολείου (40,9%), Πίνακας 34. Στη συνέχεια φαίνεται ότι, όσοι έχουν

Πίνακας 33 : Η επίδραση της συμμετοχής σε άλλα προγράμματα στις απαντήσεις του Γυμνασίου

α/ α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Βαθμός Σημαντι- κότητας	Δείκτης διαφοράς (%, μ)		(N)
				Ναι	Όχι	
1	4β = Αξιοποίηση Πολυθεματικού δραστηριοτήτων	Chi-Square	0,026	63,2%	48,9%	266
2	6.1 = ενδιαφέρον υλικό	Chi-Square	0,037	58,4%	45,4%	266
3	8γ = αναζήτηση υλικού στο Διαδίκτυο	Chi-Square	0,005	60%	42,6%	266
4	8στ = αναζήτηση υλικού σε Οργανισμούς, Ιδρύματα, Συλλόγους	Chi-Square	0,027	33,6%	21,3%	266
5	10γ = Χώρος εφαρμογής ΖΚΔ εκτός σχολείου	Chi-Square	0,016	38,4%	24,1%	266
6	18ι = Οι μαθητές χρησιμοποιούσαν τις νέες τεχνολογίες	ANOVA	0,047	2,28	2,55	211
7	20δ = Οι μαθητές έδειχναν ευχαριστημένοι από την διαδικασία	ANOVA	0,039	1,61	1,77	244
8	20ε = Οι μαθητές φανέρωναν πτυχές της προσωπικότητάς τους	ANOVA	0,003	1,77	2,08	232
9	28α = Το σεμινάριο έθιξε θέματα του ενδιαφέροντός τους	Chi-Square	0,012	39,2%	24,1%	266
10	32 = Δυνατότητες επιρροής Ζ.Κ.Δ στο υπόλοιπο σχολικό πρόγραμμα	ANOVA	0,016	2,20	2,44	254
11	35 = Αύξηση χρόνου ΖΚΔ	Chi-Square	0.010	33.1%	18.8%	256

εμπειρία από προγράμματα αξιοποιούν περισσότερο το Πολυθεματικό βιβλίο των δραστηριοτήτων (63,2% έναντι 48,9% όσων δεν έχουν), χαρακτηρίζουν το υλικό ενδιαφέρον (58,4%) ενώ αναζητούν πρόσθετο υλικό στο Διαδίκτυο (60%) ή σε Οργανισμούς, Ιδρύματα, Συλλόγους, κλπ (33,6%). Αυτοί οι εκπαιδευτικοί, εφαρμόζουν τη ΖΚΔ συχνότερα σε χώρους εκτός σχολείου (38,4% έναντι 24,1%) και εκτιμούν ότι οι μαθητές χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες, δείχνουν ευχαριστημένοι και φανερώνουν πτυχές της προσωπικότητάς τους στα πλαίσια του προγράμματος περισσότερο από τους συναδέλφους τους οι οποίοι δεν έχουν εμπειρία από συμμετοχή σε προγράμματα. Τέλος, πιστεύουν ότι το σεμινάριο έθιξε θέματα που τους ενδιέφεραν (39,2%), ότι η Ζ.Κ.Δ. έχει περισσότερες δυνατότητες να επηρεάσει το υπόλοιπο σχολικό πρόγραμμα καθώς επιθυμούν περισσότερο τη διεύρυνση του χρόνου που διατίθεται για το πρόγραμμα (33,1% έναντι 18,8%).

Πίνακας 34 : Απαντήσεις δείγματος σε σχέση με τη σημασία του προγράμματος της Ζώνης Καινοτόμων Δράσεων

Απαντήσεις	Με εμπειρία συμμετοχής	Χωρίς εμπειρία συμμετοχής
Η Ζώνη Καινοτόμων Δράσεων :		
1. Θα ξεχαστεί	10,7%	6,8%
2. Απλώς εμπλουτίζει	26,2%	40,9%
3. Καινοτομία δραστηκής αλλαγής	39,3%	24,2%
4. Είναι διαφορετική και δημιουργεί προβλήματα	2,5%	10,6%
5. Αποτελεί ένα επιπλέον πρόγραμμα	5,7%	9,8%
6. Προκαλεί αναμόρφωση του ωρολογίου προγράμματος	2,5%	3,8%
7. Άλλο	13,1%	3,8%

Σύγκριση δεδομένων Γυμνασίου και Δημοτικού

Η Ευέλικτη Ζώνη και η Ζώνη Καινοτόμων Δράσεων αποτελούν δύο καινοτομικά προγράμματα ίδιας φιλοσοφίας και στόχων που εισήχθησαν την ίδια εποχή στα Δημοτικά Σχολεία και Γυμνάσια της χώρας. Για το λόγο αυτό θα είναι ενδιαφέρον να συγκριθεί η εφαρμογή και αποδοχή τους από τις δύο σχολικές κοινότητες. Στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 35) φαίνονται οι στατιστικά σημαντικές σχέσεις από τη σύγκριση των απαντήσεων των δύο μεγάλων ομάδων του δείγματος, του Δημοτικού και του Γυμνασίου. Σαν βάση χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο του Δημοτικού με προσαρμογή των ερωτήσεων του Γυμνασίου. Κατ' αρχήν, φαίνεται ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στις εκτιμήσεις των δύο κατηγοριών σχετικά με τη σημασία που αποδίδουν στη Ζώνη καινοτόμων δράσεων. Έτσι, οι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης θεωρούν ότι το νέο πρόγραμμα (η Ε.Ζ.) αποτελεί μια καινοτομία που αλλάζει δραστικά την εκπαιδευτική διαδικασία (43,7%) ενώ οι εκπαιδευτικοί της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης χαρακτηρίζουν το πρόγραμμα σαν μία καινοτομία που απλώς εμπλουτίζει το πρόγραμμα του σχολείου (33,9%), Πίνακας 36. Οι δάσκαλοι φαίνεται να αποδίδουν μεγαλύτερη βαρύτητα στη σημασία του προγράμματος στην έκφραση δημιουργικότητας των μαθητών (70% έναντι 61%) και στην αναγκαιότητα του προγράμματος. Όσον αφορά την αξιοποίηση του υλικού, οι καθηγητές χρησιμοποιούν περισσότερο το Πολυθεματικό βιβλίο των κειμένων (53% έναντι 15%) και των δραστηριοτήτων (55,6% έναντι 17,2%) ενώ οι δάσκαλοι τις βιντεοκασέτες (11,7%). Οι δάσκαλοι χαρακτηρίζουν το προσφερόμενο υλικό περισσότερο "επίκαιρο" (18,8% έναντι 10,5%) ενώ οι καθηγητές "ενδιαφέρον" (51,5% έναντι 41,6). Αν και τα ποσοστά, και των δύο κατηγοριών, όσον αφορά τη δυσχρηστία, είναι χαμηλά (3,8% οι δάσκαλοι και 7,5% οι καθηγητές) η διαφορά θεωρείται στατιστικά σημαντική. Οι καθηγητές αναζητούν πρόσθετο υλικό περισσότερο από τους δασκάλους στη Δημοτική Βιβλιοθήκη (29,7% έναντι 22,5%), στο Διαδίκτυο (50,8% έναντι 38,6%), σε τοπικούς φορείς (35,3% έναντι 24,7%), αλλά και σε Μουσεία (82,1% έναντι 23,2%) ενώ επιδιώκουν περισσότερο συνεργασίες με τις Δημοτικές αρχές (49,7% έναντι 33,2%) και τους πολιτιστικούς συλλόγους (42,3% έναντι 31,8%). Αν και οι δύο κατηγορίες επιδιώκουν περισσότερο συνεργασίες με άλλα άτομα και φορείς, τα ποσοστά των δασκάλων είναι μεγαλύτερα (68,9% έναντι 61,3%). Ακόμα, οι δάσκαλοι συνεργάζονται περισσότερο με επαγγελματίες (44,3% έναντι 21,5%), καλλιτέχνες 917,4% έναντι 8,6%) καθώς και με παραγωγικούς φορείς (26,7% έναντι 14,7%). Και στις δύο κατηγορίες τα ποσοστά εφαρμογής του προγράμματος στην σχολική τάξη είναι πολύ υψηλά, αλλά υπερτερούν τα ποσοστά των δασκάλων (96,6% έναντι 89,1%) όπως και στην περίπτωση που η εφαρμογή γίνεται εκτός σχολείου ((46,5% έναντι 30,8%). Αντίθετα τα ποσοστά των καθηγητών υπερτερούν όταν η εφαρμογή πραγματοποιείται σε κατάλληλα διαμορφωμένο χώρο εντός σχολείου (33,5% έναντι 24,7%). Ο χρόνος εφαρμογής κρίνεται επαρκής και από τις δύο κατηγορίες με πιο αυξημένα τα ποσοστά των δασκάλων (71,7% έναντι 60,5%). Κατά τη διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος οι μαθητές του δημοτικού δραστηριοποιούνταν περισσότερο στην παρουσίαση του υλικού, στην ανάπτυξη διαλόγου και τον πειραματισμό ενώ οι μαθητές του Γυμνασίου χρησιμοποιούσαν τις νέες τεχνολογίες. Οι καθηγητές φαίνεται ότι έδιναν πιο συχνά γενικές οδηγίες και καθόριζαν θεματολογία ενώ οι δάσκαλοι ενθάρρυναν τους μαθητές να προσεγγίζουν διαθεματικά τη γνώση. Κατά την εφαρμογή του προγράμματος, αν και οι απαντήσεις κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση και οι διαφορές είναι μικρές, οι μαθητές του δημοτικού ένοιωθαν

περισσότερο άνετα, έδειχναν ευχαριστημένοι και φανέρωναν πτυχές της προσωπικότητάς τους ενώ οι μαθητές του Γυμνασίου έδειχναν λιγότερο κουρασμένοι. Το πρόγραμμα φαίνεται να βελτίωσε περισσότερο τις σχέσεις διδασκόντων- μαθητών στα Δημοτικά σχολεία, να βοήθησε στην ευαισθητοποίηση των μαθητών σε θέματα κοινωνικού και φυσικού περιβάλλοντος, να επηρέασε το βαθμό συμμετοχής τους (71,2% έναντι 49%) και να βελτίωσε τη γενική απόδοση όλων των μαθητών (54,1% έναντι 27%) όπως, επίσης, και την απόδοση των χαμηλόβαθμων μαθητών, των ΑΜΕΑ και των μειονοτικών. Οι δάσκαλοι πιστεύουν ότι το επιμορφωτικό σεμινάριο δεν βοήθησε σε ποσοστό 19,2% έναντι 7,1% των καθηγητών και νοιώθουν λιγότερο έτοιμοι μετά από την παρακολούθησή του να πραγματοποιήσουν το πρόγραμμα αλλά θεωρούν ότι η εφαρμογή της Ε.ζ. επηρέασε το γενικότερο τρόπο διδασκαλίας.

Πίνακας 35 : Διαφορές Δημοτικών - Γυμνασίων

α/ α	Ερώτηση	Είδος Ανάλυσης	Βαθμός Σημαντι- κότητας	Δείκτης διαφοράς (%, μ)		(N)
				Δημοτικό	Γυμνάσιο	
1	1β = Η Ζ.Κ.Δ. αναμορφώνει διδακτική προσέγγιση	Median	0,021	54%	65%	540
2	1ζ = Η ΣΚΔ βοηθά στην έκφραση δημιουργικότητας	Median	0,031	70%	61%	711
3	2 = Πόσο αναγκαία είναι η ΖΚΔ	ANOVA	0,000	1,85	2,08	966
4	4α = Πολυθεματικό κειμένων	Chi-Square	0,000	15%	53%	1000
5	4β = Πολυθεματικό δραστηριοτήτων	Chi-Square	0,000	17,2%	55,6%	1000
6	4ε = Βιντεοκασέτες	Chi-Square	0,013	11,7%	6,4%	1000
7	6.1 = Ενδιαφέρον υλικό	Chi-Square	0,006	41,6%	51,5%	1000
8	6.2 = Επίκαιρο υλικό	Chi-Square	0,001	18,8%	10,5%	1000
9	6.5 = Δύσχηστο υλικό	Chi-Square	0,019	3,8%	7,5%	1000
10	8β = Δημοτική βιβλιοθήκη	Chi-Square	0,024	22,5%	29,7%	1000
11	8γ = Διαδίκτυο	Chi-Square	0,001	38,6%	50,*%	1000
12	8δ = Σε τοπικούς φορείς	Chi-Square	0,001	24,7%	35,3%	1000
13	8ε = σε Μουσεία	Chi-Square	0,001	23,2%	82,1%	1000
14	9 = Συνεργασία με άλλους φορείς	Chi-Square	0,027	68,9%	61,3%	1000
15	9β = Συνεργασία με Δημοτικές Αρχές	Chi-Square	0,000	33,2%	49,7%	669
16	9ε = Συνεργασία με επαγγελματίες	Chi-Square	0,000	44,3%	21,5%	669
17	9ζ = Συνεργασία με πολιτιστικούς συλλόγους	Chi-Square	0,018	31,8%	42,3%	669
18	9η = Συνεργασία με καλλιτέχνες	Chi-Square	0,006	17,4%	8,6%	669
19	9θ = Συνεργασία με Παραγωγικούς Φορείς	Chi-Square	0,001	26,7%	14,7%	669
20	10α = Χώρος εφαρμογής ΖΚΔ η σχολική τάξη	Chi-Square	0,000	96,6%	89,1%	1000
21	10β = Χώρος εφαρμογής ΖΚΔ εντός σχολείου	Chi-Square	0,006	24,7%	33,5%	1000
22	10γ = Χώρος εφαρμογής ΖΚΔ εκτός σχολείου	Chi-Square	0,000	46,5%	30,8%	1000
23	16 = Επαρκής χρόνος εφαρμογής	Chi-Square	0,001	71,7%	60,5%	1000
24	20δ = Οι μαθητές παρουσίαζαν το υλικό	ANOVA	0,000	1,58	1,77	929
25	20ε = Οι μαθητές ανέπτυσαν	ANOVA	0,004	1,73	1,89	920

	διάλογο						
26	20ζ = Οι μαθητές πειραματίζονταν	ANOVA	0,000	2,33	2,77	810	
27	20ι = Οι μαθητές χρησιμοποιούσαν νέες τεχνολογίες	ANOVA	0,000	2,84	2,42	822	
28	21α = Ο διδάσκων έδινε γενικές οδηγίες	ANOVA	0,014	1,62	1,52	919	
29	21β = Ο διδάσκων καθόριζε θεματολογία	ANOVA	0,000	2,06	1,82	880	
30	21γ = Διαθεματική προσέγγιση γνώσης	ANOVA	0,005	1,47	1,59	915	
31	22γ = Οι μαθητές ένοιωθαν άνετα	ANOVA	0,043	1,45	1,54	933	
32	22δ = Οι μαθητές έδειχναν ευχαριστημένοι	ANOVA	0,000	1,43	1,69	947	
33	22ε = Οι μαθητές φανέρωναν και άλλες πτυχές της προσωπικότητάς τους	ANOVA	0,000	1,64	1,93	926	
34	22στ = Οι μαθητές έδειχναν κουρασμένοι	ANOVA	0,000	2,90	3,12	895	
35	23 = Η ΖΚΔ βελτίωσε σχέσεις διδασκόντων - μαθητών	ANOVA	0,028	1,96	2,09	964	
36	24γ = Ευαισθητοποίηση μαθητών σε θέματα κοινωνικού και φυσικού περιβάλλοντος	ANOVA	0,000	1,55	1,84	929	
37	25 = Διαφοροποίηση συμμετοχής μαθητών	Chi-Square	0,000	71,2%	49%	924	
38	27= Βελτίωση γενικής απόδοσης μαθητών	Chi-Square	0,000	54,1%	27%	924	
39	28α = Βελτίωση χαμηλόβαθμων μαθητών	ANOVA	0,000	2,73	3,26	842	
40	28β = Βελτίωση μαθητών ΑΜΕΑ	ANOVA	0,000	2,85	3,34	231	
41	28γ = Βελτίωση μειονοτικών	ANOVA	0,000	2,60	3,14	457	
42	30ε = Το επιμορφωτικό σεμινάριο δε βοήθησε	Chi-Square	0,000	19,2%	7,1%	1000	
43	31 = Ετοιμότητα μετά το σεμινάριο	ANOVA	0,004	2,76	2,57	865	
44	33 = Η ΖΚΔ επηρέασε την οργάνωση διδασκαλίας	ANOVA	0,000	2,49	2,96	972	

Πίνακας 36 : Σύγκριση απαντήσεων Δημοτικού - Γυμνασίου σχετικά με τη σημασία του προγράμματος της Ζώνης Καινοτόμων Δράσεων

Απαντήσεις	Δημοτικό	Γυμνάσιο
Η Ζ.Κ.Δ.:		
8. Θα ξεχαστεί	6,6%	8,7%
9. Απλώς εμπλουτίζει	33,1%	33,9%
10. Καινοτομία δραστηκής αλλαγής	43,7%	31,5%
11. Είναι διαφορετική και δημιουργεί προβλήματα	0,8%	6,7%
12. Αποτελεί ένα επιπλέον πρόγραμμα	5,2%	7,9%
13. Προκαλεί αναμόρφωση του ωρολογίου προγράμματος	6%	3,1%
14. Άλλο	4,6%	8,3%

Ανάλυση Συνεντεύξεων

Στην παρούσα ενότητα θα γίνει παρουσίαση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την στατιστική ανάλυση κατ' αρχήν των 44 συνεντεύξεων των Διευθυντών Σχολικών Μονάδων και στην συνέχεια των 60 συνεντεύξεων των Σχολικών Συμβούλων.

Όσον αφορά τα γενικά στοιχεία των Σχολικών Μονάδων, η μεγάλη πλειοψηφία (79,6%) των Διευθυντών υπηρετούν σε πόλεις με πληθυσμό άνω των 1000 κατοίκων, ενώ άνω του 50% των Σχολικών Μονάδων εδρεύουν σε αστική ή ημιαστική περιοχή. Η συντριπτική πλειοψηφία (75%) των Σχολείων λειτουργούν πάντοτε τις πρωινές ώρες, ενώ ο αριθμός των διδασκόντων στο 70% των Σχολείων είναι μεγαλύτερος των 10 ατόμων. Η προθυμία των διδασκόντων να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα είναι ικανοποιητική, όπως φαίνεται από το γεγονός ότι περίπου τρία τέταρτα των Διευθυντών δήλωσαν ότι στο πρόγραμμα συμμετέχουν 4 διδάσκοντες και άνω. Σχετικά με τον αριθμό των μαθητών, λίγο περισσότερα από το ένα- τρίτο (34,1%) των Μονάδων διαθέτουν λιγότερους από 100 μαθητές, ενώ 10 Σχολικές Μονάδες έχουν άνω των 300 μαθητών. Η μεγάλη πλειοψηφία (59,1%) των Μονάδων δεν έχουν μαθητές με ειδικές ανάγκες, γεγονός που αιτιολογεί και το χαμηλό ποσοστό (31,8%) των Σχολείων στα οποία λειτουργεί ειδική τάξη. Τέλος, στα μισά Σχολεία (52,3%) η εφαρμογή του προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης ξεκίνησε το πρώτο τρίμηνο του 2002, ενώ στα υπόλοιπα η έναρξη τοποθετείται το τελευταίο τετράμηνο του 2001.

Στη συνέχεια θα καταγράψουμε τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των απαντήσεων των Διευθυντών στις 14 ερωτήσεις που αφορούν την εφαρμογή του προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης.

Ένα πρώτο θέμα που εξετάστηκε αφορούσε τον τρόπο επιλογής του σχολείου για την εφαρμογή του προγράμματος και την γενικότερη στάση του Συλλόγου Διδασκόντων. Διαπιστώθηκε ότι σε άνω του 50% των Σχολικών Μονάδων το ερέθισμα δόθηκε από τον Σχολικό Σύμβουλο, ενώ ενδιαφέρον είναι και το γεγονός ότι 2 Σχολικές Μονάδες επελέγησαν αναγκαστικά και παρά την θέλησή τους για να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα. Σχετικά με την στάση του Συλλόγου Διδασκόντων αλλά και του Διευθυντή της Σχολικής Μονάδας, σε ποσοστό άνω του 80% η στάση αυτή θεωρείται θετική. Η μεγάλη πλειοψηφία (61,4%) των Διευθυντών Σχολικών Μονάδων ελπίζει ότι η συμμετοχή στην Ευέλικτη Ζώνη τελικά θα οδηγήσει σε αναβάθμιση και βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η θετική στάση στο συγκεκριμένο πρόγραμμα αιτιολογείται και από το γεγονός ότι περίπου το 60% των Μονάδων αλλά και των Διευθυντών διαθέτει προηγούμενη εκτεταμένη εμπειρία στην εφαρμογή προγραμμάτων (π.χ. περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, Μελίνα) και επομένως έχει κατανοήσει τα οφέλη που μπορεί να προκύψουν για την εκπαιδευτική διαδικασία.

Προκειμένου να υλοποιηθεί αποτελεσματικά το συγκεκριμένο πρόγραμμα, οι Διευθυντές των περισσότερων (52,3%) Μονάδων δήλωσαν ότι είχαν ενεργή και ουσιαστική εμπλοκή οι εκπαιδευτικοί, ενώ σε λιγότερες Μονάδες είχαν εμπλοκή φορείς όπως ο Σύλλογος Γονέων και η Τοπική Αυτοδιοίκηση. Για την υλοποίηση του προγράμματος χρησιμοποιούνται κυρίως οι αίθουσες διδασκαλίας και η αυλή του Σχολείου, ενώ στην πλειοψηφία των Μονάδων (61,3%) αξιοποιείται το 2^ο ή το 3^ο δώρο διδασκαλίας. Οι Διευθυντές των Μονάδων δήλωσαν ότι για την εφαρμογή του προγράμματος επελέγη μεγάλος αριθμός θεμάτων (π.χ. αγωγή υγείας, κυκλοφοριακή αγωγή, τεχνολογία, περιβαλλοντική αγωγή) μετά από συνεννόηση του δασκάλου με

τους μαθητές και βασικό κριτήριο τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Τέλος, στην πλειοψηφία των Σχολικών Μονάδων οι μαθητές έδειξαν ενθουσιασμένοι από το υλικό του προγράμματος, κατά την υλοποίηση του οποίου υπήρξε στενή συνεργασία μεταξύ τμημάτων, τάξεων και εκπαιδευτικών αλλά και με φορείς της ευρύτερης κοινότητας όπως την Τοπική Αυτοδιοίκηση και τον Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων. Στα πλαίσια της συνεργασίας αυτής, οι περισσότερες (86,4%) Σχολικές Μονάδες σκοπεύουν να διοργανώσουν ειδική εκδήλωση προκειμένου να παρουσιάσουν στην ευρύτερη κοινότητα τα σχέδια εργασίας που υλοποιήθηκαν.

Τέλος, όσον αφορά το υποστηρικτικό υλικό που διανεμήθηκε στα πλαίσια του προγράμματος, περισσότερες (79,5%) από τα τρία-τέταρτα των Μονάδων το αξιολογήσαν σε μεγάλο βαθμό θεωρώντας ιδιαίτερα θετική την συμβολή του. Σχετικά με το Πολυθεματικό βιβλίο “Βλέπω το σημερινό κόσμο” αλλά και την αναδιανομή του διδακτικού χρόνου που επέφερε η εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης, τα σχόλια του μεγαλύτερου αριθμού των Διευθυντών Σχολικών Μονάδων ήταν θετικά.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, εκτός από τις 44 συνεντεύξεις των Διευθυντών Σχολικών Μονάδων, έγινε επεξεργασία και των 60 συνεντεύξεων των Σχολικών Συμβούλων. Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα αυτής της ανάλυσης.

Όσον αφορά τα γενικά στοιχεία, ο αριθμός των σχολείων της περιφέρειας στην οποία προΐσταται ο κάθε Σχολικός Σύμβουλος παρουσιάζει μεγάλη ευρύτητα και κυμαίνεται από 8 σχολεία μέχρι 200 σχολεία. Αντίθετα, τα σχολεία των Περιφερειών που έχουν ενταχθεί στο Πρόγραμμα της Ευέλικτης Ζώνης δεν είναι πάρα πολλά. Συγκεκριμένα, πάνω από το 75% των Σχολικών Συμβούλων δήλωσαν ότι μόνο ένα σχολείο συμμετέχει στο Πρόγραμμα, ενώ σε μία Περιφέρεια τα σχολεία που συμμετέχουν φθάνουν τα πέντε. Τέλος, ο αριθμός των εκπαιδευτικών που συμμετέχουν στο Πρόγραμμα κυμαίνεται από δύο μέχρι και πενήντα έξι, ενώ αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι τέσσερις Σχολικοί Σύμβουλοι δεν θέλησαν να προσδιορίσουν τον αριθμό των εμπλεκόμενων εκπαιδευτικών.

Στη συνέχεια θα καταγράψουμε τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των απαντήσεων των Σχολικών Συμβούλων στις 17 ερωτήσεις που αφορούν την εφαρμογή του προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης.

Ένα πρώτο θέμα που εξετάστηκε αφορούσε την προθυμία των σχολείων να συμμετέχουν στο συγκεκριμένο Πρόγραμμα, τα κριτήρια επιλογής των σχολείων για την εφαρμογή του Προγράμματος και τη γενικότερη στάση του Σχολικού Συμβούλου αλλά και των εκπαιδευτικών. Η ανάλυση των απαντήσεων έδειξε ότι ο μέγιστος αριθμός των σχολείων που δήλωσαν ενδιαφέρον συμμετοχής ήταν δεκαπέντε και αυτός αφορούσε μία Περιφέρεια. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι στο 55% των περιπτώσεων, ο αριθμός των σχολείων κυμαίνεται από μηδέν έως δύο, γεγονός που δείχνει ότι κατά την αρχική προσπάθεια υλοποίησης του Προγράμματος υπήρχαν αρκετοί ενδοιασμοί από τους Διευθυντές των Σχολείων, επειδή το αντικείμενο είναι νέο και ξεφεύγει από τα καθιερωμένα. Σχετικά με τα κριτήρια επιλογής των σχολείων, η προθυμία και το μεράκι των εκπαιδευτικών να συμμετάσχουν σε μια τόσο καινοτομική προσπάθεια έπαιξε καταλυτικό ρόλο, ενώ ελήφθησαν υπόψιν και παράγοντες όπως η εμπειρία των εκπαιδευτικών λόγω συμμετοχής τους στο παρελθόν σε παρεμφερή προγράμματα (π.χ. ΜΕΛΙΝΑ, ΣΕΠΠΕΚ) και η ύπαρξη της απαραίτητης υποδομής στα προς ένταξη σχολεία.

Στη συνέχεια της συνέντευξης, ζητήθηκε από τον Σχολικό Σύμβουλο να εκφράσει την άποψη του αλλά και την άποψη των εκπαιδευτικών γενικότερα για το Πρόγραμμα της Ευέλικτης Ζώνης αλλά και ειδικότερα σε επιμέρους παραμέτρους του Προγράμματος. Η συντριπτική πλειοψηφία των Σχολικών Συμβούλων έχει σταθερά θετική άποψη σχετικά με το πρόγραμμα και θεωρεί ότι θα οδηγήσει σε βελτίωση του παρεχόμενου εκπαιδευτικού έργου. Όσον αφορά τις επιμέρους παραμέτρους του προγράμματος (υποστηρικτικό υλικό, πολυθεματικό βιβλίο, διαθεματική προσέγγιση της γνώσης, αναδιανομή του διδακτικού χρόνου), διαφαίνεται μια θετική στάση εκ μέρους των Σχολικών Συμβούλων με μικρές διαφοροποιήσεις. Αναφορικά με τις απόψεις των εκπαιδευτικών για τα ανωτέρω θέματα, η εντύπωση που δημιουργείται είναι θετική παρά το γεγονός ότι αρκετοί Σχολικοί Σύμβουλοι εξέφρασαν αδυναμία να καταγράψουν τη γνώμη των εκπαιδευτικών των σχολείων της Περιφέρειάς τους.

Για την αποτελεσματική και επιτυχημένη εφαρμογή κάθε καινοτομίας είναι απαραίτητη η στενή και συνεχής συνεργασίας όλων των εμπλεκόμενων φορέων. Στα πλαίσια αυτά, ζητήθηκε από τους Σχολικούς Συμβούλους να αξιολογήσουν την στάση των μαθητών και των γονέων στο πρόγραμμα, την ενημέρωση ευρύτερων κοινωνικών φορέων και την συνεργασία με σχολεία της περιφέρειάς τους που εφάρμοζαν το Πρόγραμμα. Η συμμετοχή των μαθητών στο Πρόγραμμα θεωρείται από την μεγάλη πλειοψηφία των Σχολικών Συμβούλων ενθουσιώδης και εντυπωσιακή. Αλλά και οι γονείς, βάσει των αναφορών που υπάρχουν, φαίνεται ότι δείχνουν ιδιαίτερα θετική στάση για το Πρόγραμμα, θεωρώντας ότι θα συμβάλλει καθοριστικά στη βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Σχετικά με την ενημέρωση της ευρύτερης κοινωνίας για τα σχέδια εργασίας που αναπτύχθηκαν και του υλικού που παρήχθη στα πλαίσια του Προγράμματος, οι Σχολικοί Σύμβουλοι θεωρούν ότι δεν ήταν ιδιαίτερα έντονη η εμπλοκή τους. Εκεί όπου έγινε ενημέρωση, αυτή έλαβε την μορφή έκθεσης ή έκδοσης έντυπου υλικού. Τέλος, η επικρατούσα άποψη είναι ότι υπήρξε συνεργασία μεταξύ των σχολείων της περιφέρειας που συμμετείχαν στο Πρόγραμμα και ενδοσχολικές συναντήσεις, ενώ λίγο περισσότερο από το 50% των Σχολικών Συμβούλων υποστήριξαν ότι υπήρξε συνεργασία με συναδέλφους τους άλλων περιφερειών για την καλύτερη εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης.

Στη συνέχεια της συνέντευξης, ζητήθηκε από τους Σχολικούς Συμβούλους να αξιολογήσουν την επίδραση της Ευέλικτης Ζώνης στην μαθησιακή διαδικασία, να καταγράψουν τις κυριότερες δυσκολίες που αντιμετώπισαν κατά την εφαρμογή του Προγράμματος και να κρίνουν την ενημέρωση που πραγματοποιήθηκε από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Το 93% των Σχολικών Συμβούλων θεωρούν ότι το Πρόγραμμα θα συμβάλλει θετικά στην εκπαιδευτική διαδικασία, διότι οι μαθητές θα έρθουν σε επαφή με θέματα της καθημερινής ζωής, θα συνεργάζονται εκτενέστερα μεταξύ τους, ενώ θα ενδυναμωθεί και η συνεργασία μεταξύ γονέων και εκπαιδευτικών. Τα κυριότερα προβλήματα που παρουσιάστηκαν κατά την υλοποίηση της Ευέλικτης Ζώνης αναφέρονται στην αντίδραση των εκπαιδευτικών για αλλαγή καθιερωμένων πρακτικών διδασκαλίας, στην αδυναμία ομαδικής εργασίας εκ μέρους των μαθητών, στην ανεπάρκεια υποδομών και χρηματοδότησης και στην μη έγκαιρη ενημέρωση των εκπαιδευτικών. Βέβαια, σε μερικές περιφέρειες κάποιες από αυτές τις δυσκολίες οφείλονται σε ιδιαιτερότητες όπως τα ολιγοθέσια σχολεία, η γεωγραφική διασπορά, ο μεγάλος αριθμός αλλοδαπών μαθητών και οι αποσπασμένοι εκπαιδευτικοί. Τέλος, όσον αφορά την ενημέρωση εκ μέρους του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, το 50% των Σχολικών Συμβούλων την θεωρεί επαρκή και

ικανοποιητική, ενώ το υπόλοιπο 50% υποστηρίζει ότι θα έπρεπε να είχε πραγματοποιηθεί κατά την έναρξη του σχολικού έτους και να έχει περισσότερο πρακτικό χαρακτήρα.

Στο τελευταίο τμήμα της συνέντευξης, ζητήθηκε από τους Σχολικούς Συμβούλους να εκφράσουν τις απόψεις τους για τον σχεδιασμό και την οργάνωση του προγράμματος καθώς και να προτείνουν μέτρα για την βελτίωση επιμέρους παραμέτρων όπως η οργάνωση, η θεματολογία, κ.ά. Η οργάνωση και ο σχεδιασμός του Προγράμματος θεωρείται από το ένα-τρίτο των Σχολικών Συμβούλων ως προσεγμένη και ικανοποιητική. Οι υπόλοιποι θεωρούν ότι θα πρέπει να υπάρχει στενότερη συνεργασία διδακτικού προσωπικού και Σχολικού Συμβούλου και πληρέστερη ενημέρωση. Σχετικά με τις επιμέρους προτάσεις των Σχολικών Συμβούλων, αυτές εστιάζονται στον έγκαιρο σχεδιασμό, στην στενότερη συνεργασία με τους κοινωνικούς φορείς, στον εμπλουτισμό της θεματολογίας, στην συνεχή επιμόρφωση του εκπαιδευτικού τόσο από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο όσο και από τον Σχολικό Σύμβουλο, στην σφαιρική αξιολόγηση από άλλους εκπαιδευτικούς αλλά και από μαθητές και τέλος στην οικονομική υποστήριξη αφενός των εκπαιδευτικών και αφετέρου των σχολικών μονάδων.

3. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Στις επόμενες ενότητες παρουσιάζονται τα ευρήματα της μελέτης για κάθε ομάδα, αλλά και συγκριτικά, καθώς έχει ενδιαφέρον να συγκριθεί η εφαρμογή και αποδοχή των δύο καινοτόμων προγραμμάτων από τις δύο σχολικές κοινότητες. Πριν την παρουσίαση όμως των γενικών ευρημάτων, θα πρέπει να γίνει μία σύγκριση των χαρακτηριστικών των συμμετεχόντων από τα Δημοτικά Σχολεία / Νηπιαγωγεία και τα Γυμνάσια ώστε να απορριφθεί η πιθανότητα οι τυχόν διαφοροποιήσεις στην αξιολόγηση της πιλοτικής εφαρμογής των προγραμμάτων, ανάμεσα στις δύο ομάδες του δείγματος, να οφείλονται στην ύπαρξη σημαντικών διαφορών στα χαρακτηριστικά τους. Φαίνεται, λοιπόν, από τον πίνακα, (Πίνακας 37), ότι τα δείγματα δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερες διαφορές, άρα οι διαφοροποιήσεις οφείλονται αποκλειστικά στην εφαρμογή του προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης στα Δημοτικά Σχολεία / Νηπιαγωγεία και του προγράμματος της Ζώνης Καινοτόμων δράσεων στα Γυμνάσια.

Πίνακας 37: Χαρακτηριστικά συμμετεχόντων από Δημοτικά Σχολεία/Νηπιαγωγεία και Γυμνάσια

Χαρακτηριστικά	Δημοτικά Σχολεία / Νηπιαγωγεία	Γυμνάσια
Φύλλο	Γυναίκες (66%)	Γυναίκες (62%)
Ηλικία	31-40 ετών (59%)	31-40 (40%)
Έτη Υπηρεσίας	10-20 έτη (43%)	Λιγότερο από 10 έτη (40%)
Ιδιότητα	Μόνιμοι (90%)	Μόνιμοι (89,5%)
Άλλες σπουδές	Ναι (59,3%)	Ναι (51,5%)
Τοποθεσία σχολείου	Αστική (67%)	Αστική (65%)
Ώρες λειτουργίας	Πρωινές (72%)	Πρωινές (86%)
Αριθμός διδασκόντων	7-12 (52%)	13+ (79%)
Αριθμός μαθητών / τάξη	16-25 (57,4%)	16-25 (65%)
Έναρξη προγράμματος	4 ^ο τετράμηνο 2001-1 ^ο τετράμηνο 2002	1 ^ο τρίμηνο 2002 (76%)
Εμπειρία συμμετοχής σε προγράμματα	Όχι (63%)	Όχι 53%)

Πρέπει να παρατηρηθεί ότι οι παρατηρούμενες διαφορές ανάμεσα στις δύο ομάδες αλλά και η ύπαρξη στατιστικά σημαντικών διαφοροποιήσεων δεν αφορούν τόσο την κατεύθυνση των απαντήσεων αλλά την έμφαση που δίνει η κάθε ομάδα στις συγκεκριμένες μεταβλητές. Σε γενικές γραμμές, μεγάλη θεωρείται η αναγκαιότητα του νέου προγράμματος για την εκπαίδευση από τη συντριπτική πλειοψηφία και των δύο δειγμάτων, με βάση τις απαντήσεις τους στο ερωτηματολόγιο. Οι δάσκαλοι των Δημοτικών Σχολείων φαίνεται να είναι περισσότερο θετικοί: το 83% εκτιμά ότι η εφαρμογή του προγράμματος είναι πολύ έως αρκετά αναγκαία ενώ το αντίστοιχο

ποσοστό για τους καθηγητές είναι 74%. Και οι δύο κατηγορίες συμμετεχόντων πιστεύουν ότι η εφαρμογή του προγράμματος βοηθά τη σύνδεση της σχολικής γνώσης με τα ενδιαφέροντα των μαθητών και τις πραγματικές κοινωνικές καταστάσεις ενώ ενεργοποιεί τη δημιουργικότητά και τις ικανότητές τους, βοηθά την απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων, αναμορφώνει τη διδακτική προσέγγιση, αυξάνει την αποτελεσματικότητα του Σχολείου και διευκολύνει τη διασύνδεση αυτού με την ευρύτερη κοινότητα - Κοινωνία, (Πίνακας 38). Ενδιαφέρουσα είναι η επιλογή της προαγωγής της ικανότητας αυτομάθησης στις πρώτες θέσεις της ιεράρχησης, σαν ένα από τα σημαντικά αποτελέσματα της εφαρμογής του καινοτόμου προγράμματος στα Γυμνάσια. Η ιεράρχηση των απόψεων των εκπαιδευτικών από τα Δημοτικά Σχολεία αλλά και τα Γυμνάσια, φαίνεται να υποδηλώνει, ακόμα, την ιδιαίτερη έμφαση που αποδίδεται, καταρχήν, στην συνεισφορά των νέων προγραμμάτων στην ανάπτυξη και ανάδειξη των ικανοτήτων των μαθητών καθώς και στη διασύνδεση της ύλης με τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα σε μια προσπάθεια να καταστεί η μάθηση πιο ευχάριστη και επομένως πιο αποδοτική και στη συνέχεια στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του σχολείου αλλά και τη βελτίωση της επίδοσης των μαθητών.

Πίνακας 38 : Ιεράρχηση αποτελεσμάτων νέου προγράμματος

Αποτελέσματα Εφαρμογής	
Δημοτικά Σχολεία	Γυμνάσια
1. Έκφραση δημιουργικότητας μαθητών	1. Διεύρυνση ενδιαφερόντων
2. Διεύρυνση ενδιαφερόντων	2. Έκφραση δημιουργικότητας μαθητών
3. Εξοικείωση με κοινωνικά θέματα	3. Αυτομάθηση
4. Αναμόρφωση διδακτικής προσέγγισης	4. Εξοικείωση με κοινωνικά θέματα
5. Αυτομάθηση	5. Αναμόρφωση διδακτικής προσέγγισης
6. Συνεργασία σχολείου-κοινωνίας	6. Ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων
7. Ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων	7. Συνεργασία σχολείου-κοινωνίας
8. Αύξηση αποτελεσματικότητας σχολείου	8. Αύξηση αποτελεσματικότητας σχολείου
9. Διευκόλυνση πειραματισμού	9. Διευκόλυνση πειραματισμού
10. Βελτίωση επίδοσης	10. Βελτίωση επίδοσης

Η επίδραση των προγραμμάτων στην εκπαιδευτική διαδικασία φαίνεται να μην είναι και τόσο ξεκάθαρη. Οι απαντήσεις του δείγματος σχετικά με τη σημασία που αποδίδουν σε αυτά στο μεν Γυμνάσιο είναι μοιρασμένες ανάμεσα στον απλό εμπλουτισμό του σχολικού προγράμματος και τη δραστική αλλαγή της εκπαιδευτικής διαδικασίας (32% και 30% αντίστοιχα). Στο Δημοτικό, αν και ένα μεγάλο ποσοστό των συμμετεχόντων (43%) θεωρεί ότι η Ευέλικτη Ζώνη προκαλεί δραστικές αλλαγές στην εκπαιδευτική διαδικασία, η άποψη ότι αυτή απλώς εμπλουτίζει το σχολικό πρόγραμμα είναι επίσης αρκετά διαδεδομένη (32%). Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η σύγκριση των απαντήσεων στις ερωτήσεις 1 και 3 του ερωτηματολογίου. Στην ερώτηση 1 : "*Τι κατά τη γνώμη σας επιτυγχάνει τελικά η εφαρμογή του προγράμματος*", η απάντηση "*αναμόρφωση της διδακτικής προσέγγισης των διαφόρων γνωστικών αντικειμένων*" έλαβε ποσοστά 54% από τους συμμετέχοντες δασκάλους του Δημοτικού και 53% από τους συμμετέχοντες καθηγητές του Γυμνασίου. Φαίνεται δηλαδή, πως ενώ το δείγμα θεωρεί ότι τα νέα προγράμματα επηρεάζουν δραστικά τον τρόπο προσέγγισης των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων υπάρχει ακόμα αρκετή

απόσταση να καλυφθεί ώστε οι επιδράσεις αυτές να γίνουν φανερές στην όλη εκπαιδευτική διαδικασία και το ένα τρίτο περίπου των εκπαιδευτικών προσλαμβάνει τις επιχειρούμενες αλλαγές σαν απλό εμπλουτισμό του ήδη υπάρχοντος σχολικού προγράμματος.

Από το υλικό που αναπτύχθηκε και διανεμήθηκε από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο στα Σχολεία παρατηρείται μεγάλη διαφορά στο βαθμό χρήσης ανάμεσα στο παραδοσιακό υλικό (βιβλία) και στα CD-ROM ή τις βιντεοκασέτες. Στα Δημοτικά χρησιμοποιήθηκε περισσότερο το Διαθεματικό Βιβλίο με τα Σχέδια Εργασίας (49,5%) ενώ στα Γυμνάσια φαίνεται να χρησιμοποιήθηκαν εξίσου το Πολυθεματικό με τις δραστηριότητες (56%) και το Πολυθεματικό με τα κείμενα (53%). Η χρήση του νέου υλικού ήταν πολύ περιορισμένη σε όλα τα σχολεία. Στα Δημοτικά Σχολεία παρατηρείται μία μικρή διαφορά στη χρησιμοποίηση βιντεοκασετών, (11,7% έναντι 6,4% των Γυμνασίων) ίσως διότι, λόγω ηλικίας των μαθητών, η παρουσίαση πληροφοριών με τη χρήση οπτικοακουστικών μέσων είναι πιο εύληπτη. Αν και η προτίμηση στη χρησιμοποίηση έντυπου υλικού είναι φανερή και από την ανάλυση των απαντήσεων στην ερώτηση 7 (Ποιο άλλο υλικό χρησιμοποιήθηκε κατά την εφαρμογή των προγραμμάτων), η έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής (47,1% στα Δημοτικά και 48,6% στα Γυμνάσια) και επιμόρφωσης, ώστε να αξιοποιείται κατάλληλα το υλικό, ίσως να εξηγεί, εν μέρει, τη διστακτικότητα στη χρήση του νέου εκπαιδευτικού υλικού.

Η αξιολόγηση του υλικού που εστάλη από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, φαίνεται να είναι μάλλον θετική. Ένα μεγάλο ποσοστό των συμμετεχόντων από τα Δημοτικά Σχολεία θεωρεί ότι το υλικό είναι ενδιαφέρον (41,6%) και χρήσιμο (40,7%) ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά από τους συμμετέχοντες του Γυμνασίου είναι 51,5% και 35%. Επιπλέον, η ύπαρξη περιορισμένων αρνητικών χαρακτηρισμών για το υλικό (μόνο 14,4% από τους συμμετέχοντες του Δημοτικού το χαρακτηρίζουν ανεπαρκές και 3,8% δύσχρηστο ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά από το Γυμνάσιο είναι 12,8% και 7,5%) είναι ενθαρρυντική και υποδηλώνει, μάλλον, ότι ο περιορισμένος χρόνος εφαρμογής και, επομένως, χρησιμοποίησης του υλικού επηρέασε τις απαντήσεις. Απαιτείται περισσότερος χρόνος εφαρμογής πριν εξαχθούν αξιόπιστα συμπεράσματα για τη γενικότερη αξιολόγηση αυτού του υλικού.

Η ανάλυση των απαντήσεων του δείγματος υποδηλώνει ότι το υλικό για την εφαρμογή των προγραμμάτων αναζητήθηκε, τις περισσότερες φορές, στη σχολική βιβλιοθήκη αλλά και στο Διαδίκτυο. Πολύ υψηλά είναι τα ποσοστά αναζήτησης υλικού στο Διαδίκτυο στα Γυμνάσια (51% έναντι 58% στη Σχολική Βιβλιοθήκη), γεγονός που φανερώνει τη διεύθυνση της νέας τεχνολογίας στους εφήβους και υποδηλώνει τη σημασία του νέου μέσου στην εκπαίδευση που φαίνεται να υποκαθιστά άλλους, περισσότερο, παραδοσιακούς τρόπους αναζήτησης (τοπικούς φορείς, Δημοτική βιβλιοθήκη, Μουσεία, κλπ).

Η εφαρμογή του προγράμματος φαίνεται να καθιστά αναγκαία τη συνεργασία με άλλα άτομα, όπως διάφορους επαγγελματίες, αλλά και φορείς, όπως Δημοτικές Αρχές, Πολιτιστικούς Συλλόγους, Δημόσιες Υπηρεσίες και Παραγωγικούς / Επαγγελματικούς φορείς. Με αυτό τον τρόπο φαίνεται να συμβάλλει όχι μόνο στη διαθεματική προσέγγιση και την κατάργηση της μονομέρειας αλλά να ανανεώνει τη δεξαμενή των μεταδιδόμενων πληροφοριών με νέες γνώσεις και απόψεις και να προωθεί τη συνεργασία και επικοινωνία του σχολείου με την ευρύτερη κοινότητα.

Η εφαρμογή των προγραμμάτων πραγματοποιήθηκε, τις περισσότερες φορές, στο χώρο της σχολικής τάξης. Σαν δεύτερη επιλογή, φαίνεται να επιλέγεται για το Δημοτικό χώρος εκτός σχολείου ενώ για το Γυμνάσιο ειδικά διαμορφωμένος χώρος εντός σχολείου. Όλοι οι συμμετέχοντες δηλώνουν ότι, όταν η εφαρμογή πραγματοποιείται στην σχολική τάξη η διαμόρφωση του χώρου άλλαζε περιστασιακά. Το γεγονός ότι ένα 18,9% των συμμετεχόντων από το Δημοτικό δήλωσε ότι η διαμόρφωση του χώρου άλλαξε ριζικά μετά την εφαρμογή του προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης, αποτελεί ένα ενδιαφέρον εύρημα καθώς, ίσως, σημαίνει ότι η εφαρμογή του προγράμματος είχε αντίκτυπο στον τρόπο διεξαγωγής και των άλλων μαθημάτων. Είναι απαραίτητο να συλλεχθούν επιπλέον στοιχεία ώστε να διευκρινιστεί αν η αλλαγή ήταν, απλώς, χωροταξική ή αφορούσε τη διατήρηση των ομάδων εργασίας, με ότι αυτό συνεπάγεται από πλευράς ανάπτυξης ιδιαίτερων δεσμών συνεργασίας αλλά και προσέγγισης των μαθημάτων, καθ' όλη τη διάρκεια του σχολικού έτους.

Το 47% του δείγματος και στα Δημοτικά και στα Γυμνάσια, δήλωσε πως πραγματοποιήθηκαν περισσότερα από 3 σχέδια εργασίας. Όσον αφορά τη διάρκεια εφαρμογής, φαίνεται ότι μεγαλύτερο ποσοστό των δασκάλων δαπάνησε περισσότερη ώρα. Έτσι, το 67% των δασκάλων επισημαίνει ότι για την εφαρμογή απαιτήθηκαν περισσότερα από 5 δίωρα ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους καθηγητές είναι 58%. Σε συνδυασμό και με τις απαντήσεις στην ερώτηση *"... θα πρέπει να αυξηθεί ο χρόνος που διατίθεται για την εφαρμογή του προγράμματος ... στο ωρολόγιο πρόγραμμα"* φαίνεται ότι η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος θεωρεί ότι ο χρόνος αυτός είναι επαρκής.

Τα περισσότερα από τα θέματα που επιλέγηκαν ήταν θέματα Τοπικής Ιστορίας, Οικολογίας, Διατροφής, Παράδοσης και Πολιτισμού. Η επιλογή των θεμάτων, τις περισσότερες φορές, είναι αποτέλεσμα κοινής απόφασης εκπαιδευτικών και μαθητών με τους δασκάλους του Δημοτικού να χρησιμοποιούν περισσότερο συμμετοχικές διαδικασίες (69,3% έναντι 57% των καθηγητών). Για την εφαρμογή του προγράμματος στο Δημοτικό χρησιμοποιήθηκαν, στις περισσότερες περιπτώσεις, συνεχή δίωρα, συνήθως τις δύο τελευταίες ώρες του σχολικού ωραρίου. Η αύξηση της διδακτικής περιόδου σε 90 λεπτά θεωρήθηκε λίγο κουραστική, για τους μαθητές, από το 36% των εκπαιδευτικών.

Όσον αφορά τις δραστηριότητες των μαθητών του Δημοτικού, κατά την εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης, φαίνεται ότι τις περισσότερες φορές εργαζόνταν σε ομάδες και παρουσίαζαν οι ίδιοι το υλικό που είχαν συγκεντρώσει. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται σε ιεράρχηση οι συχνότερες δραστηριότητες των μαθητών, Πίνακας 39. Σε σύγκριση με τους μαθητές του Γυμνασίου, οι μαθητές του Δημοτικού είχαν ευρύτερη γκάμα δραστηριοτήτων (11 δραστηριότητες συγκεντρώνουν πάνω από το 50% των απαντήσεων σε σύγκριση με 6 δραστηριότητες του Γυμνασίου). Και στις δύο ομάδες μαθητών οι συνήθειες δραστηριότητες περιλαμβάνουν την ομαδική εργασία, την συλλογή, επεξεργασία και παρουσίαση υλικού, το διάλογο και την έρευνα. Δηλαδή παρατηρείται μία έμφαση στις συμμετοχικές διαδικασίες, την ανάπτυξη διαλεκτικής αντιπαράθεσης και την ερευνητική προσέγγιση. Επιπλέον, μέσω των δραστηριοτήτων των μαθητών του Δημοτικού φαίνεται να επιχειρείται η πολύπλευρη αντιμετώπιση των προβλημάτων και η ανάπτυξη της

χειροκατασκευαστικής ικανότητας των μαθητών, αλλά και των εκφραστικών τεχνικών.

Πίνακας 39 : Συχνότερες δραστηριότητες μαθητών Δημοτικού

Δραστηριότητες μαθητών	%
παρουσίαση	89
εργάζονταν σε ομάδες	88
διάλογος	82
πληροφορίες	80
κατασκευές	77
ερευνούσαν	74
επεξεργασία υλικού	67
εκφραστικές τεχνικές	66
ιδέες συμμαθητών	64
αξιολόγηση υλικού	59
εναλλακτικές απαντήσεις	57
πειραματίζονταν	49
νέες τεχνολογίες	29
ακροατές	22

Πίνακας 40 : Συχνότερες δραστηριότητες μαθητών Γυμνασίου

Δραστηριότητες μαθητών Γυμνασίου σε %	
εργάζονταν σε ομάδες	88
πληροφορίες	83
παρουσίαση	77
διάλογος	70
ερευνούσαν	62
επεξεργασία υλικού	62
αξιολόγηση υλικού	47
νέες τεχνολογίες	44
ιδέες συμμαθητών	42
αναζήτηση εναλλακτικών απαντήσεων	35

κατασκευές	31
ακροατές	26
πειραματίζονταν	26
εκφραστικές τεχνικές	14

Η αποδοχή των νέων προγραμμάτων από τους μαθητές φαίνεται να είναι πολύ θετική. Η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών των Δημοτικών και των Γυμνασίων φαίνεται να απολαμβάνει την εφαρμογή των προγραμμάτων, έχει ενεργό συμμετοχή και συνεργάζεται αρμονικά, ενώ το πρόγραμμα καθιστά δυνατή την έκφραση και άλλων πτυχών της προσωπικότητάς τους, κάτι που δεν ήταν δυνατό με τον παραδοσιακό τρόπο εκπαίδευσης.

Ο ρόλος των εκπαιδευτικών, κατά την εφαρμογή των προγραμμάτων φαίνεται να αλλάζει και να γίνεται περισσότερο καθοδηγητικός και συντονιστικός ενώ αλλάζει και ο προσανατολισμός της εκπαιδευτικής προσέγγισης σε διαθεματική. Στους παρακάτω πίνακες (Πίνακας 41 παρουσιάζονται ιεραρχικά οι αλλαγές στους ρόλους δασκάλων και καθηγητών.

Πίνακας 41 : Ο ρόλος των εκπαιδευτικών στα Δημοτικά σχολεία κατά την εφαρμογή της Ε.Ζ.

Ο ρόλος του Εκπαιδευτικού στα Δημοτικά	%
διαθεματική προσέγγιση γνώσης	90
έδινε οδηγίες	87
βοήθεια μόνο στις δυσκολίες	73
καθοδηγούσε δραστηριότητες	72
καθόριζε θεματολογία, αρμοδιότητες	66
ελευθερία στους μαθητές	62
διευκόλυνε συνεργασία	57

παρέμβαση μόνο όταν το ζητούσαν οι μαθητές	53
--	----

Πίνακας 42 : Ο ρόλος των καθηγητών Γυμνασίων κατά την εφαρμογή της Ζ.Κ.Δ.

Κατά την εφαρμογή του προγράμματος ο δάσκαλος : σε (%)	Πολύ Συχνά
έδινε οδηγίες	90
διαθεματική προσέγγιση γνώσης	82
καθόριζε θεματολογία, αρμοδιότητες	76
καθοδηγούσε δραστηριότητες	68
βοήθεια μόνο στις δυσκολίες	67
ελευθερία στους μαθητές	54
διευκόλυνε συνεργασία	46
παρέμβαση μόνο όταν το ζητούσαν οι μαθητές	39

Ο νέος ρόλος που υιοθετούν οι εκπαιδευτικοί, στα πλαίσια της Ευέλικτης Ζώνης και της Ζώνης Καινοτόμων Δράσεων αλλά και οι δραστηριότητες, φαίνεται να έχουν θετικά αποτελέσματα στη βελτίωση των σχέσεων των εκπαιδευτικών με τους μαθητές. Το 76% των δασκάλων και το 67% των καθηγητών απάντησε ότι η Ε.Ζ. και η Ζ.Κ.Δ. συνέβαλε πολύ έως αρκετά σε αυτή τη βελτίωση. Οι συμμετοχικές διαδικασίες και η ομαδικότητα της εργασίας στα πλαίσια της μικρο-ομάδας αλλά και της τάξης φαίνεται να βελτιώνει την αλληλεγγύη των μαθητών και την αποδοχή των μειονοτικών αλλά και των μαθητών με ειδικές ικανότητες τόσο στα Δημοτικά όσο και στα Γυμνάσια. Η παρατηρούμενη αύξηση της συμμετοχής αυτών των ειδικών κατηγοριών μαθητών μπορεί να αποδοθεί στη διαφορετική προσέγγιση της εκπαίδευσης, που βοηθά στην ενεργοποίησή τους λόγω συμβατότητας με προσωπικά ενδιαφέροντα, στην ανάπτυξη ισχυρότερων δεσμών μεταξύ αυτών και των υπολοίπων συμμαθητών λόγω ομαδικής εργασίας αλλά και στο διαφορετικό τρόπο αξιολόγησης της απόδοσης στα πλαίσια των νέων προγραμμάτων που συμβάλλει ίσως στην αποτελεσματικότερη συμμετοχή και, επομένως, ενίσχυση της αυτοπεποίθησης αυτών των μαθητών. Για την ανάπτυξη αξιόπιστων συμπερασμάτων είναι αναγκαία περαιτέρω διερεύνηση. Επιπλέον, οι μαθητές φαίνεται να ευαισθητοποιούνται σε θέματα του φυσικού και κοινωνικού τους περιβάλλοντος.

Τα αποτελέσματα της έρευνας δεν είναι καταληκτικά όσον αφορά τη βελτίωση της επίδοσης των μαθητών στα Δημοτικά Σχολεία. Οι μισοί, περίπου από τους συμμετέχοντες (50,5%) φαίνεται να πιστεύουν ότι υπήρξε βελτίωση ενώ ένα μεγάλο ποσοστό (42,3%) πιστεύει ότι δεν υπήρξε βελτίωση. Μεγάλο είναι και το ποσοστό των καθηγητών (70%) που δεν πιστεύει ότι η Ζ.Κ.Δ. βοήθησε την επίδοση των μαθητών. Παρόλα αυτά, τα προγράμματα φαίνεται ότι βοήθησαν αρκετά τους χαμηλόβαθμους, τους μειονοτικούς και τους μαθητές με ειδικές ικανότητες και στις δύο σχολικές βαθμίδες.

Η Ε.Ζ. και η Ζ.Κ.Δ. συμβάλλει θετικά στην ανάπτυξη συνεργασίας ανάμεσα στα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας ιδιαίτερα ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς και το Διευθυντή της σχολικής μονάδας (93% στα Δημοτικά και 94% στα Γυμνάσια), αλλά και τους εκπαιδευτικούς μεταξύ τους (88% στα Δημοτικά και 84% στα Γυμνάσια). Τα ποσοστά καλής συνεργασίας ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς και τον Σχολικό Σύμβουλο, αλλά και τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς είναι 73,4% και 74,5% αντίστοιχα για το Δημοτικό, και 33% και 37% για το Γυμνάσιο.

Αν και το 30-40% του δείγματος αξιολογεί θετικά τη συνεισφορά του επιμορφωτικού σεμιναρίου φαίνεται ότι η διαπροσωπική επαφή και εξατομικευμένη παροχή συμβουλών, μέσω των επισκέψεων μελών του Π.Ι. στα σχολεία, κρίνεται αποτελεσματικότερη (42%-48%).

Τα νέα προγράμματα φαίνεται να επηρεάζουν περισσότερο τη διδακτική προσέγγιση των μαθημάτων στα Δημοτικά, 52% έναντι 28% στα Γυμνάσια. Όμως, και οι δύο ομάδες συμφωνούν ότι η νέα προσέγγιση θα επηρεάσει και το υπόλοιπο σχολικό πρόγραμμα (72,5% στα Δημοτικά και 56% στα Γυμνάσια).

Τέλος, στα θέματα που αποτελούν τις κυριότερες δυσκολίες εφαρμογής των προγραμμάτων όπως οι ελλείψεις σε υποδομή, υλικοτεχνική υποστήριξη, οργάνωση και επιμόρφωση επικεντρώνονται και οι προτάσεις για βελτίωση.

ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΝ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ

Επίδραση του φύλου

Όσον αφορά το Δημοτικό, παρόλο που οι στατιστικές διαφορές είναι αρκετές δεν υποδηλώνουν, όπως δείχνει η προσεκτικότερη ανάλυση, αλλαγές στις γενικές κατευθύνσεις αλλά στην έμφαση. Έτσι, ενώ και τα δύο φύλα θεωρούν ότι η εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης αυξάνει την αποτελεσματικότητα του Σχολείου και είναι αναγκαία, οι άνδρες συμμετέχοντες φαίνεται να δίνουν μεγαλύτερη έμφαση σε αυτούς τους παράγοντες. Κατά τον ίδιο τρόπο, ενώ το υλικό που εστάλη από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο δεν χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα επίκαιρο και πρωτότυπο από το σύνολο των συμμετεχόντων του Δημοτικού, οι άνδρες είναι περισσότερο θετικοί στις κρίσεις τους από τις γυναίκες. Διαφορές παρατηρούνται, ακόμα, στο υλικό που χρησιμοποιείται (Πολυθεματικά βιβλία, CD-ROM), στις πηγές αναζήτησης υλικού για την εφαρμογή του προγράμματος με τους άνδρες διδάσκοντες να χρησιμοποιούν συχνότερα το Διαδίκτυο για την απόκτηση του απαραίτητου υλικού σε σχέση με τις γυναίκες ή να απευθύνονται πιο εύκολα σε οργανισμούς, συλλόγους και ιδρύματα, αλλά και στο είδος δραστηριοποίησης των μαθητών κατά την εφαρμογή της Ε.Ζ. Έτσι, οι μαθητές φαίνεται να χρησιμοποιούν συχνότερα εκφραστικές τεχνικές ή να αναπτύσσουν κατασκευές όταν υπεύθυνος της εφαρμογής ήταν γυναίκα. Ο συνδυασμός αυτών των απαντήσεων ίσως εξηγεί και τις μικρές διαφορές που παρατηρούνται ανάμεσα στα δύο φύλα, καθώς το είδος δραστηριότητας καθορίζει το υλικό που απαιτείται και την πηγή αναζήτησης. Επομένως, η σχετικά αρνητικότερη εκτίμηση του υλικού από τις γυναίκες του δείγματος αλλά και της συνεισφοράς του επιμορφωτικού σεμιναρίου μπορεί να οφείλεται στην έλλειψη συμβατότητας αυτών με τις ειδικές κατηγορίες δραστηριοτήτων που είχαν επιλεγεί όπως τις εκφραστικές τεχνικές. Το είδος της δραστηριότητας ίσως να ευθύνεται και για τη διαφορά των απαντήσεων ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες συμμετέχοντες όσον αφορά τις

εκτιμήσεις για την επίδραση της Ε.Ζ. στους μαθητές. Οι γυναίκες θεωρούν ότι η εφαρμογή της βοήθησε περισσότερο από τους άνδρες στην ανάδειξη και άλλων πτυχών της προσωπικότητας των μαθητών, καθώς οι θεατρικές τεχνικές μπορεί να αναδείξουν με μοναδικό τρόπο και πιο έντονα ιδιαίτερες ικανότητες των μαθητών. Επιπλέον, ο τρόπος που τα δύο φύλα προσεγγίζουν τις διαπροσωπικές σχέσεις μπορεί να ευθύνεται για την εκτίμηση καλύτερης συνεργασίας ανάμεσα σε γονείς και εκπαιδευτικούς από τις γυναίκες δασκάλες και νηπιαγωγούς σε σχέση με τους άντρες συναδέλφους τους.

Αντίστοιχα, όσον αφορά την επίδραση του φύλου στις παραμέτρους του Προγράμματος της Ζώνης Καινοτόμων Δράσεων του Γυμνασίου, διαπιστώνουμε ότι οι γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα πιστεύουν σε μεγαλύτερο βαθμό από τους άνδρες συναδέλφους τους ότι η εφαρμογή αυτού του καινοτόμου Προγράμματος θα συμβάλλει καθοριστικά σε αύξηση της αποτελεσματικότητας της εκπαιδευτικής διαδικασίας και ότι θα προκαλέσει σημαντικές αλλαγές στο υπόλοιπο σχολικό πρόγραμμα. Σχετικά με την ποιότητα του υποστηρικτικού υλικού που απεστάλη από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, οι γυναίκες καθηγήτριες το θεωρούν δύσχρηστο και για το λόγο αυτό κατέφευγαν σε άλλες πηγές για αναζήτησης πληροφόρησης. Αντίθετα, οι άνδρες έχουν θετικότερη στάση έναντι του υλικού του Π.Ι., το οποίο χαρακτηρίζουν πρωτότυπο.

Επίδραση της ηλικίας

Από την ανάλυση των ερωτηματολογίων του Δημοτικού προκύπτει ότι σε αρκετές περιπτώσεις στις στατιστικά σημαντικές διαφορές των απαντήσεων των ηλικιακών ομάδων παρατηρείται μία αυξητική ή φθίνουσα τάση. Έτσι, όσο αυξάνεται η ηλικία των συμμετεχόντων, παρατηρείται μια αύξηση του βαθμού αποτελεσματικότητας της Ε.Ζ. αλλά και της συνεισφοράς του σεμιναρίου στο σχηματισμό άποψης για τη φιλοσοφία του προγράμματος, ενώ όσο μειώνεται η ηλικία τόσο μειώνονται οι υποκειμενικές εκτιμήσεις αποτελεσματικότητας του παρεχομένου υλικού. Επιπλέον, φαίνεται ότι οι απαντήσεις των νεότερων εκπαιδευτικών στο ερωτηματολόγιο και πιο συγκεκριμένα στην ερώτηση για την σταδιακή επέκταση της εφαρμογής του προγράμματος, όπου ένα 72,7% απάντησε θετικά, υποδηλώνει περισσότερο την ύπαρξη έντονων απαιτήσεων, ως προς την οργάνωση του προγράμματος, παρά στάση αμφισβήτησης προς το πρόγραμμα. Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία εκπαιδευτικοί φαίνεται να καλοδέχονται το επιμορφωτικό σεμινάριο, αλλά διατηρούν μια περισσότερο επιφυλακτική στάση ως προς τη γενίκευση της εφαρμογής που ίσως να αντανακλά μια γενικότερη στάση έναντι των αλλαγών. Οι εκπαιδευτικοί 31-40 ετών φαίνεται να επιλέγουν συχνότερα την αναζήτηση πληροφοριών από το Διαδίκτυο (44%), τάση που είναι συμβατή και με τα ευρήματα ερευνών και από άλλους χώρους.

Όσον αφορά το Γυμνάσιο, παρατηρούμε ότι οι νεότεροι σε ηλικία εκπαιδευτικοί είναι περισσότερο αυστηροί στην κριτική τους για τη θεματολογία του υποστηρικτικού υλικού την οποία θεωρούν περιορισμένη. Από την άλλη πλευρά, συνεργάζονται σε μεγαλύτερο βαθμό, σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς μεγαλύτερης ηλικίας, με φορείς ή άτομα του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, σε χώρους εκτός σχολείου με στόχο την αποτελεσματικότερη υλοποίηση του Προγράμματος. Σχετικά με τις επιπτώσεις του Προγράμματος στη μαθησιακή διαδικασία, οι νεότεροι εκπαιδευτικοί υποστήριξαν ότι αυτό συμβάλλει στην ανάπτυξη διαλογικής συζήτησης μεταξύ των μαθητών, στην αυτενέργεια των μαθητών και στην δημιουργία αισθήματος και κλίματος

αλληλεγγύης. Αντίθετα, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία εκπαιδευτικοί υποστηρίζουν ότι το Πρόγραμμα της Ζ.Κ.Δ. βοήθησε τους μαθητές να αναπτύξουν θετικότερη στάση προς το σχολείο καθώς αυτοί ένιωθαν περισσότερο άνετα κατά την εφαρμογή του Προγράμματος.

Επίδραση των ετών υπηρεσίας

Όσον αφορά το Δημοτικό, οι απαντήσεις σε αυτήν την κατηγορία συμφωνούν, σε μεγάλο βαθμό, με τις απαντήσεις στην προηγούμενη κατηγορία, ίσως γιατί υπάρχει σχέση μεταξύ των ετών υπηρεσίας και της ηλικίας. Έτσι, και εδώ, όσο αυξάνεται η εμπειρία των συμμετεχόντων και επομένως η ηλικία, παρατηρείται μια αύξηση του βαθμού αποτελεσματικότητας της Ε.Ζ. αλλά και της συνεισφοράς του σεμιναρίου στο σχηματισμό άποψης για τη φιλοσοφία του προγράμματος. Αντίθετα, όσο μειώνονται τα χρόνια υπηρεσίας τόσο μειώνονται οι υποκειμενικές εκτιμήσεις αποτελεσματικότητας του παρεχομένου υλικού. Δηλαδή, οι εκπαιδευτικοί με μικρότερη εμπειρία και ηλικία είναι περισσότερο αυστηροί στην κριτική τους. Επιπλέον, όσοι εκπαιδευτικοί έχουν μικρή ή μέτρια εμπειρία, και άρα νεώτερη ηλικία, χρησιμοποιούν περισσότερο τις νέες τεχνολογίες, τάση που παρατηρείται και στο γενικό πληθυσμό, ενώ οι εκπαιδευτικοί που έχουν μεγάλη εμπειρία παρατηρούν ότι οι μαθητές συνεργάζονται αρμονικότερα μεταξύ τους, στα πλαίσια της Ε.Ζ., και αποδέχονται ευκολότερα τις μειονότητες. Οι τελευταίες παρατηρήσεις μπορεί να οφείλονται στην καλύτερη ικανότητα διάκρισης της συμπεριφοράς των μαθητών, λόγω εμπειρίας των εκπαιδευτικών ή να είναι αποτέλεσμα της ανάπτυξης αποδοτικότερων τακτικών δραστηριοποίησης των μαθητών.

Στο Γυμνάσιο, παρατηρούμε ότι όσοι εκπαιδευτικοί έχουν μεγάλη εμπειρία διδασκαλίας, στα πλαίσια της εφαρμογής του Προγράμματος συνεργάστηκαν στενότερα με άλλους επιστήμονες, ενώ διαπίστωναν ουσιαστικότερη βελτίωση της επίδοσης των μαθητών με ειδικές ανάγκες. Αντίθετα, θεωρούσαν ότι το κλίμα συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευτικών και του Σχολικού Συμβούλου δεν ήταν ιδιαίτερα θετικό, ότι οι μαθητές συχνά παρακολουθούσαν τις διαλέξεις ως ακροατές χωρίς ενεργή συμμετοχή και για το λόγο αυτό έδειχναν κουρασμένοι μετά το πέρας των δραστηριοτήτων.

Επίδραση υπηρεσιακής κατάστασης

Στα ερωτηματολόγια του Δημοτικού αλλά και του Γυμνασίου, λόγω της μεγάλης διαφοράς στο μέγεθος των δύο κατηγοριών (μόνιμοι και αναπληρωτές), ακόμα και οι στατιστικά σημαντικές διαφορές δεν οδηγούν στην εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων αλλά περισσότερο τονίζουν την ύπαρξη ενδείξεων διαφορών ανάμεσα στους δύο πληθυσμούς. Έτσι, οι διαφορές που παρατηρούνται ίσως σχετίζονται περισσότερο με την εξοικείωση με τις εκπαιδευτικές μεθόδους (πειραματισμός) αλλά και το ευρύτερο τοπικό περιβάλλον (Μουσεία, Δημοτική Αρχή) στο οποίο δραστηριοποιούνται οι δύο κατηγορίες.

Επίδραση της ιδιότητας

Στα ερωτηματολόγια του Δημοτικού, λόγω της μεγάλης διαφοράς στο μέγεθος των δύο κατηγοριών (δάσκαλοι και νηπιαγωγοί), ακόμα και οι στατιστικά σημαντικές διαφορές δεν οδηγούν στην εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων αλλά περισσότερο

τονίζουν την ύπαρξη ενδείξεων διαφορών ανάμεσα στους δύο πληθυσμούς. Έτσι, οι διαφορές που παρατηρούνται ίσως σχετίζονται περισσότερο με την εξοικείωση με τις εκπαιδευτικές μεθόδους (πειραματισμός) αλλά και το ευρύτερο τοπικό περιβάλλον (Μουσεία, Δημοτική Αρχή) στο οποίο δραστηριοποιούνται οι δύο κατηγορίες.

Επίδραση των ετών βασικών σπουδών

Στα ερωτηματολόγια του Δημοτικού, η ανάλυση των διαφορών στις δύο κατηγορίες (διετής και τετραετής φοίτηση) δείχνει ότι οι εκπαιδευτικοί με διετή κατάρτιση δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στη χρησιμότητα του υλικού και του επιμορφωτικού σεμιναρίου, ενώ οι εκπαιδευτικοί με τετραετή κατάρτιση στην αναγκαιότητα του προγράμματος, στον τρόπο που επηρεάζει και τα άλλα μαθήματα αλλά και στις δραστηριότητες που εκτελούσαν οι μαθητές στα πλαίσια της εφαρμογής του.

Επίδραση των άλλων σπουδών

Στο Δημοτικό σχολείο, το βασικό συμπέρασμα που προκύπτει από την ανάλυση των αποτελεσμάτων είναι ότι οι εκπαιδευτικοί που έχουν κάνει και άλλες σπουδές εκτός από τις βασικές θεωρούν ότι υπάρχει μεγαλύτερη αναγκαιότητα εφαρμογής του προγράμματος και αντιμετωπίζουν θετικότερα τόσο το παρεχόμενο υλικό όσο και τη συνεργασία με άλλους. Εκτιμούν ότι το πρόγραμμα συνετέλεσε στη βελτίωση των σχέσεών τους με τους μαθητές και δίνουν έμφαση στη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης αλλά και στην αναζήτηση υλικού από το Διαδίκτυο. Η θετική στάση έχει σαν αποτέλεσμα να αυξάνονται οι προτάσεις, σε αυτήν την κατηγορία, για αύξηση του χρόνου εφαρμογής.

Όσον αφορά το Γυμνάσιο, οι καθηγητές που έχουν κάνει και άλλες σπουδές διακρίνονται από σαφώς θετικότερη στάση ως προς το Πρόγραμμα Καινοτόμων Δράσεων σε σχέση με τους καθηγητές που κατέχουν μόνο βασικό πτυχίο. Συγκεκριμένα, θεωρούν ότι το Πρόγραμμα διευκόλυνε τον πειραματισμό στην διδακτική πράξη, υποστηρίζουν ότι οι μαθητές έδειχναν ιδιαίτερα ευχαριστημένοι από τη διαδικασία γεγονός που τους έδινε την δυνατότητα να φανερώσουν και άλλες πτυχές της προσωπικότητάς τους, οδήγησε σε βελτίωση της γενικότερης απόδοσης των μαθητών και τέλος συνέβαλε καθοριστικά στην αλλαγή στάσης έναντι των μαθητών με ειδικές ανάγκες.

Επίδραση του τόπου

Στα Δημοτικά σχολεία, η ανάλυση ανέδειξε 29 στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις, περισσότερες από κάθε άλλη μεταβλητή. Το ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι παρατηρείται μία ομοιόμορφη αυξητική ή φθίνουσα ροπή στις απαντήσεις με την έμφαση να πέφτει στα σχολεία των μικρότερων πόλεων ή χωριών. Οι εκπαιδευτικοί αυτών των σχολείων φαίνεται να αποδέχονται με μεγαλύτερη θέρμη το πρόγραμμα, να εκτιμούν ότι έχει θετικότερες επιδράσεις στους μαθητές αλλά και στη συνεργασία εκπαιδευτικών με Σχολικούς Συμβούλους και τοπικούς φορείς, με αποτέλεσμα να επιθυμούν περισσότερο από τους υπόλοιπους την αύξηση του χρόνου που διατίθεται για την Ευέλικτη Ζώνη. Χρησιμοποιούν συχνότερα το υλικό που εστάλη από το

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και επιθυμούν περισσότερη υποστήριξη καθώς φαίνεται από τις απαντήσεις τους όσον αφορά τη θεματολογία των βιβλίων που τη θεωρούν περιορισμένη και το υλικό ανεπαρκές ενώ κρίνουν θετική τη συνεισφορά του σεμιναρίου. Ακόμα, αναζητούν υλικό συχνότερα στη σχολική βιβλιοθήκη και στους τοπικούς φορείς με τους οποίους συνεργάζονται συχνά. Παρατηρείται, δηλαδή, η τάση αυτοί οι εκπαιδευτικοί να κάνουν καλύτερη χρήση των μέσων που διαθέτουν σε επίπεδο σχολείου ή τοπικής κοινωνίας.

Στα Γυμνάσια, παρατηρείται μια ομοιόμορφη τάση που δείχνει ότι όσο μικρότερη είναι η πόλη στην οποία λειτουργεί το σχολείο, τόσο αποτελεσματικότερη είναι η εφαρμογή της Ζ.Κ.Δ. Πιο συγκεκριμένα, στα Γυμνάσια των μικρότερων πόλεων ή χωριών παρατηρείται μεγαλύτερη χρήση του υποστηρικτικού υλικού που εστάλη από το Π.Ι. Επίσης, για την εύρεση πρόσθετου υλικού, οι καθηγητές αυτών των σχολείων έρχονται σε επαφή με την Σχολική βιβλιοθήκη, τοπικούς φορείς, οργανισμούς και ιδρύματα, ενώ επιδιώκεται συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, με άλλους επιστήμονες και με επαγγελματίες. Η εφαρμογή του Προγράμματος γινόταν συχνά σε χώρους εκτός σχολείου ή σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους εντός του σχολείου. Όσον αφορά τους εκπαιδευτικούς Γυμνασίων μεγάλων πόλεων, αυτοί συνεργάζονται σε μεγαλύτερο βαθμό με άλλους επιστήμονες, ενώ εκτιμούν ότι το κλίμα συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών και Σχολικών Συμβούλων δεν ήταν ιδιαίτερα εποικοδομητικό και ότι δεν βοήθησαν ιδιαίτερα οι επισκέψεις των μελών του Π.Ι. στην επιτυχή εφαρμογή του Προγράμματος. Τέλος, θεωρούν ότι το Πρόγραμμα Ζ.Κ.Δ. δεν επιδρά ουσιαστικά στην εκπαιδευτική διαδικασία και ότι η εμπλοκή των μαθητών στη συλλογή πληροφοριακού υλικού δεν ήταν έντονη.

Επίδραση του ωραρίου λειτουργίας

Τα Δημοτικά σχολεία που λειτουργούν πάντα πρωί δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στη συνεργασία με επαγγελματίες και χρησιμοποιούν σε μεγαλύτερη έκταση χώρους εκτός σχολικής μονάδας για την υλοποίηση του Προγράμματος. Οι διδάσκοντες στα ολοήμερα σχολεία εμφανίζουν διαφορετική αντίληψη, σε σχέση με τους υπόλοιπους διδάσκοντες, όσον αφορά την επίδραση της Ζ.Κ.Δ. Συγκεκριμένα, θεωρούν ότι οδηγεί σε ριζική αναμόρφωση του ωρολογίου προγράμματος και ότι γενικά είναι μια καινοτομία που αλλάζει δραστικά την εκπαιδευτική διαδικασία.

Στα Γυμνάσια που λειτουργούν πάντα πρωί, οι διδάσκοντες χρησιμοποιούν σε μεγαλύτερη έκταση το υποστηρικτικό υλικό του Π.Ι. αλλά και υλικό από άλλες πηγές. Επίσης, συνεργάζονται στενότερα με κοινωνικούς φορείς και με εκπαιδευτικούς διαφόρων ειδικοτήτων, ενώ θεωρούν ότι το Πρόγραμμα επέδρασε ευεργετικά στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Επίδραση του αριθμού των διδασκόντων

Στα Δημοτικά σχολεία, η ανάλυση των αποτελεσμάτων έδειξε ότι οι διδάσκοντες που προέρχονται από μικρότερες σχολικές μονάδες είναι περισσότερο ευνοϊκά

διακείμενοι στο Πρόγραμμα, εφαρμόζουν σε μεγαλύτερη έκταση το υποστηρικτικό υλικό, αναζητούν υλικό και από άλλες πηγές και συνεργάζονται στενότερα με τους κοινωνικούς φορείς.

Στα Γυμνάσια, η ανάλυση έδειξε ότι σε γενικές γραμμές το Πρόγραμμα είχε θετικότερα αποτελέσματα στις μικρότερες σχολικές μονάδες. Πιο συγκεκριμένα, οι διδάσκοντες σε αυτές τις μονάδες αξιολογούν ως ιδιαίτερα χρήσιμο το παρεχόμενο υποστηρικτικό υλικό, αναζητούν υλικό και από άλλες πηγές, συνεργάζονται περισσότερο με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο και θεωρούν ότι η Ζ.Κ.Δ. επηρέασε σημαντικά την υπάρχουσα οργάνωση της μαθησιακής διαδικασίας αλλά και το υπόλοιπο σχολικό πρόγραμμα.

Επίδραση του αριθμού των μαθητών

Στα Δημοτικά σχολεία, οι διδάσκοντες στις πολύ μικρές αλλά και στις πολύ μεγάλες τάξεις υποστηρίζουν ότι η Ε.Ζ. αποτελεί μια καινοτομία η οποία αλλάζει δραστικά την εκπαιδευτική διαδικασία και επηρεάζει θετικά τη γενικότερη επίδοση των μαθητών. Επίσης, σε αυτές τις τάξεις το Πρόγραμμα υλοποιείται συνήθως το τελευταίο δίωρο. Όσον αφορά τους διδάσκοντες στις μικρού αριθμού μαθητών τάξεις, χρησιμοποιούν σε μεγαλύτερη έκταση το υποστηρικτικό υλικό και αναζητούν υλικό στη σχολική βιβλιοθήκη.

Στα Γυμνάσια, οι διδάσκοντες στις πολύ μικρές τάξεις χρησιμοποιούν σε μεγαλύτερη έκταση το υποστηρικτικό υλικό του Π.Ι., αναζητούν υλικό στη σχολική βιβλιοθήκη καθώς και σε κοινωνικούς φορείς, θεωρούν ότι η Ζ.Κ.Δ. συντελεί στην ανάπτυξη θετικότερου κλίματος συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευτικών αλλά και με τους Σχολικούς Συμβούλους και αξιολογούν ως ιδιαίτερα χρήσιμες τις επισκέψεις μελών του Π.Ι. Αντίθετα, οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν σε πολυπληθέστερες τάξεις εκτιμούν ότι η επίδραση της Ζ.Κ.Δ. στο υπάρχων σύστημα διδασκαλίας αλλά και στο υπόλοιπο σχολικό πρόγραμμα θα είναι περιορισμένη.

Επίδραση της εμπειρίας συμμετοχής σε άλλα προγράμματα

Στα Δημοτικά, η εμπειρία συμμετοχής σε άλλα προγράμματα επηρεάζει τις απόψεις σχετικά με το τι θα επιτύχει η εφαρμογή της Ε.Ζ. Πιο συγκεκριμένα, οι δάσκαλοι με προηγούμενη εμπειρία από συμμετοχή σε άλλα προγράμματα χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο για τη συλλογή πληροφοριακού υλικού, συνεργάζονται με κοινωνικούς φορείς για την υλοποίηση του Προγράμματος και εκτελούν αρκετές δραστηριότητες σε χώρους εκτός σχολικής μονάδας. Γενικά, οι εκτιμήσεις των δασκάλων που είχαν συμμετάσχει και σε άλλα προγράμματα σε σχέση με εκείνους που δεν είχαν προηγούμενη εμπειρία, αν και προς την ίδια κατεύθυνση, ήταν θετικότερες ως προς την συνεισφορά της Ε.Ζ. στην εκπαιδευτική διαδικασία

Στα Γυμνάσια, όσοι έχουν εμπειρία από άλλα προγράμματα θεωρούν ότι η Ζ.Κ.Δ. αποτελεί μια καινοτομία που αλλάζει δραστικά την εκπαιδευτική διαδικασία,. Ενώ όσοι δεν έχουν παρόμοια εμπειρία χαρακτηρίζουν το Πρόγραμμα ως μια καινοτομία που απλώς εμπλουτίζει το υπάρχον ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου. Επίσης, οι καθηγητές με προηγούμενη εμπειρία αξιοποιούν περισσότερο το υποστηρικτικό υλικό του Π.Ι., χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες για τη συλλογή πληροφοριακού υλικού, συνεργάζονται με κοινωνικούς φορείς για την υλοποίηση του Προγράμματος, εκτελούν αρκετές δραστηριότητες σε χώρους εκτός σχολικής μονάδας και πιστεύουν ότι το Πρόγραμμα έθιξε θέματα που τους ενδιέφεραν.

Τελικά, φαίνεται ότι, αν και ο χρόνος εφαρμογής των καινοτόμων προγραμμάτων στα Δημοτικά και Γυμνάσια της χώρας ήταν περιορισμένος είχε θετική ανταπόκριση εκ μέρους των εκπαιδευτικών, αλλά και των μαθητών και συνέβαλε σημαντικά στη βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η ανταπόκριση των μαθητών στην αλλαγή της διδακτικής προσέγγισης. Ακόμα και αν τα πρώτα αποτελέσματα δεν δείχνουν ιδιαίτερη βελτίωση στην επίδοσή των μαθητών, η χαρά της συμμετοχής, η ευχαρίστηση από την διαδικασία, η νέα προσέγγιση που επιτρέπει την εκδήλωση των προσωπικών ενδιαφερόντων και η ανάδειξη νέων ικανοτήτων αποδεικνύουν την ορθότητα της εφαρμογής τέτοιων καινοτόμων προγραμμάτων στην εκπαιδευτική διαδικασία.